

E-ISSN : 2147 - 6683

HASAN KALYONCU
ÜNİVERSİTESİ

artium

Architecture Urbanism Design and Construction

Vol. 10, Issue 1, February 2022

Web: <http://artium.hku.edu.tr/en>

E-mail: artium.editor@hku.edu.tr

2022

Artium

Architecture, Urbanism, Design and Construction

HASAN KALYONCU UNIVERSITY

Artium, yılda iki kez (Şubat, Ağustos) yayınlanan kör hakemlik yöntemi ile gözden geçirilen hakemli bilimsel-akademik bir dergidir. Artium, Hasan Kalyoncu Üniversitesi tarafından yayınlanmaktadır. Bilginin serbest dolaşımını ve dağıtımını amaçlayan açık erişimli bir dergi olan Artium, mimarlık, şehircilik, tasarım ve inşaat alanlarında özgün araştırma ve proje uygulamalarına odaklanmaktadır. Bununla birlikte mimarlık, şehircilik, tasarım ve inşaat alanlarında uygulama çalışmalarının yayınlanmasını teşvik etmektedir. Dergi İngilizce ve Türkçe dillerinde yazılmış makaleleri kabul etmektedir.

Artium is a double-blind peer-reviewed scientific - academic journal published biannually Artium is published by Hasan Kalyoncu University at Gaziantep, one of the foremost research universities in Turkey. Artium is an open access journal aiming at the free circulation and distribution of knowledge. Artium focuses on original research and project applications in the fields of architecture, urbanism, design and construction. It also encourages the publication of application studies in the fields of architecture, urbanism, design and construction. The journal accepts articles written in English and Turkish.

AMAÇ

Derginin amacı, teorik ve araştırma odaklı çalışmalarını teşvik etmek, araştırmaların kalitesini artırmak, ulusal ve uluslararası akademik araştırmaların karşılıklı paylaşımını teşvik etmektir. Artium, mimarlık, şehircilik, tasarım ve yapı alanlarında özgün araştırma makaleleri ve proje çalışmalarına odaklanmaktadır. Artium ayrıca mimarlık, şehircilik, tasarım ve inşaat alanlarında güncel ve yenilikçi proje uygulama çalışmalarının yayınlanmasını teşvik eder.

AIM

The aim of the journal is to promote theoretical and research-oriented studies, to improve the quality of research and to encourage mutual sharing of national and international academic research. Artium focuses on original research and project applications in architecture, urbanism, design and construction. In addition, it encourages the publication of application studies in the fields of architecture, urbanism, design and construction.

HEDEFLER

Artium, Mimarlık, Şehircilik, Tasarım ve İnşaat çalışmaları için saygın bir platform olmayı hedeflemektedir. Artium'un amaçları:

- Mimarlık, Şehircilik, Tasarım ve İnşaat alanındaki küresel ve yerel etkileşimleri sorgulamak
- Mimarlık, Şehircilik, Tasarım ve İnşaat arasındaki ilişkiyi keşfetmek
- Mimarlık, Planlama, Tasarım ve İnşaatın sosyal ve davranış bilimlerine katkısını artırmak,
- Mimarlık, Şehircilik, Tasarım ve İnşaatın, etkilenen ve etkilenen diğer bilim alanlarıyla ilişkisini keşfetmek,
- Mimarlık, Şehircilik, Tasarım ve İnşaatın teorik ve metodolojik temellerini geliştirmek
- Bugün ve gelecekte mimarların, planlamacıların ve tasarımcıların rolünü tartışmak,
- Farklı ülkelerdeki Mimarlık, Şehircilik, Tasarım ve İnşaat araştırmaları, uygulamaları ve eğitimleri arasındaki farkları karşılaştırmak,
- Mimarlık, Şehircilik, Tasarım ve İnşaat alanındaki güncel konulara ve tartışmalara bilimsel bir bakış açısı getirmek
- Mimarlık, Şehircilik, Tasarım ve İnşaat alanında yenilikçi yöntem ve teknikleri keşfetmek

OBJECTIVES

Artium aims to be a reputable platform for the studies of Architecture, Urbanism, Design and Construction. Artium objectives are:

- To question global and local interactions in the field of Architecture, Urbanism, Design and Construction
- To discover the relationship between Architecture, Urbanism, Design and Construction
- To increase the contribution of Architecture, Planning, Design and Construction to social and behavioural sciences,
- To discover the relationship of Architecture, Urbanism, Design and Construction with other fields of science that are affected and affect,
- To develop theoretical and methodological foundations of Architecture, Urbanism, Design and Construction
- To discuss the role of architects, planners and designers today and in the future,
- To compare the differences between Architecture, Urbanism, Design and Construction research, practices and education in different countries,
- To bring a scientific view of current issues and discussions in field of Architecture, Urbanism, Design and Construction
- To discover innovative methods and techniques in the field of Architecture, Urbanism, Design and Construction

KAPSAM

Mimarlık; Şehir ve Bölge Planlama; İnşaat Mühendisliği; Yapım ve Yönetim; İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı; Peyzaj Mimarlığı

SCOPE

Architecture; City and regional planning; Civil engineering; Project Management; Interior Architecture and Environmental Design; Landscape architecture

Artium

Architecture, Urbanism, Design and Construction

Baş Editör / Editor-in-Chief

Prof. Dr. M.Serhat YENİCE

Alan Editörü / Section Editor

Dr. Esra AVLANMAZ BİLECEN
Hasan Kalyoncu University, Gaziantep, TURKEY

Subjects: Architecture, Design & Planning, Interior Architecture, Interior Decoration Design, Material and Technology

Dr. M. Murat ULUĞ
Hasan Kalyoncu University, Gaziantep, TURKEY

Subjects: Architecture, Design & Planning, Architecture, Architectural Design, Theory, Criticism and Method in Architecture,

Dr. Tülay KARADAYI YENİCE
Hasan Kalyoncu University, Gaziantep, Turkey

Subjects: Architecture, Design & Planning, Architecture, Conservation, Renewal and Restoration, History of Architecture

Dr. Nurullah AKBULUT
Hasan Kalyoncu University, Gaziantep, TURKEY

Subjects: Civil Engineering, Earthquake, Geotechnics, Soil Mechanics

Dr. Mehmet SAKİN
Hasan Kalyoncu University, Gaziantep, TURKEY

Subjects: Civil Engineering, Engineering Design, Project Management, Numerical Modelization, Construction Business

Dr. Ahmet Salih GÜNAYDIN
Inonu University, Malatya, TURKEY

Subjects: Architecture, Design & Planning, Landscape Architecture, Ecology, Sustainability and Energy, Landscape Design

Editör Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Gülsüm DAĞLIOĞLU
Prof. Dr. Handan TÜRKÖĞLU
Prof. Dr. Koray ÖZCAN
Prof. Dr. Mehmet Fatih ALTAN
Prof. Dr. Mine ULUSOY
Prof. Dr. Ülkü ALTINOLUK
Doç. Dr. Bilgehan YILMAZ ÇAKMAK
Doç. Dr. Hayri ULVİ
Doç. Dr. Özer KARAKAYACI
Dr. Ahmet Salih GÜNAYDIN
Dr. Esra BİLECEN
Dr. M. Murat ULUĞ
Dr. Tülay KARADAYI YENİCE

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, TÜRKİYE
İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, TÜRKİYE
Pamukkale Üniversitesi, Denizli, TÜRKİYE
İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul, TÜRKİYE
Konya Teknik Üniversitesi, Konya, TÜRKİYE
Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep, TÜRKİYE
Konya Teknik Üniversitesi, Konya, TÜRKİYE
Gazi Üniversitesi, Ankara, TÜRKİYE
Konya Teknik Üniversitesi, Konya, TÜRKİYE
İnönü Üniversitesi, Malatya, TÜRKİYE
Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep, TÜRKİYE
Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep, TÜRKİYE
Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep, TÜRKİYE

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Ahmet ALKAN
Prof. Dr. Bilge IŞIK
Prof. Dr. Emine MALKOÇ TRUE
Prof. Dr. Filiz ŞENKAL SEZER
Prof. Dr. Handan TÜRKÖĞLU
Prof. Dr. Hanifi ÇANAKÇI
Prof. Dr. Mehmet UYSAL
Prof. Dr. Mustafa TOSUN
Prof. Dr. Mustafa Yılmaz KILINÇ
Prof. Dr. Oğuz ÖZBEK
Prof. Dr. Ülkü ALTINOLUK
Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ
Doç. Dr. Ayşe TAVUKÇUOĞLU
Doç. Dr. Bora YERLİYURT
Doç. Dr. Cenk HAMAMCIOĞLU
Doç. Dr. Kasım MERMERDAŞ
Doç. Dr. Sedef ERYİĞİT
Doç. Dr. Selçuk SAYIN
Doç. Dr. Süheyla BÜYÜKŞAHİN

Konya Teknik Üniversitesi, Konya, TÜRKİYE
Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep, TÜRKİYE
Ege Üniversitesi, İzmir, TÜRKİYE
Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa, TÜRKİYE
İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, TÜRKİYE
Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep, TÜRKİYE
Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, TÜRKİYE
Konya Teknik Üniversitesi, Konya, TÜRKİYE
OSTİM Teknik Üniversitesi, Ankara, TÜRKİYE
Pamukkale Üniversitesi, Denizli, TÜRKİYE
Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep, TÜRKİYE
KTO Karatay Üniversitesi, Konya, TÜRKİYE
Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara, TÜRKİYE
Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, TÜRKİYE
Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, TÜRKİYE
Harran Üniversitesi, Şanlıurfa, TÜRKİYE
Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, TÜRKİYE
Konya Teknik Üniversitesi, Konya, TÜRKİYE
Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, TÜRKİYE

Artium

Architecture, Urbanism, Design and Construction
Vol. 10, Issue 1, February 2022

Hakem Listesi / Reviewers List

Prof.Dr. M. Serhat YENİCE	Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep, Türkiye
Prof.Dr. Fisun SEÇER KARIPTAŞ	Haliç Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Prof.Dr. Ülkü ALTINOLUK	Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep, Türkiye
Doç.Dr. Aslı Pelin GÜRGÜN	Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Doç.Dr. Bilgehan YILMAZ ÇAKMAK	Konya Teknik Üniversitesi, Konya, Türkiye
Doç.Dr. Cenk BUDAYAN	Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Doç.Dr. Esra YALDIZ	Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, Türkiye
Doç.Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ	Uludağ Üniversitesi, Bursa, Türkiye
Doç.Dr. Meliha AKLIBAŞINDA	Hacı Bektaş Veli Teknik Üniversitesi, Nevşehir, Türkiye
Doç.Dr. Okşan TANDOĞAN	Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ, Türkiye
Doç.Dr. Özgül YILMAZ KARAMAN	Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, Türkiye
Dr. Murat YÜCEKAYA	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir, Türkiye
Dr. Sanem ERSİNE MASATLIOĞLU	Gebze Teknik Üniversitesi, Kocaeli, Türkiye
Dr. Seda ŞİMŞEK TOLACI	Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, Türkiye
Dr. Sennur HİLMİOĞLU	Haliç Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Dr. Serhat ANIKTAR	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Dr. Zeynep TARÇIN TURGAY	Gebze Teknik Üniversitesi, Kocaeli, Türkiye

Vol. 10, Issue 1, February 2022

Web: <http://artium.hku.edu.tr/en>

E-mail: artium.editor@hku.edu.tr

İÇİNDEKİLER / CONTENT

Araştırma Makalesi / Research Article

Çankırı İstiklal Yolu Parkı'nın Görünürlük Grafik Analizi (VGA) ile Değerlendirilmesi Pelin ŞAHİN KÖRMEÇLİ	1-11
Aşçılık ve Gastronomi Eğitim Kampüsü Tasarımının Mimari Bağlamda İrdelenmesi Mine TUNÇOK SARİBERBEROĞLU	12-20
Arkeolojik Alanlarda Mimari Düzenlemelerin ve Sunum Tekniklerinin Türkiye'deki Örnekler Üzerinden Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi Yeliz KESKİN, Mine TANAÇ ZEREN	21-35
Taşınmaz Kültür Varlıklarının Tarihi Değerinin Belirlenmesinde Kullanılacak Analitik Bir Model Önerisi Elif Gizem YETKİN, İlhan KOÇ	36-44
İnşaat Projelerinde Kullanılan Proje Yönetim Tekniklerinin Analizi Rüveyda KÖMÜRLÜ, Onur KUZU	45-53
Dışa Kapalı Konut Yerleşimlerinin Mekânsal Algı Bağlamında İrdelenmesi: Konya Örneği Hüseyin ÖZDEMİR	54-66

Çankırı İstiklal Yolu Parkı'nın Görünürlük Grafik Analizi (VGA) ile Değerlendirilmesi

Araştırma Makalesi
Research Article

Pelin ŞAHİN KÖRMEÇLİ¹,

¹ Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Çankırı/TÜRKİYE.
e-posta: pelinsahin@karatekin.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-4772-8202

ÖZ

Tarihi yansıtan kamusal alanlar, insanların geçmiş ve gelecek arasında bağlantı kurmasını sağlamaktadır. Kentlinin tarihi belleğini şekillendiren, kentin kimliğini oluşturan kamusal alanların görünürlüğü mekân algısı ve kullanımı bakımından önemlidir. Bu araştırmanın amacı kentin tarihi yapılarının çevresinde yer alan park tasarımında görünürlüğü analiz ederek, görünür alanın tasarım kurgusuyla bütünleşme durumunu saptamaktır. Çalışma alanı olarak Çankırı'nın Tarihi Tren Garı binalarını içeren, kent merkezine erişilebilir konumda olan İstiklal Yolu Parkı seçilmiştir. Araştırmada keşif amaçlı arazi çalışmalarından elde edilen verilerle mevcut durum irdelenmiş ve parkın insan görüşü üzerine taramasında alanın sayısal altlığı üzerinde görünürlük grafik analizi (VGA) yapılmıştır. Parktaki görünür alanlar, etki derecesini gösteren bütünleşme değerine göre sınıflandırılmış ve tasarım özellikleri değerlendirilmiştir. Sonuçta parkın bütünleşme değerinin yüksek olduğu alanlarda yer alan tasarımın görünürlüğü destekleyici şekilde kurgulandığı ortaya çıkmıştır. Yapılan çalışma, kamusal alanlarda gelecekte yapılacak olan çalışmalarda görünürlük grafik analizinin kullanılmasına yönelik öneri sunmaktadır.

MAKALE BİLGİSİ

Geliş 27 / 08 / 2021
Kabul 15 / 10 / 2021

ANAHTAR KELİMELER

Çankırı Tren Garı
İstiklal Yolu Parkı
Kamusal Alanlar
Mekân Dizimi

Evaluation of İstiklal Road Park with Visibility Graph Analysis (VGA)

ABSTRACT

Public spaces that reflect history provide people to connect between the past and the future. The visibility of the public spaces that shape the historical memory of the citizens and form the identity of the city is important in terms of spatial perception and use of space. The aim of this research is to analyse the visibility in the park design around the historical buildings of the city and to determine the integration of the visible area with the design concept. İstiklal Road Park, which contains the historical train station buildings of Çankırı and is accessible to the city center, is chosen as the study area. The current situation was examined with the data obtained from the exploratory field studies and the visibility graph analysis (VGA) was performed on the numerical base map of the area in the survey of the park on human vision in the research. Visible areas in the park were classified according to the integration value indicating the degree of impact, and then design features were evaluated. As a result, it was revealed that the design in the areas where the integration value of the park is high was designed to support visibility. The study offers a suggestion for the use of visibility graph analysis in future studies in public spaces.

ARTICLE HISTORY

Received 27 / 08 / 2021
Accepted 15 / 10 / 2021

KEYWORDS

Çankırı Railway Station
İstiklal Road Park
Public Space
Space Syntax

1. GİRİŞ

Tarihi yaşanmışlıkların izlerini günümüze taşıyan kamusal alanlar insanların belleğinde yer ederek kent kimliğinin oluşumunda önemli etkiye sahiptir. Yaşam koşullarının, geleneklerin, yapım tekniklerinin hızla değiştiği bir dünyada tarihi kent mekânları, geçmişte nasıl bir çevre içinde yaşandığını gösteren açık hava müzeleri olarak düşünülmektedir (Ahunbay, 2004). Fakat sürekli değişim ve yenileme sürecinde olan kentler tarihi özelliklerini

taşıyan özgün kimliklerini kaybetmektedir. Kentlerin kimliklerini oluşturan doğal ve yapay bileşenler incelendiğinde, insan tarafından algılanan en baskın kimlik öğesinin yapay bileşenlerden tarihi kentsel peyzaj olduğu belirtilmektedir (Perihan ve Aşur, 2020). İnsanların geçmiş ile gelecek arasında bağ kurarak kenti anlamlandırıldığı, tarihi özellikleri taşıyan çevrelerin korunması ve kamusal alanlarla bütünleştirilerek yaşatılması kent kimliğinin devamı açısından gereklidir.

Tarihi doku, bina ve onu tamamlayan bahçesinden başlayarak cadde, sokak, meydan ve açık ve yeşil alanlarıyla beraber korunmuş ve yenilenmiş olacaktır (Çelik ve Yazgan, 2009). Bu bağlamda tarihi değerleri yansıtan mimari yapıların çevresiyle birlikte düşünülerek fiziki mekân kurgularıyla algılanabilen, sosyal ve kültürel ilişkilerin kurulduğu bir kamusal alan tasarımına ihtiyaç vardır.

Günümüzde tarihi çevrelerin yeniden tasarlanması ve ele alınması konusunda çok sayıda çalışma yapılmakla beraber bunların analitik bir çalışmaya dayandığı örneklerin ülkemizde azınlıkta kaldığı belirtilmektedir (Arabacıoğlu ve Aydemir, 2007). Kepenek vd. (2015), geri kazanılması çok güç olan geleneksel değerlerin bulunduğu tarihi merkezlerde yapılan çalışmaların matematiksel bir zemine oturtulmasının ayrı bir öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır. Tarihi verilerle, mekân ile yapıların ilişkisini inceleyen bir araştırmada, mekânın anlam kazanması için zaman ve hareket olgularının bir arada olması gerektiği belirtilmektedir (Bacon, 1967; Çetin vd. 2020). Tarihi alanlar çevresindeki tüm peyzaj öğelerinin ve mekânların algılanabilir olması, tasarlanan alanların kullanılabilirliği açısından önem kazanmaktadır. Dağ (2005), hareket eden gözlemcinin çevresindeki yapıların çeşitli özelliklerini algıladığını ve algılamada hareketin önemli rol oynadığını belirtmektedir. Dolayısıyla mekândaki hareket, kullanıcıların görsel algılarına bağlı olarak değişeceğinden mekânlara ait görünürlük durumu araştırılmalıdır.

Hillier ve Hanson (1984) tarafından geliştirilen mekân dizimi yöntemi, kent ve yapı ölçeğinde geliştirilen mekânlarda matematiksel bir hesaplama yaparak sosyal yapı ile mekân arasındaki ilişkiyi anlamaya yarar. Mekân dizimi, mekân ve sosyal yaşam arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik olarak, tek binadan yerleşim ölçeğine varan her ölçekteki mekân organizasyonu için farklı bir bakış açısıyla oluşturulan yeni bir sentaktik kuramdır (Atak, 2009). Kuramsal olarak mekân dizimi yöntemi kentsel açık alanlarda hareket ve görüş alanlarını çakıştırarak insanlar tarafından kullanım potansiyelini araştırmaktadır. Bir yerin insanların kullanımında olması, o yerin hala yaşadığını, yaşatılacağını ve bir şekilde korunduğunu da göstermektedir (Gezer ve Qurraie, 2021). Mekân kullanımı kullanıcıların fiziksel hareketlerinin yanında görsel algısına bağlı olarak değişeceğinden mekânsal kurgu incelemelerinde alanın görünürlük erişilebilirliği de araştırılmalıdır (Şen ve Ediz, 2016). Görünür alanların analitik ölçümlerini yaparak bu alanların insan hareket biçimlerine uygun olduğu Benedict (1979) tarafından görünür alan analiziyle kuramsallaştırılmıştır. Görünür alanın bir ortam planı içerisinde ne kadar bütünleşebildiğinin ölçümünü yapabilmek için mekân dizim analizleri ve görünür alan analizleri kombine edilerek görünürlük grafik analizi (VGA) yöntemi biçimlendirilmiştir (Atak, 2009). Görünürlük grafik analizinin kullanılmasını sağlayan 'Depthmap' yazılımı Turner (2001) tarafından geliştirilerek

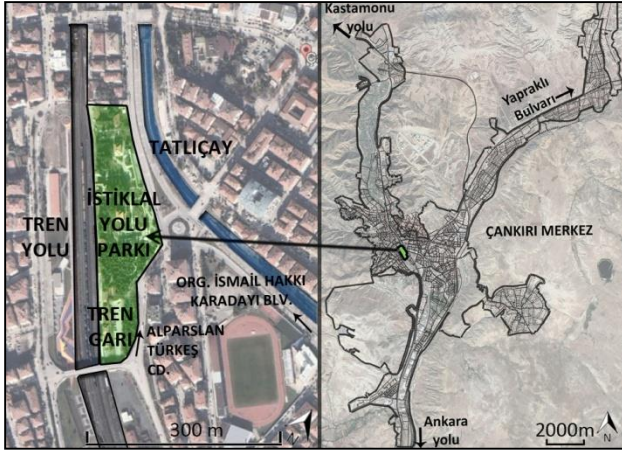
bunun bina ve şehir planlamasında kullanılması sağlanmıştır. Bu analiz, kentsel alanlarda görünürlüğün değerlendirilmesinde kullanılabilir. Bu kapsamda kentsel alanlar içerisinde yer alan parklar, görünürlük grafik analizinin değerlendirilmesine olanak sağlayan bir örneklem alanıdır.

Çankırı'da 1931 yılında işletmeye açılan TCDD Tren Garı ve yakın çevresindeki İstiklal Yolu Parkı kente doğal, kültürel ve sosyal katkılar sunmaktadır. İstiklal Yolu Parkı, içerisinde yer alan mimari yapıları ile kente tarihi karakter kazandıran bir kamusal alandır. Parkın sahip olduğu değerlerin insanlar tarafından algılanması bakımından tasarım özelliklerinin vurgulanması gereklidir. Bu çalışmanın amacı, Çankırı Tren Garı çevresinde yer alan İstiklal Yolu Parkı projesinde görünürlüğü analiz ederek, görünür alanın tasarım kurgusuyla bütünleşme durumunu saptamaktır. Çalışmada "*Park tasarımı görünürlük etki değerine göre kurgulanmış mıdır?*" ve "*Parkta görünürlüğü yüksek alanlar sosyal ve kültürel altyapıyı yansıtmakta mıdır?*" araştırma sorularından yola çıkılmıştır. Bu doğrultuda alanın mevcut durumu arazi çalışmalarıyla incelenmiş ve çalışma alanı tasarım projesi üzerinde görünürlük grafik analizi yapılmıştır. Bunun gerçekleştirilmesinde uzaysal analiz yazılımlı ve kent içerisindeki elemanların birbiriye ilişkisini test eden sanal beyin olarak çalışan DepthmapX 0.8 programı kullanılmıştır. Çalışma sonucunda arazi çalışmalarında elde edilen görseller ve program analiz çıktıları çakıştırılarak alanın görünürlük durumu değerlendirilmiştir. Alan, görünürlük etki değerlerine göre sınıflandırılmış ve bu alanlara ilişkin tasarım özellikleri tartışılmıştır. Çalışmada görünürlük grafik analizinin kullanımı ile elde edilen tüm çıktılar, benzer mekânsal organizasyonlar üzerinde yapılacak tasarımların değerlendirilmesine fikir sunmaktadır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1 Materyal

Çalışma alanı ana materyalini Çankırı ili merkezinde yer alan İstiklal Yolu Parkı oluşturmaktadır. Park kent merkezinden ulaşılabilir bir konumda bulunmaktadır. Alan, kent merkezinden geçen Ankara-Çankırı-Kastamonu karayolu güzergâhındaki Orgeneral İsmail Hakkı Karadayı Bulvarı ile Alparslan Türkeş Caddesi kesişiminde olup yaklaşık 16.840 m² alan içerisinde yer almaktadır (Çankırı Belediyesi, 2020). Etrafı tren yolu ve karayolu ile sınırlanmış çalışma alanı yakın çevresinde Tatlıçay yer almaktadır (Şekil 1). Ayrıca alanın içinde TCDD Gar Binası tesisleri bulunmaktadır. Günümüzde halen hizmet veren demiryolunun, tarihi yapıların ve çevresindeki yeşil alan varlığı çalışma alanının seçilmesinde etkilidir. Çalışma alanı ve yakın çevresi sahip olduğu doğal, tarihi, kültürel, sosyal değerleri ile kent vizyonuna katkılar sağlamaktadır. Kent dokusu içerisinde kamusal işlevlere sahip olan park alanı değerlendirme açısından veri potansiyeli oluşturmaktadır.

Şekil 1. Çalışma alanı

2.2 Yöntem

Bu çalışma Çankırı İstiklal Yolu Parkı'nın görünürlük incelemesini mekân dizimi yöntemini temel olarak değerlendirmektedir. Analiz ve tasarımı entegre etmek, fiziksel mekanla sosyal yapı arasındaki ilişkiyi kurabilmek için ilk kez Hillier ve Hanson (1984) tarafından yayımlanan 'The Social Logic of Space' kitabıyla mekân dizimi analizleri kentsel doku okuma aracı olarak kabul görmüş ve yaygınlaşmıştır (İlhan, 2019). Analizin kuramı, mekânı yaratan sosyal yapının mekânın fiziksel kurgusundan çıkarılabileceği düşüncesine dayanmaktadır (Çil, 2006). Mekân dizimi analizinde mekânlar arasındaki ilişkiler, sistem yapısı ve işleyişi esas alınmaktadır (Özyılmaz, 2007). Mekân analizi için bir yöntem olarak ilk kez Benedikt tarafından ele alınan görünür alan üretimi, bir mekânda belirlenen bir noktadan görünen bütün noktaların oluşturduğu çokgenlerden oluşmaktadır (Benedikt, 1979). Kentsel ölçekte açık ve yeşil alanlarda mekân dizimi yöntemiyle görünür alan analizinin birleştirilmesiyle oluşan "Görünürlük Grafik Analizi (VGA)" kullanılmaktadır. Bu analiz Turner (2001) tarafından mekânsal kurgu ilişkilerinin araştırılması, bir alanın deneyimleme ve kullanma şeklinin belirlenmesi amacıyla DepthmapX yazılımıyla birlikte geliştirmiştir. Turner (2003)'e göre görünürlük grafik analizi (VGA) bir binanın algısal niteliklerini belirleme, farklı kent türlerinin kategorize etmede ya da insanların görünür alan içerisinde nasıl hareket ettiklerini veya etkileşim içinde olduklarını incelemeyi sağlamaktadır (Gündoğdu ve Özok, 2017). Bu program mekânsal çevrelerde çeşitli birimlerin görünebilirliğini hesaplayarak bu ilişkilere yönelik bir matris üretmektedir (Turner, 2001).

DepthmapX yazılımı iki boyutlu 'dxf' formatındaki planların insan ölçeğinde oluşturulan gridal sisteme aktarılmasında ve planın grid noktalarıyla doldurulmasına olanak tanımaktadır. Program, plandaki grid bölgelerinin her birinden teker teker görülebilir bölgeleri bulmaya çalışır ve bunun için mevcut konumdan yayılan basit görüş testi kullanarak her nokta konumunu diğer nokta konumlarına bağlar (Atak, 2009). DepthmapX yazılımı, Autodesk yazılımı uzantısı olan 'dxf' formatında iki boyutlu bir taslak çıkarma işlemi yaparak açık alanların gridlerle doldurulmasına izin verir, grafik oluşturulduktan sonra mekânsal sistemle ilgili pek çok analiz yapılmasına yardımcı olur (Şen ve Ediz, 2016). Görünürlük grafik

analizi mevcut düzenin kendi içerisindeki ilişkisel bağıntılarını hesaplamaktadır (Gezer ve Qurraie, 2021). Kentsel alanlardaki mekânsal organizasyonun ilişkisini test eden bu yöntem, arazi çalışmalarını da içine alacak şekilde ele alındığında tasarım çalışmalarında yönlendirici olmaktadır.

Araştırmanın ilk aşamasında İstiklal Yolu Parkı tasarımına ait Autocad projesi Çankırı Belediyesi'nden temin edilmiştir (Anonim, 2018). Bu proje üzerinde yapılar ve açık alanlar çizilmiştir. Kitle ve boşluk ilişkisini gösteren 'dxf' uzantılı sayısal altlık DepthmapX programına aktarılmış ve görünürlük durumu analiz edilmiştir. Bu analiz alanda üç boyutlu bakış açısı sunarak insan görüşüne göre tarama yapmaktadır. Programda açık alanlar üzerinde insan ölçeğine göre gridler oluşturularak bu alanda mimari yapıların görünürlük durumu çıkarılmış, bunun üzerinde ön tasarım değerlendirmeleri yapılmıştır. Görünürlük grafik analizinde elde edilen bütünleşme değeri görünür alanların etki derecesini göstermekte olup bu değer kırmızı renkten mavi renge doğru düşmektedir. Çalışmada görünürlük etki derecesinin ne kadar düştüğünü ölçmek amacıyla renklere likert ölçekte puan ataması yapılarak değerlendirme cetveli geliştirilmiştir (Çizelge 1). Görünürlük etkisi değerlendirme cetveline göre kırmızı 5 puan, turuncu 4 puan, sarı 3 puan, yeşil 2 puan, mavi 1 puan değerine sahiptir.

Çizelge 1. Görünürlük etkisi değerlendirme cetveli

Bütünleşme değeri		
Derece	Renk	Puan
Yüksek	kırmızı	5
	turuncu	4
Orta	sarı	3
	yeşil	2
Düşük	mavi	1

Araştırmanın diğer aşamasında parkın proje altlığında yer alan tüm tasarım elemanları DepthmapX programına aktarılarak, tasarım alanına görünürlük grafik analizi uygulanmıştır. Alanda yükseklikleri görüş açısı üzerinde olan tüm öğeler dikkate alınarak park alanındaki mekânların görünürlük etki derecesi saptanmıştır. Analiz sonuçları, arazi çalışmasından elde edilen veriler (fotoğraflar, gözlemler) ışığında değerlendirilmiştir. Son aşamada araştırma alanında yapılan incelemeler ve program çıktıları karşılaştırılarak yapısal ve bitkisel tasarım açısından görünürlük durumu ortaya koyulmuştur.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

3.2.1 Alanın Tarihi ve Mimari Özellikleri

Milli Mücadele yıllarında İstanbul'dan Anadolu'ya nakledilen cephaneye ve insan kaynağının ulaştırılmasında önemli bir rol oynayan ve yöre insanının büyük fedakârlığına sahne olan İnebolu-Kastamonu-İlgaz-Çankırı-Kalecik ve Ankara güzergâhı olan İstiklal Yolu, Ankara 1 Nolu Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından Tarihi Sit olarak tescil edilmiştir. (Çankırı Belediyesi, 2020). Çankırı ili sınırından geçen İstiklal Yolu'nun önemini anlatmak ve milli mücadele dönemini yaşatmak amacıyla Çankırı Belediyesi tarafından İstiklal

Yolu Parkı yapılmıştır. 2018 yılında yapımı tamamlanan park, tarihsel geçmişini anlatan tasarım elemanlarıyla geçmişteki mimari yapısına uyumlu hale getirilmiştir.

Tarihi değerleri yansıtan park kentin imajına önemli katkılar sağlamaktadır. Alanın Çankırı kent merkezine yakın olması, Ankara-Çankırı-Kastamonu karayolu güzergâhında olması, çevresinde tren garı ve demiryolunun bulunması kentin fiziksel gelişiminde etkilidir.

İstiklal Yolu Parkı geçmişin izlerini günümüze taşıyan bir tasarım alanıdır. Çankırı kenti ulaşım sisteminde önemli yere sahip olan demiryolu; iş, ticaret gibi pek çok amaçlara hizmet etmektedir. Demiryolu Çankırı'nın kuzey-güney yönü ekseninde uzanmakta ve İstiklal Yolu Parkı'nın batı kısmında yer almaktadır (Şekil 2).

Şekil 2. Çankırı Demiryolu

Çankırı Demiryolu ve Tren Garı binaları Cumhuriyet dönemi ulaşım yapılarından (Şekil 3). Ülkemizde oldukça eski bir tarihe sahip olan demiryolu Çankırı kenti için miras alanıdır. 1931 yılında işletmeye açılmış olan Kırıkkale Irmak'tan Zonguldak Filyos'a uzanan demiryolu hattı Çankırı'dan geçmektedir (BAKKA, 2017). Demiryolunun kente gelmesi sosyal ve kültürel gelişime katkıda bulunmuştur. Türkiye'de ilk kez 1934 tarihinde Çankırı'ya düzenlenen Tenezzüh (gezmek, görmek, eğlenmek amacıyla yapılan yolculuk) trenleri Ankara'dan ve çevre illerden gününbirlik gelen insanların piknik yapabilmeleri, meyve ve sebze alması amacıyla başlatılan bir turizm hareketiydi (BAKKA, 2017). Bu bağlamda Çankırı Tren Garı ve çevresi, geçmişten beri sosyal ve kültürel hayata önemli katkıda bulunan bir alandır.

Şekil 3. Çankırı Demiryolu ve Tren Garı binaları

İstiklal Yolu Parkı içerisinde 20. yüzyılda inşa edilen Cumhuriyet dönemi endüstri yapılarından diğeri de Su Kulesi'dir (Şekil 4). 1935 yılında inşa edilen gar sahası içerisinde yer alan Su Kulesi binası Çerkeş garına gelen trenlerin su ihtiyacını karşılamak üzere 15 tonluk bir su

deposu, pompası ve müştemilatı bulunmaktadır (Çankırı İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021).

Şekil 4. Çankırı Tren İstasyonu Su Kulesi

İstiklal Yolu Parkı içerisinde tren garına ait binalar ile parkın önemini anlatan müze binası da yer almaktadır (Şekil 5). Parkın yeniden tasarlanma süreci sonunda alanda bu müze binası yenilenmiştir.

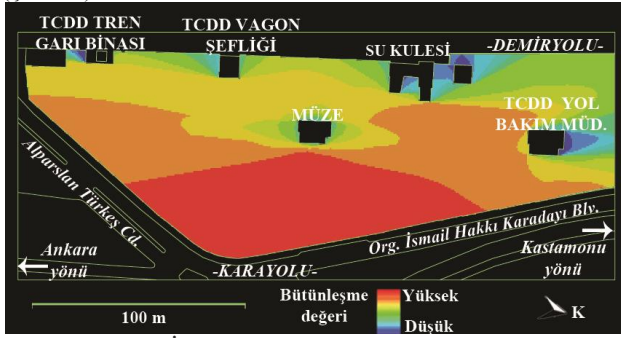
Şekil 5. İstiklal Yolu Parkı Müze Binası

Kentsel açık ve yeşil alanlar içerisinde yer alan endüstri alanları çevresindeki kent parkı, tarih ve kültür müzesi gibi kullanımlarla kente kazandırılmaktadır. Endüstri mirasları olan TCDD Gar sahası olarak kullanılan Çankırı Tarihi Tren Garı doğal alanları, tarihi yapı ve araçları ile yeşil alan, müze, atölye gibi çok sayıda farklı fonksiyonu kente kazandırma potansiyeline sahiptir (Tülek ve Özdemir, 2019). Park içerisinde yer alan tüm mimari yapılar açık ve yeşil alan içerisinde tarihi kent dokusuna katkı sağlamaktadır. Tasarım alanında tarihi önemi vurgulamak açısından bu yapıların görünürlüğü önem kazanmaktadır. Bu kapsamda İstiklal Yolu Parkı'nın mekânsal analizi yapılarak alan tasarımının görünürlüğü değerlendirilmelidir.

3.2.2 Alanın Görünürlük Grafik Analizi (VGA)

İstiklal Yolu Parkı analizi için proje alanı sayısal altlığı üzerinde mimari yapılar ve açık alanlar çizilmiştir. Bu altlık DepthmapX programına aktarılarak üç boyutlu veri analizi yapılmıştır. Görünürlük grafik analizi park içerisinde insan görüşüne göre tarama yaparak mekânsal kullanım açısından algılanabilir alanları yoğunluklarına göre sınıflandırmaktadır. Parkın üzerindeki alan insan ölçeği referans alınarak gridlere bölünmüştür. İlk aşamada alanda görüş açısına giren mimari yapıların yerleri gösterilmiştir. Analizde yapı dışında kalan açık alanlarla ilgili hesaplama yapılarak görünür bölgeler bütünleşme

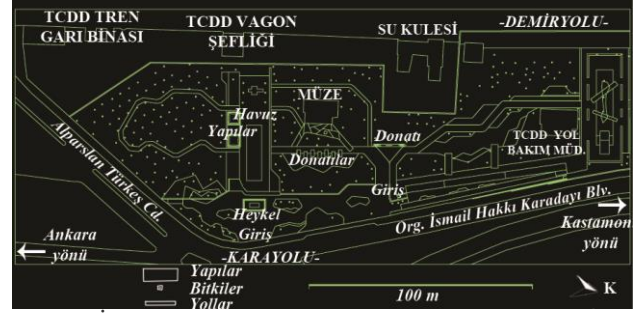
değerini ifade eden renklere göre sınıflandırılmaktadır (Şekil 6).

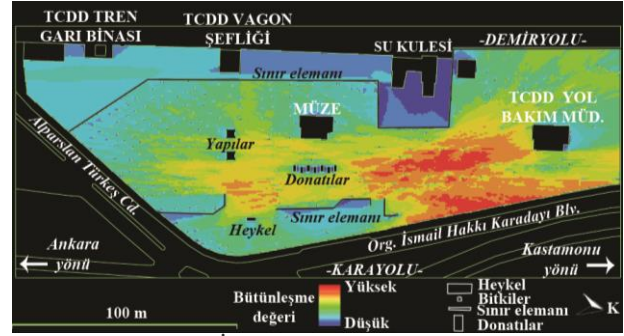
Şekil 6. İstiklal Yolu Parkı mevcut durumu görünürlük grafik analizi

Mevcut duruma ait görünürlük grafik analizinde Orgeneral İsmail Hakkı Karadayı Bulvarı ve Alparslan Türkeş Caddesi kesişimi parkın giriş kısmını oluşturmaktadır. Bu alanın bütünlük değeri yüksek olup kırmızı renktedir. Ankara-Çankırı-Kastamonu karayolu güzergâhında yer alan parkın girişinden müze binasına kadar olan bölümün görünürlüğü yüksektir. Parkın tasarımında görülmesi ve vurgulanması gereken elemanlar (heykel, bina vb.) bu bölgeye yerleştirilmelidir. Giriş kısmında kırmızı renkte (5 puan) olan bütünlük değerinden sonraki alanda bütünlük değeri turuncu rengi (4 puan) almıştır. Bu alanda görünürlük açısından önemli olan tasarım öğelerine yer verilmeli, herkesin kullanabileceği şekilde düzenlenmelidir. Sarı renkli orta derecede (3 puan) bütünlük değerine sahip olan bölgelerde ise yapısal ve bitkisel tasarım elemanları, tarihi binaların görünümünü kapatmayacak şekilde yerleştirilmelidir. Yeşil renkli bütünlük değerine sahip, binaların arkasında kalan alanlarda görünürlük kapasitesi düşerek 2 puan almıştır. Çankırı Tren Garı binaları ve Su Kulesi etrafında mavi renkteki (1 puan) bölgelerin görünürlüğü düşüktür. Az görülebilir bu alanlarda kullanımlar azaltılarak açık alanlar yaratılmalıdır. Tren garı, alanın giriş noktasından uzakta bulunmakta olup görünürlüğü düşüktür. Mevcut duruma ait görünürlük grafik analizi sonuçlarına göre alanın girişinden itibaren görünürlük kapasitesinin düştüğü görülmektedir. Bu nedenle kırmızıdan mavi renge doğru düşen bütünlük değerlerine göre mekânların kurgulanmış olması alanın görünürlüğü ve algılanabilirliğini artıracaktır.

İstiklal Yolu Parkı'nın yapısal ve bitkisel tasarımına ait sayısal altlık düzenlenerek, analiz yapılacak yazılım programına aktarılmıştır (Şekil 7). Parkta görünürlüğü engelleyici objeler olarak yapılar, sınır elemanları, donatılar ve noktasal olarak gösterilen ağaçlar yer almaktadır. Çalı ve yer örtücü bitkiler, bank gibi görüşü engellemeyen tasarım elemanları değerlendirmeye dâhil edilmemiştir. Parkta görüş açısına giren tüm tasarım elemanları sistemde değerlendirilerek alanın görünürlük grafik analizi çıkarılmıştır (Şekil 8).

Şekil 7. İstiklal Yolu Parkı tasarımı

Şekil 8. İstiklal Yolu Parkı tasarımı görünürlük grafik analizi

Görünürlük grafik analiz sonuçlarının çıktılarını ayrıntılı olarak değerlendirmek için arazi çalışmaları yapılarak parkta çekilen fotoğraflarla birlikte alanın açık ve yeşil alan durumu değerlendirilmiştir.

3.2.3 İstiklal Yolu Parkı Açık ve Yeşil Alanların Görünürlük Durumunun Değerlendirilmesi

İstiklal Yolu Parkı, Ankara-Çankırı-Kastamonu karayolu güzergâhı üzerinde olması nedeniyle görünebilirliğin ve kentlinin kullanım potansiyelinin yüksek olduğu bir konumda bulunmaktadır. Parkın demiryoluna komşu olması ve yakınında tren garının bulunması bakımından algılanabilirlik durumu daha önemli hale gelmektedir. Çalışma alanının açık ve yeşil alanlar içerisindeki mevcut konumu Şekil 9'da görülmektedir.

Şekil 9. İstiklal Yolu Parkı mevcut konumu

Parkın açık ve yeşil alanlarında kullanılan bitki türleri incelendiğinde genel olarak yer örtücü ve çalı türlerine yer verildiği görülmektedir. Kullanılan yer örtücü ve çalı türleri görünürlüğü engellememektedir. Ayrıca alanda tasarım öncesinde yer alan mevcut bitkiler korunmuştur. Arazi çalışmasında İstiklal Yolu Parkı'nda kullanılan bitkilerin türleri Çizelge 2'de verilmiştir.

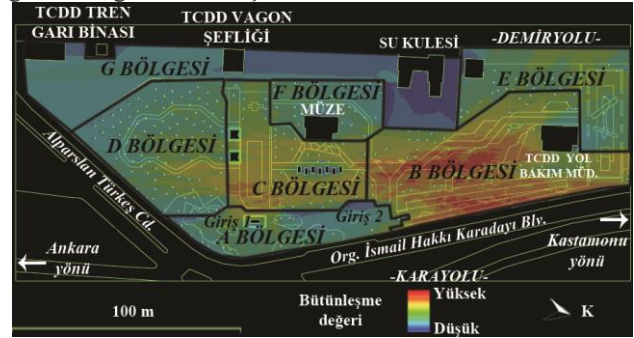
Çizelge 2. İstiklal Yolu Parkı Bitki Listesi

Ağaçlar	
Latince adı	Türkçe adı
<i>Acer negundo</i> L.	Dişbudak yapraklı akça ağaç
<i>Ailanthus altissima</i> (Mill.) Swingle	Kokara ağaç
<i>Aesculus hippocastanum</i> L.	Beyaz çiçekli at kestanesi
<i>Betula pendula</i> L.	Salkım huş
<i>Catalpa bignonioides</i> Walter	Katalpa
<i>Cedrus libani</i> A. Rich.	Toros sediri
<i>Cotinus coggyria</i> Scop.	Duman ağacı
<i>Fraxinus americana</i> L.	Amerikan dişbudağı
<i>Juglans regia</i> L.	Ceviz
<i>Morus nigra</i> L. 'Pendula'	Sarkık kara dut
<i>Pinus mugo</i> Turro 'Mops'	Bodur orman çamı
<i>Pinus nigra</i> Arnold subsp. <i>pallasiana</i> (Lamb.) Holmboe	Anadolu karaçamı
<i>Pinus sylvestris</i> L.	Sarıçam
<i>Platanus orientalis</i> L.	Doğu çınarı
<i>Prunus cerasifera</i> Ehrh.	Süs eriği
<i>Prunus cerasifera</i> Rehd. 'Pissardii Nigra'	Kırmızı yapraklı süs eriği
<i>Robinia pseudoacacia</i> L.	Beyaz çiçekli yalancı akasya
<i>Sophora japonica</i> L.	Japon soforası
<i>Tilia tomentosa</i> Moench.	Gümüşü ihlamur
<i>Ulmus laevis</i> Pall.	Hercai kara ağaç
<i>Quercus rubra</i> L.	Kırmızı amerikan meşesi
Çalılar	
Latince adı	Türkçe adı
<i>Berberis thunbergii</i> DC.	Kırmızı yapraklı kadın tuzluğu
<i>Buxus sempervirens</i> L.	Şimşir
<i>Cotoneaster franchetii</i> Bois.	Tibet dağ muşmulası
<i>Euonymus japonica</i> L.	Taflan
<i>Forsythia x intermedia</i> Zabel	Altın çanak
<i>Hedera helix</i> L.	Kaya sarmaşığı
<i>Juniperus chinensis</i> L. 'Pfitzeriana Glauca'	Mavi çin ardıcı
<i>Juniperus chinensis</i> L. 'Pfitzeriana'	Çin ardıcı
<i>Juniperus x media</i> V.D. Dmitriev 'Pfitzeriana'	Altuni ardıç
<i>Juniperus horizontalis</i> Moench.	Yayılcı ardıç
<i>Ligustrum vulgare</i> L.	Adi kurtbağrı
<i>Lonicera caprifolium</i> L.	Keçi kulağı hanmeli
<i>Parthenocissus quinquefolia</i> (L.) Planch.	Amerikan sarmaşığı
<i>Picea glauca</i> var. <i>albertiana</i> (Moench) Voss 'Conica'	Konik ladin
<i>Pyracantha coccinea</i> M. Roem. 'Nana'	Bodur ateş dikenini
<i>Platycladus orientalis</i> (L.) Franco. 'Compacta Nana Aurea'	Bodur altuni doğu mazısı
Yer örtücüler	
Latince adı	Türkçe adı
<i>Cerastium tomentosum</i> L.	Fare kulağı
<i>Senecio cineraria</i> DC.	Kül çiçeği

<i>Erica carnea</i> L. 'Springwood White'	Beyaz çiçekli funda
<i>Erica carnea</i> L. 'Winter beauty'	Pembe çiçekli funda
<i>Festuca glauca</i> Vill.	Mavi çim
<i>Lavandula angustifolia</i> Mill.	Lavanta
<i>Ocimum bacilicum</i> L.	Fesleğen
<i>Sedum album</i> L.	Dam kuruğu
<i>Thymus vulgaris</i> L.	Kekik

Alanda yer alan bitkilerden ağaçlar, insan göz seviyesinin üstünde boya sahip olduğu için görünürlük grafik analizinde değerlendirmeye alınmıştır. Tüm ağaçların konumları nokta verisi olarak sayısal altlık üzerinde işaretlenerek analiz programına aktarılmış ve parkın görünürlüğü üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Alan tasarımı görünürlük grafik analizi (VGA) sonuçları arazi çalışmalarının çıktılarıyla karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Parkın tasarımına ilişkin görünürlük grafik analizinde bütünleşme değerine göre farklı renklerde olan bölgeler A, B, C, D, E, F olarak sınıflandırılmıştır (Şekil 10). Bu bölgelerden çekilen fotoğraflar ile parkın farklı bölgelerine ilişkin mekânların görünürlüğü irdelenmiştir.

Şekil 10. İstiklal Yolu Parkı bütünleşme değerine göre alanların sınıflandırılması

A Bölgesi

Parkın giriş kısmını oluşturan bu alan, Ankara-Çankırı-Kastamonu güzergâhındaki Orgeneral İsmail Hakkı Karadayı Bulvarı yanında bulunmaktadır. İstiklal Yolu üzerinde yer alan parkın girişi bu bulvardan görülebilmektedir. Parkın girişlerinin yer aldığı A bölgesinde İstiklal Yolunun milli mücadele dönemindeki önemini anlatan Şehitler Anıtı, savaş topu, İstiklal Yolu yazısı, bayraklar ve bitkiler bulunmaktadır (Şekil 11).

Şekil 11. İstiklal Yolu Parkı A bölgesi birinci girişi

Parkın birinci giriş kısmındaki görünürlük grafik analizi sonuçlarında, bütünleşme değerinin yeşil ve mavi rengi olarak düşük derecede olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 3). Burada yer alan ağaçlar, anıt ve bayraklar boyut olarak göz seviyesinin üstündedir. Parkın girişlerinin bulunduğu A bölgesinde 130 cm yüksekliğinde sınır elemanı kullanılarak bu alan diğer bölgelerden ayrılmıştır. Normal bir insanın göz seviyesi 165 cm, tekerlekli sandalye kullanıcısının göz seviyesini 106 cm olarak belirtilmektedir (Goldsmith, 1967). Alandaki sınır elemanı tekerlekli sandalye kullanıcısı göz seviyesinin üzerindedir. Tasarım öncesi VGA sonuçlarına göre kırmızı renkle yüksek bütünleşme değerine sahip bu alanın tasarım sonrasında parkın tarihi önemini ortaya çıkaran öğelerin kullanılması mekânın vurgulanması açısından etkili olmuştur. Fakat bu bölgede yer alan tasarım öğelerinin birçoğunun göz seviyesinin üstünde olması ve görüş alanını kısıtlayacak şekilde yerleştirilmesi bütünleşme değerini azaltıcı etkide sonuçlar vermiştir.

Çizelge 3. Parkın A Bölgesindeki Görünürlük Grafik Analizi

A Bölgesi		Bütünleşme değeri	
Derece	Renk	Puan	
Yüksek	kırmızı	5	
	turuncu	4	
Orta	sarı	3	
	yeşil	2	
Düşük	mavi	1	

Parkın ikinci giriş bölgesinde tasarımın bütünleşme değeri mavi renkte olup parkın içine girildikçe bu değer yükselmektedir. Parkın ikinci girişinden bakıldığında müze binası görülmekte ve görünürlüğü engelleyici herhangi bir tasarım elemanı bulunmamaktadır (Şekil 12).

Şekil 12. İstiklal Yolu Parkı A bölgesi ikinci girişi

B Bölgesi

Parkın Orgeneral İsmail Hakkı Karadayı Bulvarı üzerindeki yol ile bağlantının olduğu B bölgesinde sınır elemanına yer verilmemiş ve geniş bir açık alan oluşturulmuştur. Çankırı Tren Garı'nın etkisini vurgulamak amacıyla tren rayları bu alanın girişindeki zemine yerleştirilmiştir (Şekil 13).

Şekil 13. Parkın B bölgesindeki giriş ve tren rayları

Görünürlük grafik analizine göre parkın B bölgesinde bütünleşme değerinin kırmızı, turuncu ve sarı renk olduğu alanlardır. Burada oluşturulan açık alanla birlikte bütünleşme değerinin yüksek değere ulaştığı görülmektedir (Çizelge 4).

Çizelge 4. Parkın B Bölgesindeki Görünürlük Grafik Analizi

B Bölgesi		Bütünleşme değeri	
Derece	Renk	Puan	
Yüksek	kırmızı	5	
	turuncu	4	
Orta	sarı	3	
	yeşil	2	
Düşük	mavi	1	

Parkta görünürlüğün en yüksek değerde olduğu B bölgesindeki yeşil alanda bitki türlerinden alçak boylu yer örtücü ve çalı türlerine yer verilmiştir. TCDD Yol Bakım Müdürlüğü binası bu bölgede bulunmaktadır. Su Kulesi ve TCDD Yol Bakım Müdürlüğü binaları bu bölgeden rahat bir şekilde görülebilmektedir (Şekil 14a,b).

Şekil 14. a. TCDD Yol Bakım Müdürlüğü b. Su Kulesi

Yapısal tasarımda tarihi önemi vurgulayacak elemanlar ve bitkisel tasarımda görüş alanını engellemeyecek bitki seçimleri bu alanın bütünleşme değerini artırıcı etkide bulunmuştur. Parkın B bölgesinin görünürlük durumu Şekil 15'de verilmiştir.

Şekil 15. İstiklal Yolu Parkı B bölgesinin görünürlüğü

C Bölgesi

C bölgesi parkın girişi ile müze binası arasında kalan kısımdır. Parkın ikinci girişinden itibaren bakıldığında C bölgesinde müze binası ve tren raylarını ifade eden ahşap donatı elemanı görülmektedir (Şekil 16).

Şekil 16. Parkın ikinci girişinden C bölgesinin görünümü

C bölgesinde ikinci giriş bölgesinin devamındaki yolda Karadeniz ve İç Anadolu bölgesini birbirine bağlayan Çankırı Kentinin, İstiklal Yolu üzerinde alanın konumunu belirten bir levha ile alanın tarihini anlatan yazılardan oluşan donatılara yer verilmiştir (Şekil 17).

Şekil 17. Parkın konumunu ve önemini anlatan donatılar

C bölgesinde parkın birinci girişinden demiryoluna doğru oluşturulan ana aksta ise havuz, yapısal birimler, oturma elemanları ve bitkiler yer almaktadır (Şekil 18). TCDD Gar binalarına doğru giden bu ana aksta girişten itibaren mesafe arttıkça bütünleşme değeri turuncudan sarıya doğru düşmektedir.

Şekil 18. Parkın birinci girişinden ana aksın görünümü

Görünürlük grafik analizi sonuçlarına göre C bölgesindeki tasarım alanının ağırlıklı olarak sarı renk ile orta derecede (3) bütünleşme değerine sahip olduğu görülmektedir (Çizelge 5). Bu alanda İstiklal Yolu Parkı'nın tarihi önemini öne çıkaracak tasarım elamanlarına yer verilmiştir. Parkın girişi ile C bölgesi arasında kullanılan sınır elemanı, yapısal birimler ve bu alanın daha düşük kotta yer alması görünürlük açısından kısıtlayıcı etkide bulunmuştur.

Çizelge 5. Parkın C Bölgesindeki Görünürlük Grafik Analizi

C Bölgesi		MÜZE	
Bütünleşme değeri			
Derece	Renk	Puan	
Yüksek	kırmızı	5	
	turuncu	4	
Orta	sarı	3	
Düşük	yeşil	2	
	mavi	1	

D Bölgesi

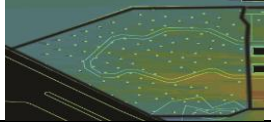
Parkta ana aksın yanındaki D bölgesinde tasarım öncesi mevcut ağaç dokusunda bulunan Anadolu karaçamı (*Pinus nigra Arnold subsp. pallasiana* (Lamb.) Holmboe) yoğunluklu olarak bulunmaktadır. Burada ağaçlar korunarak gezinti yolu oluşturulmuştur (Şekil 19).

Şekil 19. Parkın D bölgesinden görünüm

D bölgesi görünürlük grafik analizi sonucuna göre bütünleşme değerinin sarı renkten mavi renge doğru düştüğü görülmektedir (Çizelge 6). Bu bölgede yer alan yoğun ağaç dokusu nedeniyle görünürlük kapasitesi düşüktür.

Çizelge 6. Parkın D Bölgesindeki Görünürlük Grafik Analizi

D Bölgesi			
Bütünleşme değeri			
Derece	Renk	Puan	
Yüksek	kırmızı	5	
	turuncu	4	
Orta	sarı	3	
Düşük	yeşil	2	
	mavi	1	

E Bölgesi

E Bölgesi, TCDD Yol Bakım Müdürlüğü ile demiryolu arasında kalan alandır. Bu alanda oturma birimlerine ve bitki kullanımlarına yer verilmiştir (Şekil 20).

Şekil 20. E Bölgesinden bir görünüm

E bölgesinin görünürlük grafik analizinde bütünleşme değeri düşük olup yeşil ve mavi rengi almıştır (Çizelge 7). Bu alanın karayolundan uzak konumda yer alması ve bina arkasında kalması nedeniyle görünürlük etki derecesi azalmaktadır. Düşük bütünleşme değerine sahip bu bölgede dinlenme alanına yer verilmiştir.

Çizelge 7. Parkın E Bölgesindeki Görünürlük Grafik Analizi

E Bölgesi			
Bütünleşme değeri			
Derece	Renk	Puan	
Yüksek	kırmızı	5	
	turuncu	4	
Orta	sarı	3	
Düşük	yeşil	2	
	mavi	1	

F Bölgesi

F bölgesi parkın müze binasının arkasında kalmaktadır. Bu açık alanda gezinti yolu oluşturulmuştur. Gezinti yolunda kullanılan ahşap döşeme malzemesiyle tren rayı görünümü verilerek demiryolunun etkisi yaşatılmaktadır (Şekil 21).

Şekil 21. Parkın F bölgesinden görünüm

F Bölgesi görünürlük grafik analizinde bütünleşme değeri düşük olup alan mavi renkte olduğu görülmektedir (Çizelge 8). Müze binasının arkasında kalan bu alan ile TCDD Gar Binaları arasında sınır elemanı kullanılmıştır. Türkiye'de antropometrik verilere göre insan göz yüksekliği 159,9 cm olarak verilmiştir (Öner Bilen, 2004). Maksimum 130 cm yükseklikte olan ahşap sınır elemanı yüksekliği belirli bölgelerde düşmektedir böylece insanlara görüş açısı sağlamaktadır. F ile G bölgesi arasında oluşan sınır elemanı belirli bölgelerde görüş olanağı sağlasa da mevcut ağaçlar tren garı binalarının görünürlüğünü sınırlamaktadır.

Çizelge 8. Parkın F Bölgesindeki Görünürlük Grafik Analizi

F Bölgesi			
Bütünleşme değeri			
Derece	Renk	Puan	
Yüksek	kırmızı	5	
	turuncu	4	
Orta	sarı	3	
Düşük	yeşil	2	
	mavi	1	

G Bölgesi

G Bölgesinde TCDD Gar Binası, Vagon Şefliği ve Su Kulesi bulunmaktadır. Bu alan ile park arasında sınır elemanı kullanılmıştır. Tren garına ait binalar ile park alanı bitkisel ve yapısal sınır elemanlarıyla ayrılmaktadır (Şekil 22).

Şekil 22. Parkın G bölgesinden görünüm

Görünürlük grafik analizinde G bölgesinin bütünleşme değeri mavi rengi almaktadır. Parkın girişinden uzakta konumlanan ve mevcut ağaçların bulunduğu bu alanda görünürlük düşük derecededir (Çizelge 9).

Çizelge 9. Parkın G Bölgesindeki Görünürlük Grafik Analizi

G Bölgesi		
Bütünleşme değeri		
Derece	Renk	Puan
Yüksek	kırmızı	5
	turuncu	4
Orta	sarı	3
	yeşil	2
Düşük	mavi	1

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Kentlerde parklar, insanların ortak kullandığı buluşma ve sosyal etkileşim alanıdır. Onun çevresindeki karayolu, demiryolu gibi ulaşım sistemleriyle sınırları belirlenmekte olup yakınındaki mimari yapılarla park tanımlanmaktadır. Kent merkezinde bulunan kamusal işlevlerin dâhil edildiği Çankırı İstiklal Yolu Parkı içerisinde yer alan tren garı çevresindeki alan tarihi, kültürel değerlerle kente kazandırılan önemli bir değerlendirme örneğidir. Bu alanın incelenmesi görünürlük grafik analiziyle desteklenmiş, programın analiz çıktıları ve alan araştırması çalışmaları çakıştırılmıştır. Analiz sonuçlarındaki görünür alanlar parkın algılanabilirliği, kullanım potansiyeli ve etkileşim hali hakkında fikir vermektedir.

Çalışmada mimari yapı ve açık alanın oluşturduğu mevcut duruma ilişkin görünürlük grafik analizi, alan kullanımının nerede olması gerektiğine dair ipuçları vermiş ve tasarım sonrası durum ile karşılaştırma yapılmasını sağlamıştır. İstiklal Yolu Parkı tasarımının

görünürlük grafik analizi sonuçlarında bütünleşme değeri yüksek olan kısımlarda yapısal ve bitkisel kullanımlar görünürlüğü destekleyici şekilde kurgulanmıştır. Parkta görünürlük derecesi yüksek olan bölgelerde alanın tarihi önemini vurgulayıcı tasarım elemanlarına yer verilmiş, mekân kullanım yoğunluğu artırılmıştır. Görünürlüğü düşük olan bölgelerin tasarımında ise kullanımlar azaltılarak gezinti yolları, oturma alanları ile serbest açık alanlar yaratılmıştır. Parkta mevcut ağaç varlığı korunmuş, tasarımda kullanılan bitkiler yer örtücü ve çalı ağırlıklı seçilerek görüşü kapatmayacak şekilde yerleştirilmiştir. Parkın tasarım kurgusunun görünürlük etki derecesine göre şekillendiği görülse de bazı alanlarda göz seviyesi üzerinde olan donatıların kullanılması ve düşük kotta yer alan mekânların varlığı görünürlük etkisini düşürmüştür. Çalışma sonucuna göre, görünürlük erişilebilirliğinin sağlanması için tasarım elemanlarının tüm kullanıcıların göz seviyesine göre düzenlenmesi gerektiği görülmüştür.

Görünürlük grafik analizi bina ve kent ölçeğinde pek çok araştırmada kullanılmaktadır. Atak (2009) konut yerleşiminde, Gündoğdu ve Özok (2017) antik kent yapılanmasında, Şen ve Ediz (2016) mimari doku incelemesinde, Roshani (2020) konut açık alanlarında, Gezer ve Qurraie (2021) meydan deneyiminde bu analizi kullanmıştır. Yapılan araştırmalarda ortak sonuç olarak görünürlük grafik analizinin mekân kurgusu altında yatan sosyal ve kültürel altyapıyı yansıttığı ortaya çıkmaktadır. İstiklal Yolu Parkı tasarımının görünürlük grafik analiz sonuçlarında görünürlüğün yüksek olduğu bölgelerde müze binası, anıtlar, donatılar ve zemin döşemeleri vb. tarihi ve kültürel özellikleri yansıtacak kullanımlara yer verildiği görülmüştür. Geçmişte bu alana farklı yerlerden gelen insanların gezip görme, eğlenme gibi amaçlarla yapılan yolculukların insanların sosyal hayatına önemli katkıları bulunmaktaydı. Alanın geçmişteki sosyal etkilerinin günümüze kazandırılması için parkta aktivite ve etkinliklerin artırılması gereklidir. Parktaki görünür alanlarda tarihi yansıtan tasarım özelliklerinin vurgulanmasıyla mekânsal algının oluşturulmasının yanı sıra burada düzenlenen faaliyetler sosyal ve kültürel değerlerin mekâna yansımaları sağlayacaktır. Böylece mekânın algılanması ve oluşan sosyal etkileşimle birlikte alan hareket kazanarak mekân kullanımını da artacaktır. Mekân kullanımı arttıkça alanın sahip olduğu değerlerin tanınması ve yaşatılması sağlanacaktır.

Mekân dizimi ve görünür alan analizleri, mekânın biçimleniş yapısını, kullanıcının mekân içerisindeki hareketi ve görsel algısı üzerinden ele alarak sosyo-kültürel yapı arasındaki ilişkiyle ilgili daha somut ve bilimsel sonuçlara ulaştırmaktadır (Atak, 2009). Bu analizler mekânın biçimsel yapısını şekillendirerek somut verilerin üretildiği yöntemler arasında yapı çevrenin olduğu alanların sayısal değerlendirmeleri açısından önemlidir. Mekân dizimi ve görünür alan analizlerinin birleştirilmesiyle oluşan görünürlük grafik analizi kentsel alanlarda analitik çalışmaya dayanan örneklerin incelenmesine olanak sağlamaktadır. Bu yönetime ilişkin kentsel ölçekte yapılan çalışmaların artırılması, yapılacak

araştırmalarda farklı yöntemlerle birleştirilerek geliştirilmesi faydalı olacaktır.

Cumhuriyet dönemine ait mimari yapıların çevresindeki İstiklal Yolu Parkı, geçmişten günümüze bağ kurmamızı sağlayan kent imgesi konumundadır. Tarihi yapılar ile çevresindeki kamusal alanların bir bütün halinde ve görünür şekilde tasarlanması kentlinin algısında ve mekân kullanımında etkili olmaktadır. Bu bağlamda kent kimliğinin yansıtılmasında büyük bir role sahip olan alanlarda görünürlük grafik analizi tasarım sürecinde yol gösterici bir araçtır.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Makalede ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur. Çalışmada etik kurul izni gerekmemiştir.

Çıkar Çatışması Beyan Bilgisi

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Ahunbay, Z. (2004). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, Yapı Yayın: İstanbul.

Anonim (2018). İstiklal Yolu Parkı Peyzaj Uygulama Projesi, *Çankırı Belediyesi* (Erişim tarihi: 06.05.2021).

Arabacıoğlu, F. P. ve Aydemir, I. (2007). Tarihi Çevrelerde Yeniden Değerlendirme Kavramı. *Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 2 (4), 204-212.

Atak, Ö. (2009). *Mekânsal Dizim ve Görünür Alan Bağlamında Geleneksel Kayseri Evleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.

Bacon, E. N. (1967). *Design of Cities*. Thames and Hudson LTD: Londra.

BAKKA, (2017). Kömüre Giden Demiryolu Proje Raporu. T. C. Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı, 207s., Ankara. <https://bakkakutuphane.org/upload/flip-page/tren%20proje%20kitap%20ikili/HTML/index.html#32-33>

Benedikt, M. L. (1979). To Take Hold of Space: Isovists and Isovist Fields, *Environment and Planning B: Planning and Design*, 6, 47- 65.

Çankırı Belediyesi (2020). İstiklal Yolu Parkı. Erişim Adresi (15.12.2020). <https://www.cankiri.bel.tr/tarihi-istiklal-yolu,7,1056,1>,

Çankırı İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2021). Kültür envanteri, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Çankırı. Erişim Adresi (26.05.2021): https://kulturenvanteri.com/arastrir/d/?_ara=%C3%A7ank%C4%B1r%C4%B1

Çelik, D. ve Yazgan, M. E. (2009). Kentsel Peyzaj Tasarımı Kapsamında Tarihi Çevre Yenileme Çalışmalarının Araştırılması: Beypazarı Örneği. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 6(3), 235-244.

Çetin, A., Çelik, E. ve Beyhan, Ş. G. (2020). Kentsel İzgara Formunun Kullanıcı Hareketlerine Etkisinin Mekân Dizim Yöntemi ile İncelenmesi Isparta Kafeler Caddesi Örneği. *İDEALKENT*, 11(31), 16-16.

Çil, E. (2006). Bir Kent Okuma Aracı Olarak Mekân Dizim Analizinin Kuramsal ve Yöntemsel Tartışması. *MEGARON. YÜM. Fak. E-Dergisi*, 1(4), 218-233.

Dağ, A. (2005). *Mekânsal Dizim ve Görünür Alanın Mimari Mekân Algısına Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Goldsmith, S. (1967). *Designing for the Disabled*, Royal Inst. of British Architects: London.

Gezer, M.S. ve Qurraie, B.S. (2021). Karabük Kent Meydanı'ndaki "Meydan" Deneyimini Mekân Dizimi Yöntemi ile Değerlendirme. *Uluslararası Doğu Anadolu Fen Mühendislik ve Tasarım Dergisi (IJEASED)*, 3(1):43-54

Gündoğdu, H. M. ve Özkök, M. K. (2017). Antik Kentlerde Fonksiyonel Yapılanma Özellikleri ile Mekânın Biçimlenme Özellikleri Arasındaki İlişki: Pompeii Kenti Örneği. *Art-Sanat*, (8), 51-72.

Hillier, B. and Hanson, J. (1984). *The Social Logic of Space*, Cambridge University Press: Cambridge.

İlhan, C. (2019). *Sayısal Analiz Yöntemleriyle Mimari Dokuyu Okumak: Bursa Hisar Bölgesi*, Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Bursa.

Kepenek, E., Gençel, Z. ve Güç, B. (2015). Antalya Tarihi Kent Merkezi ve Yakın Çevresindeki Mekânsal Değişimin Günümüz Kent Formuna Etkilerinin Değerlendirilmesi. *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 3(2), 77-84.

Öner Bilen, S. (2004). *Kentsel Dış Mekânların Tasarımında Antropometrik Verilere Bağlı Olarak Peyzaj Elemanlarının Ankara Örneğinde Araştırılması*, Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.

Özyılmaz, H. (2007). *Diyarbakır Geleneksel Konut Mimarisinde Morfolojik Analiz: Geleneksel Konutların Güncel Kullanımda Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.

Perihan, M. ve Aşur, F. (2020). Tarihi Kentsel Peyzaj ve Kent Kimliği İlişkisi. *Kent Akademisi*, 13(1), 163-175.

Roshani, M. (2020). *Social Affordances of Residential Open Spaces: Case Study of Diknen Valley*, Doctoral dissertation, Bilkent University Ankara.

Şen, A. G. E. ve Ediz, M. Ö. (2016). Sayısal Teknolojilerle Mimari Doku Analizi: Kayaköy (Levissi). Döner, A. S. & Akyüz, A. (Ed.). *Bilgi Çağında İnovasyon*. (s. 217-240). ISBN 978-605-4993-73-4. Derin yayınları: İstanbul.

Turner, A. (2001). Depthmap: A Program to Perform Visibility Graph Analysis. 3rd International Symposium on Space Syntax (31.1-31.9). Atlanta: Georgia Institute of Technology.

Turner, A. (2003). Analysing The Visual Dynamics of Spatial Morphology *Environment and Planning B: Planning and Design*, 30(5): 657 – 676.

Tülek, B. ve Özdemir, A. (2019). Kentsel Peyzajlarda Endüstri Miraslarının Önemi: Çankırı Tarihi Tren Garı Örneği. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 9(20), 1-17.

Aşçılık ve Gastronomi Eğitim Kampüsü Tasarımının Mimari Bağlamda İrdelenmesi

Araştırma Makalesi
Research Article

Mine TUNÇOK SARİBERBEROĞLU¹

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, mine.tuncoksariberberoglu@ibu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-6931-0539

ÖZ

Üniversite kampüsleri özellikle Anadolu kentleri özelinde ele alındığında eğitim, üretim, konaklama, dinlenme, ulaşım gibi farklı işlevlere sahip olmalarının yanı sıra sosyal etkileşimin kurulduğu yerleşim yerleri olarak önemli alanların başında yer almaktadır. Bolu İli Mengen İlçesi için de üniversite kampüsü olgusu sıradan bir eğitim alanından ziyade ilçenin aşçılık ve gastronomi kültürünü yaşatacağı ve gelecek nesillere aktaracağı temel yapı taşlarından birini oluşturmaktadır. İnsan ölçeğinden kentsel ölçeğe potansiyel kullanıcı ihtiyaçlarını anlamayı ve ihtiyaçların karşılandığı yaşanabilir mekânlar oluşturmayı hedefleyen mimarlık pratiği sadece yapıyı bir sistem olmanın dışında oluşturduğu mekânsal düzen ile de bir kimlik tanımlamaktadır. Mekânlar ile kurulan duyuşsal, bilişsel ve sosyal etkileşimler bu kimlik üzerinden inşa edilir. Dolayısıyla fiziksel mekânın temel ihtiyaçlarının karşılanması ile mekânsal düzenin niteliği de en temel mimari tasarım problemini oluşturmaktadır. Bu makalede Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Mengen Aşçılık ve Gastronomi Eğitim Kampüsünün kültür ve sosyal yaşam ekseninde sahip olduğu kimliği oluşturan mimari tasarım kriterleri sunulmaktadır.

MAKALE BİLGİSİ

Geliş: 09 / 08 / 2021

Kabul: 23 / 10 / 2021

ANAHTAR KELİMELER

Aşçılık ve Gastronomi
Eğitim Yapıları
Mimari Kimlik
Mimari Tasarım

An Architectural Analysis of Culinary and Gastronomy Education Campus Design

ABSTRACT

University campuses especially in Anatolian cities are considered as the most important settlements where social interaction is established, as well as working, sheltering, recreation, and transportation. For the Mengen district of Bolu province, the university is considered as the main area which will keep the culinary and gastronomy culture alive and transfer to future generations, rather than an ordinary education. Architectural practice, which aims to understand potential user needs from human scale to urban scale and to create livable spaces where needs are met, defines an identity with the spatial order it creates, apart from being a built system. The effective, cognitive, and social interactions that each individual establishes with the spaces are built on this identity. This article focuses on the architectural design criteria that form the identity of Bolu Abant İzzet Baysal University Mengen Culinary and Gastronomy Education Campus on the basis of culture and social life.

ARTICLE HISTORY

Received: 09 / 08 / 2021

Accepted: 23 / 10 / 2021

KEYWORDS

Culinary & Gastronomy
Educational Buildings
Architectural Identity
Architectural Design

GİRİŞ

Üniversite kampüsleri kentlere benzer olarak çalışma, barınma, ulaşım ve serbest aktivite gibi çeşitli fonksiyonlarla sosyal etkileşimin sağlandığı yerleşkeler olarak karşımıza çıkmaktadır (Yıldız ve Şener, 2006). Fiziksel gerçekleri ortaya koyarak toplumun gelişimini yansıtan kampüsler, eğitimsel dünya görüşü anlayışının gelişmesine olanak sağlayan yerlerdir (Düzenli ve diğ., 2017). Buldukları kent ile sosyo-kültürel ve ekonomik yönden sürekli bir etkileşim içerisine giren üniversiteler, sahip oldukları tesislerin de o kentte yaşayan insanlar tarafından kullanılması aracılığı ile kent ve üniversite

arasında doğrudan bir ilişki kurulmasına neden olmaktadır (Erkman,1990).

Doğrudan kent merkezinde yer alan kent içi kampüs alanlarının yanı sıra gündelik hayatın yoğunluğundan uzaklaşarak doğaya yakınlaştığı, aynı zamanda fiziksel planlama ile kendine ait sistemler oluşturabilen bir mikro kozmos olan kent dışı kampüs alanları (Turner, 1990), kent ile iletişim içerisinde olarak toplumun kampüsün açık alanlarından yararlanmasına olanak sağlama potansiyeline sahiptir (Ayvacı, 2009). Başka bir ifadeyle, üniversiteler, buldukları kentlerde yeni kültürel, sportif ve eğlence alanlarının oluşmasına olanak sağlamakta, farklı

şehirlerden ve geçmişlerden gelen öğrencilerin yöre haklı ile kurduğu etkileşimler neticesinde, o kentin sosyo-kültürel olarak da gelişmesine olanak sağlamaktadır (Yavuzçehre, 2016).

Üniversiteler sahip oldukları eğitim ve araştırma programları ile ulusal ve uluslararası düzeyde etkileşimin en yüksek olduğu yerler olarak özgün nitelik sahibi programları ile de öne çıkabilmektedir. Üniversitelerde gerçekleştirilen bilgi üretiminin kent ve toplum ile kurduğu ilişkinin güçlü olduğu durumlarda kent-üniversite-kimlik ilişkisinin güçlü etkileşimleri görülebilmektedir.

Bu etkileşimin etkin olarak gerçekleşebileceği alanlardan biri olan Aşçılık ve Gastronomi dalı üniversite eğitimi ve kampüs hayatı söz konusu olduğunda kendine ait mekânsal gereksinimlerinin yanı sıra kültürel miras aktarımı sağlaması ile de öne çıkmaktadır. İnsanın beslenmesi çerçevesinde yaşam kalitesini kapsayan her alanda detaylı bilgi birikimi olarak tanımlanan gastronomi, tüm özelliklerini tarihsel gelişim sürecinden başlayarak ayrıntılı bir biçimde ele alan bir bilim dalıdır. Aynı zamanda gastronomi, tarihi süreçte geliştirilerek kullanılmaya devam eden yöntemlerin anlaşılması, uygulanması ve tekrar günümüz koşullarına uyarlanması süreçlerini içeren bir tanıma sahiptir (Sarıışık ve Özbay, 2015).

Blank (2003) tarafından "*İyi yemek yemenin bilimi ve sanatı*" olarak ifade edilen gastronomi sadece varlığını sürdürmek için gelişi güzel yemek ve içmek anlamına gelmemekle birlikte insanın ve estetiğin odağında konumlandığı geniş bir konudur. Kültür ve turizm alanında büyük bir ivmeyle öne çıkan gastronomi, işletmelerin ve eğitim kurumlarının da ülkeler kadar yerel yemek kültürüne sahip çıktığı, yemeği bir görsel sanata dönüştürmek ve yemeği kaliteli üretmek adına önem verdiği bir alandır (Öney, 2016).

Sahip olduğu bilimsel yaklaşımların yanı sıra sanatsal ve kültürel felsefeleri de kapsayan gastronomi, ülke mutfaklarını birer marka değerine sahip olmasına da olanak sağlamaktadır. Ülkemiz özelinde de yemek kültürü bilim ve eğitim kurumları tarafından önemsenmeye başlanmış ve gastronomi bölümleri turizm yüksekokullarının, fakülteye dönüştürülme hamleleri ile bilimsel ve felsefi yönden yeni bakış açıları geliştirilmesinin önünü açmıştır (Öney, 2016). 2 yıllık bir ön lisans aşçılık programı ile aşçı olunabilirken, 4 yıllık lisans gastronomi eğitiminin ardından gastronom olarak mezun olunabilmektedir.

Kuşaktan kuşağa yemek yapma eyleminin bir meslek olarak görüldüğü ve bu yöreden çıkan aşçıları ile ülke kapsamında belirli bir tanınmışlığa sahip olan Bolu ili Mengen İlçesi dünya genelinde kabul gördüğü bir aşçılık kimliğine sahiptir. Aşçılık meslek olarak ilçenin en çok değer verdiği geçim ve tanınma kaynağıdır. İl genelinde de Mengen Aşçı Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi; Abant İzzet Baysal Üniversitesi Mengen Meslek Yüksekokulu Aşçılık Programı; Bolu Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü gibi farklı kademelerde yer alan eğitim birimleri ile kültürün dünya çapında sürdürülebilmesi

desteklenmektedir. Yine bu doğrultuda her sene Mengen Aşçı ve Turizm Festivali ile bölgede yetişmiş İstanbul, Ankara, Antalya ve İzmir gibi büyük kentlerdeki ünlü otellerde çalışan aşçıların bir araya gelebildiği bir festivale ev sahipliği yapmaktadır (Hoşcan ve diğ., 2016).

Kent kimliği ile kente özgü unsurlar anlamlı bir bütün oluşturarak kentin değerini artırır (Bırol, 2007) ve yöresel festivaller de kent kimliğinin bir parçasıdır. Küçük kentlerde üniversite bünyesinde farklı kesimlerin bulunduğu ortamları oluşturması açısından önemli olan festivallerin, dünyanın pek çok yerinde kırsal turizmi hareketlendirerek yerel ekonomiyi canlandırma potansiyelinin yanı sıra, bölgeye sağladığı sosyo-kültürel katkılar ile eski geleneklerin yaşatılarak toplumsal birlikteliğin sağladığını ortaya koyan çalışmalar yer almaktadır (Erdem ve diğ., 2018).

2018 yılı itibarıyla Mengen ilçesi içerisinde yer alan Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesine bağlı aşçılık ve gastronomi birimlerinin tek bir çatı altında toplanması ve kent/ülke kültürünün bir parçası haline gelmiş Mengen Aşçılık Festivalini destekleyen bir yaklaşım fikri ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda da İzzet Baysal Vakfı tarafından finanse edilen Mengen Aşçılık ve Gastronomi Eğitim Kampüsü Projesi gündeme gelmiştir. Bu durum kendine ait mekânsal bir kimliğe sahip olan aşçılık ve gastronomi fakülte binaları, gereken eğitim ortamlarının yanı sıra açık ve kapalı sosyal etkileşim ortamlarının da gereksiniminin duyulduğu bir mimari tasarım problemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışma kapsamında, ülkenin aşçılık kültürüyle öne çıkan özel bir bölgesinde yer alan Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Mengen Aşçılık ve Gastronomi Kampüsü mimari tasarım süreci aktarılmaya çalışılmaktadır. Söz konusu tasarım bağlamında mekânsal tasarıma dair temel yaklaşımlar üzerinde durularak, mimari avan ve uygulama projelerinin tasarım ilkeleri sunulmaktadır.

KAVRAMSAL YAKLAŞIM

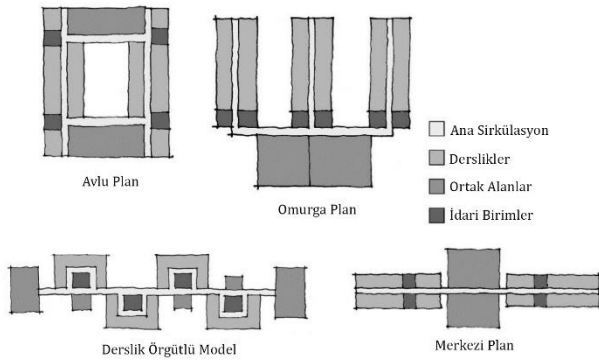
Her kültür kendine ait sembollere sahiptir ve bu sembollerin başında mekân anlayışı ve kullanışı gelir. Fiziksel çevrenin bir elemanı olan mekân aynı zamanda bireyleri de biçimlendiren ve geleceğimize yön veren bir araç olarak ele alınabilmektedir (Kol, 2003). Bu bağlamdan bakıldığında bireylere kim olduklarını ve toplum içinde kim olabilecekleri konusunda çeşitli mesajlar verme potansiyeline sahip tasarlanmış fiziksel çevreler olan eğitim mekânları bireylerin de kendilerini özdeşleştirerek belirli birer kimlik kazanmalarına olanak sağlamaktadır (Tunçok Sarıberberoğlu, 2018). Anadolu kentlerinde gerçekleştirilen mimarlık üretimi de kent, kültür ve kimlik kavramları çerçevesinde ele alınması gereken tasarım problemlerini oluşturmaktadır.

Seamon (1982; 1987), yerlerin, mekânların ve çevrelerin günlük deneyimlerini analiz ederek kişi-mekân ilişkisinin boyutlarını tanımlar ve içeridelik-dışarıdalık diyalektiğinin mekân deneyiminin temel özü olduğunu belirtir. Norberg-Schultz (1980), yer kavramını aidiyet duygusu, yönelim ve özdeşleşme duyguları üzerinden ele alır ve bir yerin özü o yerin "atmosferi"dir, dolayısıyla o yerin yapısı peyzaj, yerleşim, mekân ve karakteri ile tanımlanır.

Gelişen, hareketli ve uzun ömürlü kuruluşlar olan üniversiteler, buldukları yöreleri de yapısal biçimlenmeleri, onları çevreleyen açık alanları, iç ve dış mekân kullanımının işlevselliği ile etkileyip dönüştürme potansiyeline sahiptirler. Eğitim, çalışma, barınma, ulaşım gibi temel fonksiyonların yanı sıra açık alan kurguları ile sosyal hayatı şekillendiren mekânlara sahip olmaları kampüs yaşantısının gündelik hayat ile ilişki kurduğu ara kesitlere olanak sağlayabilmektedir.

Bulduğu kentin silüetini ve yaşamını değiştirme potansiyeline sahip olan kampüsler, öğrencilerin belirli bir süre hayatlarını geçirdikleri ve meslekleri ile ilgili donanımları edindikleri yerler olmalarının yanı sıra öğrencilerin aidiyet hissinin geliştiği ve yeni anlamlar üzerinden anılarında izler bırakan yerler olarak da karşımıza çıkmaktadır (Yılmaz, 2015; Broussard, 2009; Yalçın, 2012). Kampüslerin ve kampüsleri oluşturan binaların sahip oldukları mekânsal düzen tasarlanma biçimi ile aidiyet-kimlik- bağlılık gibi kavramlar bağlamında anahtar niteliği taşımaktadır.

Kampüs kurgusunun ana unsuru olan eğitim binalarının mekânsal kurguları da dersliklerin doğrusal veya küme düzenlemelerinde gruplanma biçimine göre Perkins (2001) tarafından dört temel kategoriye ayrılmıştır (Şekil 1). Bölgelerin birbirlerine genel konumu veya yönlendirilmesine dayanan bu sınıflandırmada; (1) ortak veya sınıf alanlarının merkezleştirilmesine dayanan konfigürasyon; (2) avlu diğer işlevlerle çevrili model; (3) omurga sistemi ve (4) farklı mekânsal birimleri için ayrı binalardan oluşan ve dış mekân sirkülasyon alanları aracılığıyla bağlanan merkezi plan modelidir (Tunçok Sarıberberoğlu, 2018).

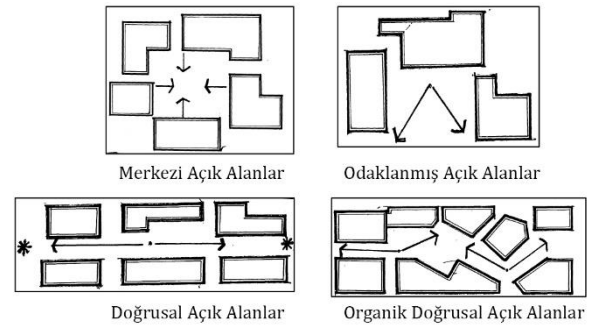
Şekil 1. Perkins'in okul binası düzenlerinin sınıflandırılmasından örnekler (Perkins, 2001; Tunçok Sarıberberoğlu, 2018).

Farklı tasarım kararları ile şekillenen eğitim binalarının bir araya gelerek oluşturduğu kampüs kurgularından, bütüncül tasarım kararları ile oluşturulmuş kampüs sistemlerine kadar pek çok farklı yaklaşımı ülkemiz genelindeki üniversite yerleşkelerinde gözlemlemek mümkündür. Her bina kendi özelinde bir tasarım problemi olarak ayrı ele alındığında mekânsal biçimlenmesinin de o probleme özgü olarak avlu plan, omurga plan ya da merkezi plan gibi farklı yaklaşımlarla şekillenmesi olasıdır. Bununla birlikte bütüncül kampüs tasarımı olarak ele alınan sistemlerde de temel bir yaklaşım üzerinden kampüs kurgusu oluşturulmaya çalışıldığı ve eğitim

binaları özelinde de ana kurguya sadık kalındığı görülebilmektedir. İster tekil çözümler ister bütüncül yaklaşımlar olsun dünya genelindeki yaklaşımlara bakıldığında genel olarak eğitim binalarının mikro ölçekte toplumlar olarak öngörüldükleri ve toplumsal kent yaşamının birer parçası olarak tasarlandıklarını söylemek mümkündür.

Kampüs yerleşimlerinin yapısal kararları açık alan kullanımı etkileyen faktörlere bakıldığında mekânın biçimi, boyutları, tanımı, ulaşılabilirliği (Whyte, 1980), dış mekânların binalardan daha değişken kullanım örüntüleri (Friedman ve diğ., 1978), dış mekâna doğrudan bağlantısı olan kamusal yüzlerin geçirgenliğinin sağlanması ile kamusal ve özel yaşam arasındaki ilişkinin desteklendiği (Gehl, 1987), yaklaşımlar tasarlanan nitelikli sosyal yaşam alanları oluşması açısından son derece önemlidir (Yıldız ve Şener, 2010). Etkili kampüs tasarımında "mekân, amaç, düzen ve kalite "hissinin görsel olarak sağlanması gerekliliği Griffith (1994), o mekânın nasıl algılandığı üzerinde etkili bir faktör oluşturmaktadır. İnsanların açık mekânların fiziksel niteliklerini nasıl algıladıkları, o mekânları nasıl kullandıkları ile ilişkilidir (Düzenli ve diğ., 2017).

Biçimlerine ve işlevlerine göre farklı kategorilerde değerlendirilebilen kampüs kurguları, bir çok farklı çalışmada da sosyal alanların biçimsel durumlarının mekânsal karşılıkları üzerinden ele alınmaktadır (Birinci ve diğ., 2020; Erçevik ve Önal, 2011; Ayvacı, 2009; Yılmaz, 2015) Kampüs kurgularındaki yapıların yerleşim şekillerinin işleve ve biçime dayalı kategorize edilmesinin yanı sıra açık alan kurguları da merkezi açık alanlar, odaklanmış açık alanlar, doğrusal/lineer açık alanlar-koridorlar, organik- doğrusal/lineer açık alanlar (Şekil 2) alt başlıklarında ele alınmaktadır (Düzenli ve diğ., 2017).

Şekil 2. Kampüs açık alan tipleri (Düzenli ve diğ., 2017).

Yapıların merkez bir nokta etrafında konumlandırılması ile ortaya çıkan yerleşim tipinde açık alanlar ana toplama ve buluşma yerleri olarak karşılık bulurken, bir kısmı açık bırakılacak şekilde tam kapalı olmayan yaklaşımlar odaklanmış açık alanlar olarak tanımlanmaktadır. Açık bırakılan alanın ölçüsü alanın algılanmasında önemli bir role sahiptir. Açık kenar yönünde manzara odaklanan bu yerleşimde bırakılan boşluk fazla açıldığında tanımlı mekân algısı da kaybolur. Dar ve uzun olarak tanımlanabilen doğrusal açık alanlarda ise her iki uç açıktır. Bu tür alanlarda oluşan açık alan ile görüşün ve mekânsal algının kaybolması söz konusu değildir. Doğrusal mekânlardan farklı olarak kurgulanan organik

doğrusal açık alanlar da ise diğer ucun görünmediği, farklı bakış açıları ortaya çıkmaktadır (Düzenli ve diğ., 2017).

Kampüs planlaması söz konusu olduğunda etkili bir tasarımın bir alt başlığı da bünyesindeki yapıların tasarım kriterleridir. Açık mekânlar ile kapalı mekânların yatayda ve dikeyde ilişkisi genel kampüs kurgusunun da nasıl algılandığı, kişilerin mekânlarda nasıl vakit geçirdiklerini belirleyen bir unsurdur.

TASARIM ARACI OLARAK MEKÂNSAL DİZİM

Mekânsal düzenin insanları bir araya getirme ve ayırıştırması üzerine gerçekleştirilen çalışmalarda mimari tasarım kimlik, bağlam ve yer ilişkisi kapsamında ele alınarak ve pek çok farklı teoriler ile desteklenerek sınanabilmekte ve elde edilen veriler tekrar tasarım problemi çözümlenmelerinde başvurulan yöntemlere dönüşebilmektedir.

İnsanlar tarafından biçimlendirilmiş mekânların nasıl yapılandırıldığını, işlediğini, anlaşıldığını, toplumun bir parçası haline geldiğini ve tüm bunların işlevsel sonuçlarını araştıran teorik bir model olan mekân dizimi teorisine göre konfigürasyon, yani mekânsal sistemdeki birimin sistemdeki diğer tüm birimlere göre olan konumunun insan davranış biçimleri ile ilişkisi vardır (Tunçok Sarıberberoğlu, 2018).

Dizim birbirinden farklı mekânsal düzenlemelerin oluşturulabilmesi için gerekli kurallar bütünü olarak tanımlanırken (Hillier ve Hanson, 1984), mekânsal dizim, mekânı üreten kuralların ve kısıtlamaların anlaşılmasının mekânsal biçimi anlamak için gerekliliği üzerinde durmaktadır. Teori mekâna dair çeşitli sayısal şemalar ile mekân-davranış ve algı çerçevesinde ortaya çıkan sosyal ve kültürel farklılıkları tanımlamaya olanak sağlamaktadır.

Kent ölçeğinden tekil bina ölçeğine fark etmeksizin, eşgörüş alanı (isovist area), merkezilik (circularity), kompaktlık (compactness), bütünleşme (integration), derinlik (depth), bağlantısallık (connectivity), kapsayıcılık (inclusivity), gibi kavramlar üzerinden şemalaştırılan mekânlar, dijital olarak sayısal bir değer olarak söz konusu mekânların grafik olarak temsil edilebilmesini ve konfigürasyon değerlerinin istatistiksel olarak başka mekânsal verilerle karşılaştırılabilmesine olanak sağlamaktadır.

Dizim teorisindeki kavramların en temeli sayılabilecek eşgörüş alanı ve eşgörüş çevresi değerleri insanın herhangi bir mekânda bulunurken kendi etrafında 360 derece dönüş ile görsel olarak hâkim olduğu bütün alanı ve o alanın çevresel değerlerinin sayısal karşılıklarını tanımlamaktadır. Bu veriler bize mekânın biçimsel olarak uzun ya da ince olmasını ortaya çıkartırken davranış verileri ile değerlendirildiğinde mekânsal görülebilirlik – görsel erişilebilirlik- üzerinden mekânı ele almaya imkân tanımaktadır. Doğrusal mekânların ve o mekânlara eklemlenen diğer ara mekânların dizimsel değerleri ile insan davranış biçimlerinin içerik ve yoğunluklarının birbirleri ile anlamlı ilişkisi olduğu varsayılmaktadır.

Tunçok Sarıberberoğlu'nun (2018) gerçekleştirdiği Eğitim Binalarında Mekânsal Davranışın Dizimsel (Sentaktik) İrdelenmesi başlıklı doktora çalışması kapsamında lineer yerleşime sahip plan çözümlerinin görüş alanını arttırdığı

ve dolayısıyla da sosyal etkileşimin olumlu bir biçimde mekânsal düzen tarafından desteklendiği sonucu ortaya koyulmaktadır. Tarçın Turgay ve Ünlü (2017) ise fiziksel bileşenlerinin görsel/biçimsel olarak algılanmasının sosyal ortam ile ilişkili olduğunu; mekânın morfolojisinin nitelikleri üzerinden vurgulamaktadır. Bu bağlamda da doğrusal ya da organik doğrusal açık alanlara sahip bir kampüs yapılaşmasının oluşturduğu sokak etkisinin sosyal etkileşimi destekler niteliğe sahip olabileceğini öngörmek mümkündür.

Bütün bu biçimsel ve kavramsal veriler doğrultusunda söz konusu binanın tasarım aşamasında kent-kültür ve sosyal yaşam ekseninde çalışması hedeflenmiş olup bütüncül bir tasarım elde edilmesi amaçlanmıştır. Söz konusu bina kurgusundaki temel tasarım yaklaşımı ilerleyen bölümlerde sunulmaya çalışılmaktadır.

TASARIM SÜRECİ

Tasarım süreci kapsamında tasarım probleminin mekânsal kimlik gereksinimleri irdelenmiş ve mekânsal işlevlerin mekânsal düzene dayalı gereksinimleri göz önünde bulundurulmuştur. Tasarlanması hedeflenen mekânların işlevsel ve anlamsal karşılıkları konunun sahip olduğu sosyal, kültürel ve ekonomik beklentiler üzerinden sorgulanmış ve karar aşamasında eğitim birimlerinin biçim arayışlarının yanı sıra öğrenci-akademisyen-kentli etkileşimini destekleyen bir ortamın oluşturulması hedeflenmiştir (Şekil 3).

Şekil 3. Tasarıma dair ilişki şeması

Bu bağlamda analiz ve tasarım aşaması ile başlatılan süreç, mekânsal ve işlevsel veriler üzerinden şekillenmiştir. Kullanıcı ihtiyaçlarının belirlenmesi ile başlatılan tasarım süreci ise, kavramsal yaklaşım ve biçim ilişkisi kurularak tamamlanmıştır.

Proje Alanı

D-750 Karayolu üzerinden Zonguldak İl'ini D-100 Karayoluna bağlayan yol güzergâhı üzerinde kurulu olan Mengen ilçe merkezi yerleşim alanı itibariyle bir vadi görünümü taşımaktadır. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nin ana kampüsü olan Gökçöy yerleşkesi Bolu ilinde yer alırken, Mengen ilçesinde yer alan Meslek Yüksek Okulu konaklama, eğitim ve sosyal birimleri ile ilçe içinde dağınık bir yerleşim göstermektedir (Url-1). Bolu ili Mengen İlçesi Konak Köyü Cazlar Mevkiinde yer almakta olan proje alanı (Şekil 4), konum olarak ilçe merkezine yakın dış çeperde, Mengen ilçesi özelinde gelişme bölgesi içerisinde (Url-2). Söz konusu proje kapsamında da gerçekleştirilen tasarım ilçe içinde bir

merkez niteliği taşıması hedeflenen bir mini bir kampüs kurgusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 4. Proje alanı

İhtiyaç Programı

İhtiyaç programı tasarım aşamasının bir diğer önemli aşamasını oluşturmaktadır. Gerçekleştirilen ihtiyaç programı kurgusunda öncelikli olarak ilçede yer alan meslek yüksek okulu öğretim üyelerinin tespit ettikleri gereksinimler üzerinden bir şema oluşturulmaya çalışılmış, süreç içinde dâhil olan belediye ve sosyal kurumların da katılımı ile Mengen'in sahip olduğu açıcılık ve gastronomi geleneğinin devam etmesi adına festivallerin ve diğer etkinliklerin desteklenebileceği ana ve ara mekânlara ihtiyaç vurgusu yapılmıştır. Eğitim, idari ve sosyal alanlar olarak üç ana kategoride indirgenen kurgu; Gastronomi Bölümü, Açıcılık Bölümü, Sosyal Tesis, Konaklama (Yurt) Birimi, Açık-Kapalı Spor Alanları ve Teknik alanların bulunduğu bir Karşılama yapısı ile alt birimler üzerinde ele alınmıştır (Çizelge 1).

Çizelge 1: İhtiyaç programı

	Gastronomi	Aşıcılık
	Uygulama	Uygulama
	Mutfakları	Mutfakları
	120 ve 160 Kişi	120 ve 160 Kişi
	Kapasiteli Amfi	Kapasiteli Amfi
	Derslikler	Derslikler
	Pasta Ekmek Lab.	Pasta Ekmek Lab.
	Ar-Ge Lab.	Şeker Dekor Lab.
	Yüksek L.	Bilgisayar Lab.
	Derslikleri	
	Duyu Analiz Lab.	-
	Öğr. Gör. Odaları	Öğr. Gör. Odaları
	İdari Birimler	İdari Birimler
	Öğrenci Giyinme Odaları	Öğrenci Giyinme Odaları
Eğitim Alanı	Teknik Alanlar	Teknik Alanlar
	Konferans Salonu	
	Kütüphane	
	Öğrenci Kulüp Odaları	
	Mescit	
Sosyal Tesis	Yemekhane	
	80 (40 K + 40 E) Öğrenci Kapasiteli	
	Yemekhane	
	Serbest Çalışma Odası ve Ortak Dinlenme Alanları	
	İdari Birimler	
	Mescit	
Konaklama	Teknik Alanlar	
	230 Seyirci Kapasiteli Kapalı Salon	
Spor	Tenis ve Basketbol Kort Alanı	

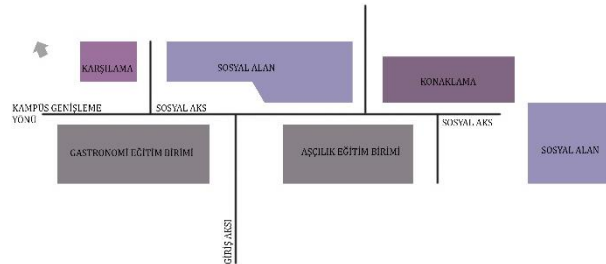
İmalat sürecinin Vakıf tarafından finanse edilmesi nedeniyle ihtiyaç programı ve m2 kararlarında belirli kısıtlamalara gidilmesi söz konusu olmuş, mimari program oluşumu aşamasında en temel gereksinimlerin karşılanmasının birincil hedef olarak belirlenmiştir.

Tasarım Kararları

Eğitim binası özelinde bir tasarım problemi olan Açıcılık ve Gastronomi Eğitimi Kampüsü projesi, tekil bina çözümlerinin yanı sıra bütüncül bir mini kampüs sistemi ile alınmıştır. Yaklaşık 21.300 m2 alana sahip olan proje arsasında ana yerleşim kararlarında arazinin ana ulaşım yoluna dik eğimi en etkin faktörü oluşturmaktadır. Söz konusu tasarım kapsamında da arazinin eğim ile paralel olan doğrusal biçimi genel kampüs kurgusunun da yer yer doğrusal yer yer de organik doğrusal şekillenmesine olanak sağlamıştır. Görsel etkileşimin desteklediği dizimsel bağlamda doğrusal yaklaşım ile sosyal etkileşim potansiyelinin de artırılması hedeflenmiştir.

Alan birbirinden bağımsız çalışması beklenen eğitim birimlerinin (Gastronomi ve Açıcılık) hem kendi özel alanlarına sahip olmaları hem de ortak bir geçiş alanı ile ihtiyaç halinde birlikte kullanılabilmesi adına yine doğrusal bir formda birbirleri ile ilişkili kurgulanmıştır. Eğitim birimleri için yaklaşık 10.000 m2 inşaat alanı öngörülmüş olup mekânsal organizasyon ilişkileri ön planda tutulmuştur. Her katın içeriği sahip olması beklenen işleve göre şekillenmiştir.

Yaklaşık 3.000 m2 inşaat alanına sahip olan Sosyal Tesis ise her iki binanın da eşit ulaşımına sahip olduğu ve eğitim sayesinde ortaya çıkan manzara ile ilişkili olacak şekilde ele alınmıştır. Bununla birlikte, Konaklama ile Spor alanlarına doğrusal yürüyüş aksının devamında yer verilerek açık festival alanının tanımlı bir alana dönüşmesi hedeflenmiştir (Şekil 5).

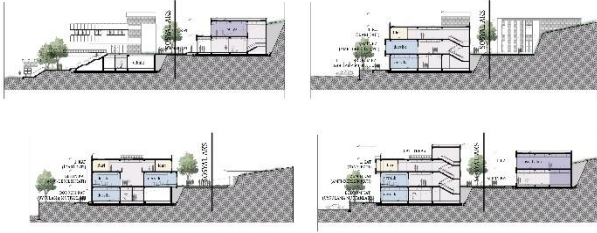
Şekil 5. Yerleşim şeması

Bu genel yerleşim genel planı birbirini takip eden ve eğitim ile kademeli bir paralellik oluşturma prensibi üzerinden şekillenmiştir. Alanın Doğu-Batı yönünde gelişim planı kapsamında yer alması da ilerleyen süreçlerde bu tasarım ile tanımlanan doğrusal sosyal aksın devam edebilmesi adına bir alt gerekçe oluşturmaktadır.

Alanın kurgusunda erişilebilirlik kavramı ön planda tutulmuş olup, bu kavram fiziksel erişilebilirliğin yanı sıra görme/görülme, ulaşma/ulaşılma gibi sosyal etkileşimin destekleneceği morfolojik bir sistem olarak ele alınmaya çalışılmıştır.

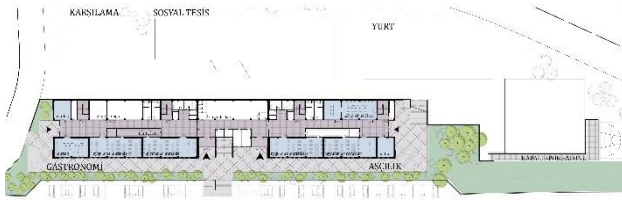
Kat Plan Kurgu Kararları

Arazideki yaklaşık %15'lik olan ve güneyden kuzeye doğru yer alan eğim faktörü ana yerleşim kararlarında etkin bir role sahiptir. Arazinin en düşük noktasında itibaren üst kotlara doğru hiyerarşik bir düzen elde edilmeye çalışarak hedeflenen yatay sosyal sirkülasyonun düşeyde de desteklenmesi hedeflenmiştir. Düşük kot alanları özel eğitim alanları (uygulama mutfakları- ar-ge laboratuvarları, vs.) olarak değerlendirilirken, sosyal aks olarak ele alınan zemin kat alanı derslik ve sosyal alan sirkülasyonu ile desteklenmeye çalışılmıştır. İdari birimler ise üst katlarda yer alarak ana hareketten uzak ama manzaraya hâkim konumlandırılmıştır (Şekil 6).

Şekil 6. Arazi ve kütle yerleşim ilişkisi

Arazide eğimin en alt seviyesinde konumlandırılan eğitim birimlerinin tasarım kurgusunda bodrum katta cephe imkânı sağlayan güney batı yönünde uygulama mutfaklarına yer verilmiştir. Toprak altında kalan kısımlar ise teknik alanlar ve laboratuvar alanları olarak kurgulanmıştır. Açıklık ve Gastronomi Binaları bu kotta ara geçiş holü ile birbirine bağlanarak uygulama mutfaklarında kesintisiz harekete olanak sağlanması hedeflenmiştir (Şekil 7).

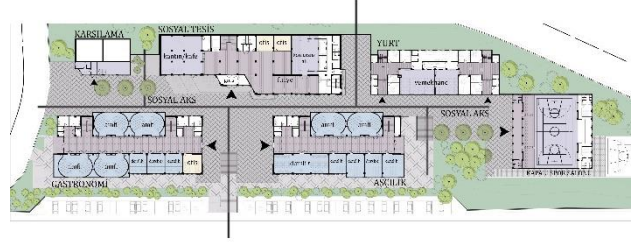
Şekil 7. Eğitim birimleri bodrum kat planı yerleşim ilişkisi

Uygulama mutfaklarının genel eğitim programı ile kurdukları ilişki hem özel hem genel kullanım bağlamında da öne çıkmaktadır. Mutfaklara arazinin en alt kotu olan güney batı yönünden doğrudan erişimin sağlanması ile kent merkezine gerçekleştirilen festival vb. etkinlikler için hazırlıklar amacı ile de bu mekânların kontrollü kullanıma olanak sağlanması ve olası acil durumlar için kolay tahliye yapılabilmesi hedeflenmiştir.

Arazinin ara kotunda oluşturulan yaya yürüyüş aksı ile alan içindeki bütün binaların birbiri ile ilişki kurması hedeflenmiştir. Alanın güney batısından verilen kampüs girişinden gelen yaya hareketinin iki bloğun arasında konumlanan merdivenler ile üst kota taşınması amaçlanmıştır. Bu ana kamusal merdivenin iki yanında da alt katlardan yine uygulama mutfaklarına geçiş sağlanmıştır.

Zemin kat olarak tanımlanabilecek olan kamusal kotta her iki eğitim binası için olması hedeflenen derslik birimleri

ve sosyal tesis giriş alanı yer almaktadır. Alt giriş kotundan gelen ana merdiven birincil meydan olarak tanımlanan alana çıkmakta ve her iki eğitim binası ile sosyal tesisi birlikte karşılamaktadır. Bu sayede de ana dolaşım aksı üzerinde karşılaşma alanları kurgulanarak sosyalleşme parametrelerinin zenginleşmesi hedeflenmiştir. Bu kotta yer alan kurgu kampüs alanındaki ana hareketin akışkanlığı üzerinde kurgulanmıştır. Doğrusal yaya aksı ile bütün kampüs alanının hem görsel hem de hareket üzerinden deneyimlenmesi ana tasarım hedefini oluşturmaktadır (Şekil 8).

Şekil 8. Zemin kat planları- sosyal aks ilişkisi

Arazinin kuzeyine konumlandırılan sosyal tesis kütle ile öğrenci sosyal hayatının etkin bir biçimde kampüs alanı geneline hâkim olması amaçlanmıştır. 250 kişilik bir konferans salonuna sahip olan bu bina, gelecekte gösteri mutfağı eklenerek kullanılması hedeflenerek kurgulanmıştır. Öğrencilerin ve akademisyenlerin eğitimlerinin yanı sıra kentlinin de yararlanacağı düşünüldüğü için, alanın sosyal aks üzerinden erişime olanak sağlaması hedeflenmiştir. Zemin katta yer alan kafeterya/kantin alanı da yine konferans salonu fuayesine destek olacak biçimde sosyal aks üzerinde yer almaktadır.

Uygulama projeleri kapsamında çalışılmayan fakat avan proje düzeyinde bırakılan konaklama biriminde ise zemin katta kız ve erkek öğrenciler için doğu batı yönünde ayrı girişler kurgulanmış olup, iki girişin kesişiminde sosyal aks ile görsel etkileşime sahip yemekhane ve kafeterya gibi sosyal mekânlara yer verilmiştir. Yine bu kotta sosyal aks kapalı spor salonu ile sonlandırılarak hareketin ana bir mekânda toplanması amaçlanmıştır. Yine bu bina da ilk aşamada uygulama projesi yerine avan proje düzeyinde bırakılmıştır.

Eğitim bloklarında bir üst kotta eğitim birimlerinin idari birimleri yer almaktadır. Her iki blokta da son kat olan bu katta dekanlık holü güney batı yönünde konumlandırılmıştır. Bu karar ile idari birimler katında oluşturulan galeri boşluğu ile derslik katının görsel etkileşim içerisinde olması önemsenmiştir. Bu sayede idari ve akademik alanın hem işlevsel olarak hem de sahip olduğu anlamsal durumu nedeniyle bina içindeki alanlara hâkim bir konumda olması hedeflenmiştir. Sosyal tesisin üst katında ise yine manzaraya hâkim kütüphane, öğrenci kulüpleri, yemekhane ve mescit alanları yer almaktadır (Şekil 9).

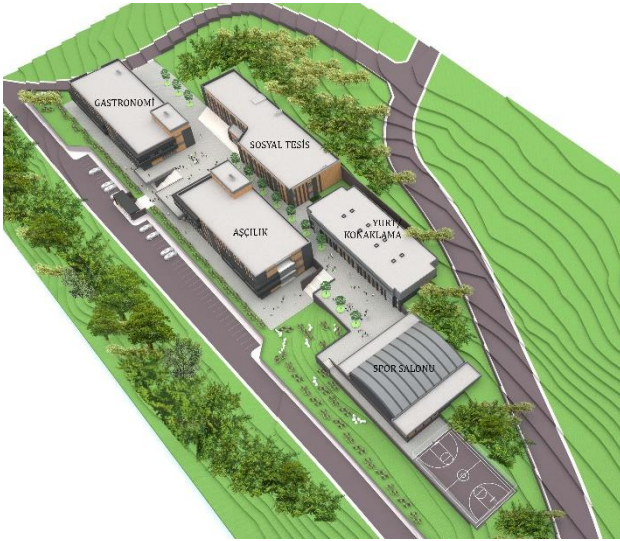
Eğitim ve Sosyal Tesis binalarının yanı sıra sosyal aksın devamında yer alan konaklama biriminin de zemin kat kurgusunun sosyal etkileşimi destekler niteliğine rağmen üst katta eğitim blokları gibi mekânsal özelleşmeye gidilmiştir. Zemin kat kurgusunda öğrencilerin yemekhane ve serbest çalışma mekânları yer alırken, üst katlarda özel konaklama odaları yer almaktadır. Bu bina özelinde de

mekânsal kurgu zemin kattan başlayarak genelden özele bir işlevi takip etmektedir.

Şekil 9. 1. kat plan yerleşim ilişkisi

Alanın genel kurgusu değerlendirildiğinde doğudan güney batıya doğru şekillenen doğrusal hareketin yanı sıra kuzeyden güneye doğru da organik doğrusal bir akış sağlanmaya çalışıldığını söylemek mümkündür. Karşılama birimi ile başlayan ve yer yer daralıp yer yer genişleyen sosyal aks ile oluşturulan yaya hareketinin Kapalı Spor Salonu ile sonlanması hem de gerekli olacak geniş kapasiteli diğer sosyal aktivitelerin gerçekleştirilebilmesi hem öğrencilerin fiziksel aktivitelerini desteklemesi adına önemlidir. Tamamen açık kurgulanan kamusal sosyal aksın bu yapı ile sonlandırılması, festival kurgusu bağlamında da ele alınmıştır. Yine burada da mekânsal hiyerarşi genelden özele (açık kamusal alandan kapalı kamusal alana) değerlendirilerek, bu mekân içinde özel gösterimlerin yapılabilmesi hedeflenmiştir (Şekil 10).

Şekil 10. Genel yerleşim kurgusu

Cephe Kararları

Mengen ilçesi 5411 kişi ilçe merkezi olmak üzere toplam 16.504 kişi nüfuslu bir yerleşim yeridir (Url-4). Kent merkezinde bina dili olarak gelenekselden günümüz mimarisine çeşitli yaklaşımların belirli bir kural ve düzen olmadan uygulandığı görülebilmektedir. Bu nedenle de yörenin net tanımlı korunan bir yapı diline sahip olduğunu söylemek mümkün değildir (Şekil 11).

Şekil 11. Kent merkezi (F: Tunçok Sarıberberoğlu)

Tasarım aşamasında cephe kararları alınırken alan ve binanın tasarım probleminin sahip olduğu gelenekten geleceğe kavramsal duruşu bir bütün olarak değerlendirilmiş; geleneksel bir malzeme olan tuğla kaplama ile günümüz malzemelerinden sayılabilecek olan kompozit kaplama sistemlerinin bir arada kullanılması uygun görülmüştür. Alanın ve yapılaşmanın sahip olduğu doğrusal formun dengelenmesi adına da düşey elemanlar ile forma dayalı dengelenme sağlanmaya çalışılmıştır. (Şekil 12). Anadolu serisi tuğla renklerinin de siyah ve fümre ton kompozit malzeme ile ön plana çıkararak dengeli bir görünüme sahip olması hedeflenmiştir.

Şekil 12. Model görünüş

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Eğitim binaları kampüs yaşantısı içinde fiziksel ve imgesel varoluşları gereği farklı nesillere ev sahipliği yaparak mekânsal hafıza oluşturan alanlardır (Tunçok Sarıberberoğlu, 2020). Alanın ve yapıların tasarım aşamalarında azami olan fiziki ihtiyaçların karşılanabilmesi ile birimler ve fonksiyonlar arası kurulan çok katmanlı sosyal-duygusal-algısal ilişkinin de güçlü olabilmesi amaç edinilmiştir. Kampüs kurgusunun yöre halkının da sosyal, kültürel ve ekonomik beklentilerini karşılaması, oluşturulan açık alan kurgusu ile kent merkezinde gerçekleştirilen festivalin bir ayağının da bu alanda yer alarak zenginleşmesi hedeflenmiştir. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Mengen Aşçılık ve Gastronomi Kampüsü mimari proje çalışması üzerine odaklanan bu çalışmanın, geleneklerden beslenen ve aynı zamanda da geleceğe yön verme hedefinde olan bir eğitim anlayışının mekânsal ihtiyaçlarının ilişkiler ağının temeli olan mekânsal organizasyon ve kavramsal yaklaşım ilişkisinin kurgulanmasına bir örnek olarak değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

Alan içinde yer alması planlanan yapıların eğitim ve sosyal merkez birimleri 2021 yılı itibariyle inşaat aşamasındadır (Şekil 13). Konaklama ve Spor Tesislerin ise ilerleyen süreçte uygulama projelerinin hazırlanması ve yapısal olarak uygulanması planlanmaktadır. Söz konusu alanın makale yazım aşamasında imalat sürecinde olması öngörülen tasarım kararlarının sınanmasına imkân tanımamaktadır. Fakat ilerleyen süreçte kampüs kurgusunun oluşturacağı sosyal yaşantı düzeyinin kavramsal yaklaşım aşamasında gözetilen dizimsel niteliklerinin davranışsal ve bilişsel analizler ile sınanması ile tasarım kararlarının hedeflerinin ne kadar gerçekleşebildiği görülerek eleştirel yaklaşımın sürdürülmesi mümkün olacaktır.

Şekil 13. Bina yapım süreci (24.07.2021)

Teşekkür ve Bilgi Notu

Bu çalışma yazarın mimari proje müellifi olduğu Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Mengen Aşçılık ve Gastronomi Eğitim Kampüsü Mimari Uygulama Projesinden üretilmiştir.

Makalede ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur. Çalışmada etik kurul izni gerekmemiştir.

Çıkar Çatışması Beyan Bilgisi

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Ayvacı, G. (2009). *Üniversite kampüslerindeki dış mekân tasarımında kullanıcı gereksinimlerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma*. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Blank, F. (2003). Gastronomy. In S. H. Katz & W. W. Weaver (Eds.), *Encyclopedia of Food and Culture* (pp. 102–103). Thomson.

Birinci, N., Erdoğan, S., ve Birol, G. (2020). Bir kamusal temas alanı olarak kampüs açık alanları: İzmir Demokrasi Üniversitesi kampüsü tasarımı. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(50), 232-240.

Birol, G. (2007). Bir kentin kimliği ve Kervansaray Otelini üzerine bir değerlendirme. *Arkitekt Dergisi*. Kasım-Aralık 2007. Sayı:514:46-54.

Broussard, E. (2009). The power of place on campus. *Chronicle of Higher Education* 55 (34), 12-13.

Düzenli, T., Mumcu, S. ve Akyol, D. (2017). Üniversite kampüsü açık mekânlarının gençler tarafından kullanım amaçlarının belirlenmesi. *Journal of International Social Research*, 10(49).

Erçevik, B., Önal, F. (2011). Üniversite kampüs sistemlerinde sosyal mekân kullanımları. *Megaron*, 6(3).

Erdem, Ö., Mızrak, M. ve Aratoğlu, C. (2018). Festivallerin bölge turizmüne katkıları ve sürdürülebilirliği: Uluslararası Mengen Aşçılık ve Turizm Festivali örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 228, 245.

Erkman U. (1990). *Büyüme ve Gelişme Açısından Üniversite Kampüslerinde Planlama ve Tasarım Sorunları*, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

Friedman, A., Zimring, C., ve Zube, E., (1978). *Outdoor spaces, in Environmental Design Evaluation*, Plenum Press, New York & London.

Gehl, J. (1987). *Life Between Buildings*, Van Nostrand Reinhold, New York.

Griffith, J. (1994). Open Space Preservation: An Imperative For Quality Campus Environments, *The Journal Of Higher Education*, vol. 65(6), p.645-669.

Hillier, B., Hanson, J. (1984). *Buildings and Their Genotypes, in The Social Logic of Space*, Cambridge University Press.

Hoşcan, N., Genç, K. ve Şengül, S. (2016). Bolu kent markası oluşturma sürecinde aşçılık kültürü ve gastronomi turizminin önemi: Bolgamer önerisi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4(Special issue 1), 52-76.

Kol, H. D. (2003). *Beş yıllık temel eğitim yapılarının sekiz yıllık temel eğitim sitemine fiziksel adaptasyonunun değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Norberg-Schultz, C. (1980). *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*. New York: Rizzoli.

Öney, H. (2016). Gastronomi eğitimi üzerine bir değerlendirme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (35), 193-202.

Perkins, B. (2002). *Building Type Basics For Elementary and Secondary Schools*. John Wiley & Sons.

Sarıışık, M., Özbay, G. (2015). Gastronomi turizmi üzerine bir literatür incelemesi. *Anatolia. Turizm Araştırmaları Dergisi*, 26(2).

Seamon, D. (1982). The phenomenological contribution to environmental psychology. *Journal of Environmental Psychology*, 2, 119-140.

Seamon, D. (1987). Phenomenology and environmental-behavior research. In E. Zube & G. Moore (Eds.), *Advances in Environment, Behavior, and Design*. New York: Plenum

Tarçın Turgay, Z., Ünlü, A. (2017). Yere bağlılık ile mekân ilişkisinin bina ölçeğinde irdelenmesi: İstanbul Erkek Lisesi örneği, *Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi*, Aralık 2017 Sayı: 12, 40-74

Tunçok Sarıberberoğlu, M. (2018). *Eğitim binalarında mekânsal davranışın dizimsel (sentaktik) irdelenmesi*, Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Tunçok Sarıberberoğlu, M. (2020). Eğitim binası tasarımında mekânsal yaklaşımlar; Hukuk Fakültesi örneği. *Artium*, 8 (2) , 88-94 .

Turner, P. (1990), *Campus: An American Planning Tradition, The Architectural History Foundation/MIT Pres series no. 7*

Whyte, W., (1980). *The Social Life of Small Urban Spaces*, The Conservation Foundation, Washington D.C.

Yalçın, A. E. (2012). *Yer duygusu ve peyzaj değerleri arasındaki ilişkinin kampüsler üzerinde değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış

Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 139 s. Ankara.

Yavuzçehre, P. S. (2016). Üniversitelerin kentlerine etkileri: Denizli Pamukkale Üniversitesi örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), 235-250.

Yıldız, D., Şener, H. (2010). Binalarla tanımlı dış mekânların kullanım değeri analiz modeli. *İTÜDERGİSİ/a*, 5(1).

Yılmaz, S. (2015). Bir kampüs açık mekânın çevresel tasarımı: Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi binası. *Kastamonu University Journal of Forestry Faculty*, 15(2), 297-307.

Url-1. <http://www.mengen.gov.tr> (erişim tarihi: 21.06.2021)

Url-2. <https://mengen.bel.tr/> (erişim tarihi: 18.06.2021)

Url-3 <https://mengen.gen.tr/mengen-tarihcesi-2> (erişim tarihi: 06.05.2021)

Url-4. <https://bolu.ktb.gov.tr/TR-69933/mengen.html> (erişim tarihi: 20.05.2021)

Arkeolojik Alanlarda Mimari Düzenlemelerin ve Sunum Tekniklerinin Türkiye'deki Örnekler Üzerinden Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi

Arastırma Makalesi
Research Article

Yeliz KESKİN¹, Mine TANAÇ ZEREN²

¹ Arş. Grv., İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İzmir.
e-posta: yelizkeskin@iyte.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4082-3346

² Prof.Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İzmir.
e-posta: mine.tanac@deu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4803-9476

ÖZ

Arkeolojik miras alanları ve ören yerleri geçmişte yaşamış uygarlıklar ve toplumlar hakkında çeşitli bilgiler barındırmakta ve bu bilgilerin günümüze taşınmasına olanak sağlamaktadır. Evrensel değer taşıyan arkeolojik eserlerin sürdürülebilirliğini sağlamak için birçok onarım ve bakım yöntemi uygulanmakta, çeşitli koruma tedbirleri alınmaktadır. Fakat bu eserlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması çeşitli müdahalelerin ve koruma tedbirlerinin yanında ancak bulguların ve araştırmaların çağdaş sunum teknikleri ve mimari yöntemler kullanılarak ziyaretçiler ile buluşturulması, bulguların kamu tarafından algılanması böylece kamu üzerinde koruma bilinci oluşturulması ile mümkündür. Bu bağlamda arkeolojik miras alanlarında, alan yönetim planı kapsamında alanın sunumu ve sergilenmesi için çeşitli analizler ve değerlendirmeler yapılmalı, bulguların ve araştırmalara dayalı bilgilerin ziyaretçilere aktarımı için doğru yöntemler belirlenmeli ve alan üzerinde gerekli tasarımlar ve mimari düzenlemeler yapılmalıdır. Bu makalede çeşitli sunum teknikleri, mimari düzenlemeler, fiziksel ve algısal uygulamalar, Türkiye'de seçilen dört arkeolojik alan üzerinden değerlendirilmiştir. Bu alanlar Konya Çatalhöyük, İzmir Yeşilova Höyüğü, Bursa Aktopraklık Höyük ve Aksaray Aşıklı Höyük olarak belirlenmiştir. Araştırma kapsamında seçilen dört alanda da çeşitli mimari düzenlemeler uygulanmış ve bu arkeolojik alanlar çeşitli çağdaş sunum teknikleri ile donatılmıştır. Belirlenen ören yerlerinde yapılan düzenlemeler 'hedefler' ve 'tasarım kriterleri' başlıkları altında karşılaştırmalı olarak yerinde incelenmiştir. Sonuç olarak da arkeolojik alanların belirlenen kriterler bağlamında koruma ve kazı çalışmalarının verimli şekilde sürmesi ve bulguların ziyaretçilere daha nitelikli şekilde aktarımı için gerekli bilgiler ortaya konmuştur.

MAKALE BİLGİSİ

Geliş 05 / 06 / 2021
Kabul 03 / 12 / 2021

ANAHTAR KELİMELER

Arkeolojik miras
Koruma
Sergileme
Mimari tasarım

A Comparative Evaluation of Archaeological Sites on the Architectural Arrangements and Presentation Techniques

ABSTRACT

Archaeological heritage sites provide various information about past civilizations and transfer this information to the present-day. In order to ensure the sustainability of archaeological heritage, many restoration and conservation methods are applied. However, ensuring the sustainability of these monuments or cultural assets is only possible by banding together the artifacts, findings, and visitors by using contemporary presentation and architectural techniques, as well as various conservation applications. By that means, heritage can be better perceived by the society, and awareness is created on the public. In this context, in the archaeological heritage sites, various analyzes and evaluations should be made for the presentation of the site and cultural assets. The correct methods should be determined for the transfer of findings and information based on research to the visitors, and the essential architectural design arrangements should be made on the archaeological site. In this article, a variety of presentation techniques, architectural arrangements, which are evaluated over four selected archaeological sites in Turkey. These are Konya Çatalhöyük, İzmir Yeşilova Höyük, Bursa Aktopraklık Höyük and Aksaray Aşıklı Höyük. Within the scope of the research, various architectural arrangements have been applied and have been already equipped with various contemporary presentation techniques to all four selected sites. The arrangements made in the designated archaeological sites have been comparatively analyzed under two main titles of "aims", and "design criteria". As a result, the information was provided for the sustainability of the archaeological sites.

ARTICLE HISTORY

Received 05 / 06 / 2021
Accepted 03 / 12 / 2021

KEYWORDS

Archaeological heritage
Conservation
Presentation
Architectural design

1.GİRİŞ

Arkeoloji, insanlığın ve geçmiş dönemde yaşamış toplulukların kültürel ve sosyal yapısı, yaşam tarzları, gelenekleri, inançları, teknolojileri hakkında bilgi veren ve bu bilgilerin gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan bilim dalıdır (Sevin, 1999). Arkeoloji bilimi geçmiş dönemlerde yaşamış uygarlıklara ait tüm maddi verileri araştırır, belgeler ve yorumlar (Özdoğan, 2011). Arkeolojik miras ve arkeolojik miras alanları kültür mirasının önemli ve olmazsa olmaz parçalarından biridir ve tüm insanlığın evrensel, ortak mirası kabul edilmektedir. Tarih öncesi devirlerden beri birçok uygarlığa ve insan topluluklarına ev sahipliği yapmış Anadolu, Dünya’da arkeolojik miras açısından en zengin bölgelerden bir tanesidir. Bu nedenle tüm Dünya’da olduğu gibi özellikle Türkiye’de de arkeolojik mirasa yönelik araştırma, belgeleme çalışmaları yapmanın yanında bu verileri toplum ile paylaşmak bu maddi kalıntıların anlamlandırılması ve sürdürülebilirliği için önemli bir olgudur. Dünya’da önde gelen arkeologlardan olan Clive Gamble arkeolojik bulguları anlamının heyecan verici bir unsur olduğunu vurgulayarak;

“Bu heyecanın kaynağı, asla gidemeyeceğimiz yerlere ve geçmişe gidebilmemizi sağlayan, nereden geldiğimizi bilerek kim olduğumuzu daha iyi anlayabilmemiz için olağan deneyimlerimize dayanarak zamanı ve nesneleri farklı biçimlerde ele almamıza yardımcı olan arkeolojik hayal gücümüzdür”

olduğunu belirtmektedir (Gamble, 2014). Bir başka ifadeyle arkeolojik mirası anlamak, bugünü daha iyi yorumlamamıza ve anlamlandırmamıza olanak sağlamaktadır. Bu doğrultuda arkeolojik miras alanlarının, özellikle de ören yerlerinin alan yönetimi kapsamında ve büyük bir hassasiyet ile kamuya açılarak sunumunun ve sergilenmesinin yapılması arkeolojik buluntuların algılanarak toplum tarafından koruma bilinci yaratılması ve kültür varlıklarının sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır.

Arkeolojik alanlara gerekli koruma müdahaleleri yapılmadığında ya da bu alanlar kendi haline bırakıldığında fiziksel eskimeye, vandalizme maruz kalmakta ve işlevini ve değerini yitirerek niteliksiz alanlar haline dönüşmektedirler. Sağlıklı çevre ve çağdaş yaşam standartlarından uzaklaşan arkeolojik alanlar algılanabilirliklerini dolayısıyla da kamu ilgisini gün geçtikçe kaybederler ve sürdürülemez duruma gelirler. Arkeolojik miras alanlarının kültürel değerler taşımasının yanında alternatif açık alan ya da rekreasyon alanı olma potansiyelleri de vardır. Arkeolojik alanların tüm bu değerlerini ve potansiyellerini ortaya çıkarmak, algılanabilirlik ve koruma konularındaki problemleri azaltmak ya da ortadan kaldırmak gerekmektedir. Bu sayede arkeolojik alanlar çağdaş yaşama entegre olabileceklerdir. Bu entegrasyon ise çağımızı yansıtan müdahaleleri içeren mimari tasarımlar ve güncel sunum teknikleri ile gerçekleştirilebilmektedir (Keskin ve Zeren, 2018).

Araştırma kapsamında nitelikli alan yönetimi yaklaşımına sahip, mevcut durumunda çeşitli çevre düzenlemesi, mimari uygulamalar ve çağdaş sunum tekniklerinin var olduğu ve verileri Prehistorik döneme tarihlenen dört ulusal örneklem alanı seçilmiştir. Bu alanlar; İzmir Yeşilova Höyüğü, Aksaray Aşıklı Höyük, Konya Çatalhöyük ve Bursa Aktopraklık Arkeoparkı’dır. Seçilen dört alan ziyaret edilerek yerinde incelenmiştir. İncelenen arkeolojik alanlar araştırma kapsamında belirlenen ‘hedefler’ ve ‘tasarım kriterleri’ başlıkları altında incelenmiş ve karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonucunda arkeolojik alanların belirlenen kriterler bağlamında olumlu ve olumsuz yanları tespit edilmiştir. Arkeolojik alanlarda araştırma, koruma ve kazı çalışmalarının sürmesinin yanı sıra kültür varlıklarının ziyaretçilere daha nitelikli şekilde aktarımı ve alan üzerinde konfor koşullarının sağlanabilmesi için gerekli bilgiler ortaya konmuştur.

2.ARKEOLOJİK ALANLARIN KORUNMASI VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİNİN SAĞLANMASI

Arkeolojik alanlarda alan yönetim yaklaşımının öncelikle miras alanının ve kültür varlıklarının korunması olmalıdır. Bu koruma fiziksel müdahalelerin yanında alan üzerinde yapılacak çeşitli çevre düzenlemesi, mimari tasarım ve bu tasarımlarla var olacak eğitim, turizm, rekreasyon gibi çeşitli hedefleri de içermelidir. Çünkü arkeolojik alanların korunması ancak günümüz toplumu ile buluşması ve toplum tarafından algılanarak koruma bilinci yaratılması ile mümkündür. Çalışmanın bu bölümünde arkeolojik alanda benimsenmesi gereken ana hedefler ve tasarım kriterlerinden bahsedilmektedir.

2.1. Arkeolojik Alanların Sürdürülmesine Yönelik Hedefler

Çalışma kapsamında arkeolojik miras alanlarının ve kültür varlıklarının sürdürülebilirliğinin sağlanması için ana hedefler belirlenmiştir. Yazının ilerleyen kısmında incelenen dört arkeolojik alan aşağıda belirlenen hedefler bağlamında analiz edilmiş ve karşılaştırılmıştır.

- Arkeolojik eserlerin ya da buluntuların özgün ve yenilenemeyen varlıklar olması, bilgi ve belge değeri taşıması nedeniyle bu varlıkların tespit edilmesi, araştırılması, belgelenmesi, korunması için gerekli önlemlerin alınması, uygulanacak koruma yöntemlerinin büyük bir hassasiyetle seçilmesi ve bu yöntemlerin mevcut eserleri tahrip etmemesi arkeolojik miras alanlarında hedeflerin başında gelmelidir (Tuna, 2016). Bu doğrultuda tüm arkeolojik alanlarda ilk olarak kültür varlıklarının korunması için gerekli olan restorasyon ve konservasyon çalışmaları yapılmalıdır.
- Arkeolojik alanların ve eserlerin korunmasından sonraki ikincil hedef bulguların sergilenmesi ve topluma sunulması olmalıdır. Arkeolojik miras alanlarında eserlerin ziyaretçiler ile buluşturulmasında çağdaş sunum ve sergileme yöntemleri kullanılmalıdır. Çağdaş sunum tekniklerinin kullanılması çağın toplumunun ilgisini çekmekte bu sayede kültür varlıklarının ziyaretçiler

tarafından anlaşılması kolaylaşmaktadır. Ören yerlerinde eserler yerlerinde (*in situ*) sergilenmektedir. Yerlerinde sergilenmesi sakıncalı olan eserler için kapalı sergi alanları ya da ören yeri müzeleri uygun alanlar seçilerek inşa edilmektedir. Bu tür sergileme mekânlarında üç boyutlu canlandırmalar, artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik uygulamaları, maketler, simülasyonlar, deneysel arkeoloji uygulamaları gibi farklı duylara hitap eden, deneyim odaklı sunum ve sergileme yöntemlerinden uygun olanlar belirlenerek kullanılmalıdır.

- Ören yerlerinde araştırma, kazı ve sergileme gibi işlevlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması için yönetim planı kapsamında koruma, araştırma, belgeleme, bilgi aktarma, sergileme gibi ana amaçların yanında ekonomik kaynak yaratma amacı da olmalıdır. Mevcut koruma ve sunum yöntemlerinin yanında ekonomik kaynak yaratma arkeolojik miras alanlarının sürdürülebilirliğinin sağlanmasında önemli bir unsurdur.
- Arkeolojik alanların eğitim ile ilişkilendirilmesi bu alanların ziyaretçiler tarafından anlaşılmasını dolayısıyla ziyaretçiler üzerinde dolaylı olarak koruma bilinci oluşmasını sağlamaktadır. Topluma arkeolojinin, tarihin ya da kültürel değerlerin önemini ve korunması gerekliliğinin aktarılması kültürel miras alanlarında ya da bu alanlarla ilişkili diğer mekânlarda sürdürülen eğitim faaliyetleri ile mümkün olabilmektedir (Bayraktar, 2010). Arkeolojik kazı çalışmalarına üniversite öğrencilerinin ya da araştırmacıların katılımı, ilköğretim ya da ortaöğretim öğrencileri için arkeoloji ya da tarih ile ilgili aktiviteler yapılması, seminer ya da konferanslar düzenlenerek kültürel miras ile ilgili konularda eğitimler verilmesi, miras alanı ile ilgili kitap ya da kitapçıkların basılarak kamuya dağıtımı gibi eğitime yönelik uygulamalar arkeolojik alanların sürdürülebilirliğine katkıda bulunmaktadır.
- Ören yerlerine gelen ziyaretçiler alan üzerinde aktif rol alabileceği etkinliklere katılabilmelidir. Bu alanlarda duylara hitap eden deneyim odaklı sunum teknikleri ve etkinliklere yer verilmelidir. Ayrıca ören yerlerinde yapılacak uygun peyzaj düzenlemesi, eğitim, sergileme gibi işlevlere sahip olması bu alanlara dinamizm katmakta, ören yerlerinin çekiciliğini arttırmaktadır.
- Tüm Dünya’da arkeoloji çalışmalarının, koruma uygulamalarının gelişmesi ve yaygınlaşması tarihi çevreye özellikle de arkeolojik miras alanlarına olan ilgiyi arttırmıştır. Bununla birlikte son yıllarda ‘kültür turizmi’ kavramı ön plana çıkmaya başlamıştır (Eres, 2001). Günümüzde ören yerleri de kültür turizmine entegre olmakta, hatta bazen kültür turizminin odağı haline gelmektedir. Fakat bu alanlarda ‘turizm’ olgusu alan yönetim planı dâhilinde çok dikkatli şekilde planlanmalıdır. Turizmin kültürel mirası tahrip eden bir olgu haline gelmesi engellenmelidir. Ören yerlerinde kapasite

üstü kullanımdan kaçınılmalıdır. Bu yönde planlama yapılmalıdır.

Yukarıda, çalışma kapsamında belirlenen ‘hedefler’ doğrultusunda arkeolojik alan yönetimi kararları verilmeli ve kararlar hassasiyetle uygulanmalıdır. Arkeolojik alan yönetimi belirlenen hedefler; uygulanacak planlama, koruma, sunum, araştırma, ziyaretçi yönetimi, gezi senaryosu gibi konuları kapsamaktadır (Kerber, 1994). Ayrıca arkeolojik alan yönetimi ya da diğer bir deyişle kültür mirası yönetimi yaklaşımları arkeolojik alanlar ile sosyal çevre ve politik sektörler arasında mutlaka iletişim kurmalıdır (Kristiansen, 1999).

2.2. Arkeolojik Alanların Sürdürülmesine Yönelik Tasarım Kriterleri

Makale kapsamında belirlenen arkeolojik alanlar; çağdaş sunum tekniklerini ve mimari düzenlemeleri içeren ‘tasarım kriterleri’ doğrultusunda da değerlendirilmiştir. Bir arkeolojik alanda ya da ören yerinin tasarımında dikkat edilmesi gereken tasarım kriterleri aşağıda belirtilmiştir.

- Arkeolojik alan, ören yeri üzerindeki kültür varlıklarının tahribatını engellemek için gerekli koruma önlemlerini almak ve alanın güvenliğini sağlanması tasarım kararlarının başında gelmelidir. Bu yönde alan ile bütünleşen çağdaş tasarım yöntemleri ile güvenlik önlemleri alınmalıdır. Alana kontrolsüz şekilde girişler ve vandalizm engellenmelidir.
- Arkeolojik alanlarda giriş ve çıkış birimlerinin tasarlanması alana erişim, alanın sınırlarının tanımlanması ve algılanması için mutlaka gereklidir. Bu birimlerin tasarlanması alanın güvenli, kontrollü ve düzenli bir işleyişe sahip olması açısından fayda sağlamaktadır. Ayrıca estetik ve mimari anlamda değerli giriş ve çıkış birimlerinin tasarımları ziyaretçiler tarafından alana saygı duyulması ve önemsenmesi gerektiği algısını oluşturmaktadır. Ayrıca giriş birimi ile ilişkili tanımlı bir ziyaretçi karşılama alanının da tasarlanması gerekmektedir.
- Arkeolojik alanlar üzerinde kültür varlıklarının sergilenmesi ve algılanması için mimari uygulamalardan biri de gezi güzergâhlarıdır. Gezi güzergâhları ziyaretçileri kalıntıların çevresinde dolaştırarak düzenli ve sıralı bir sirkülasyon ağı tanımlamalıdır. Gezi güzergâhları sayesinde ziyaretçiler kalıntıları yerinde görebilme, anlama ve arkeolojik eserler hakkında bilgi alma olanağı bulurlar (Bachmann ve, Schwarting, 2005). Ziyaretçiler için girişten çıkışa kadar bir senaryo yaratan bu güzergâhlar ziyaretçileri yönlendirmeli, arkeolojik miras üzerindeki insan etkili tahribatları minimum düzeye indirmelidir (Uyar, 2008).
- Arkeolojik alanlarda ziyaretçileri bilgilendirmek ve yönlendirmek amacıyla tasarlanan ve konumlandırılan çeşitli donatılar bulunmalıdır. Türkiye’de bu elemanlar Müze ve Ören Yerleri Giriş Bilgilendirme ve Yönlendirme Tabelalarına İlişkin Yönerge’ye göre belirlenmektedir. Bu donatıların

tasarımları olabildiğince sade ve arkeolojik alanda bulunan diğer donatı elemanları ile uyumlu olmalıdır.

- Arkeolojik alanlarda yapılan her türlü tasarım ve düzenleme engelli ziyaretçiler gözetilerek hazırlanmalıdır. Arkeolojik alana her ziyaretçinin erişebilmesi ve alanda dolaşabilmesi tasarım ve sunuma yönelik kararların başında gelmelidir.
- Arkeolojik miras alanlarında kazı sonucu bulunan kalıntıların konservasyon işlemi sonrasında açık alanda korunamayacağı öngörülmesi durumunda bu alanlara koruma çatıları yapılarak bu alanların ziyarete açılması arkeolojik alanlarda çok sık görülen bir koruma ve sergileme yaklaşımıdır. Ayrıca kazı ekibinin kazı yapılan alanda daha rahat çalışabilmeleri ve iklimsel etkilerden korunabilmeleri için de geçici süreli koruma çatıları inşa edilmektedir. Koruma çatılarının tasarımında strüktür sistemin zemine minimum düzeyde dokunması ve maksimum açıklık geçmesi, hafif strüktürel malzemelerden inşa edilmesi, temellerin zemin düzlemine yakın ve tekil temellerden oluşması ve tasarım dilinin sade olması ana ilkeler olarak benimsenmelidir (Zeren ve Uyar, 2010).
- Arkeolojik alanlarda gerekli durumlarda ziyaretçi merkezi yapıları inşa edilmelidir. Ziyaretçi merkezi yapıları bir çeşit ören yeri müzesi niteliği taşımaktadırlar. Bu mekânların diğer geleneksel arkeoloji müzelerinden farkı ise ören yeri içerisinde ya da yakınında inşa edilmesi ve içerisinde arkeolojik eserlerin sergilenmesi dışında daha birçok işlev bulunmasıdır. Bu yapılar sayesinde arkeolojik eserler bağlamlarından koparılmadan sergilenmekte, ziyaretçiler alanı daha konforlu şekilde deneyimleme ve algılama imkânı bulurken, arkeolojik alanda çalışanların ise çalışma koşulları iyileştirilmektedir. Ziyaretçi merkezi yapılarının konumu, yapı tasarımları, yapının strüktür sistemi, içerisinde bulunması gereken mekânların işlevleri hassas bir analiz çalışması sonucunda belirlenmelidir. Arkeolojik alanlarda ek yapı niteliği taşıyan ziyaretçi merkezi yapıları, gabari ve boyut bakımından arkeolojik alanların silüetini bozmayacak şekilde tasarlanmalıdır. Bu yapıların tasarımları olabildiğince sade olmalı ve kültür varlıklarını geri planda bırakmamalıdır.
- Arkeolojik alanlarda bazı temel ihtiyaçlara yönelik mekânlar gerekmektedir. Bunlar çalışanlar için kazı evi, laboratuvar, kültür varlıklarının saklanabilmesi için depolar ya da ziyaretçilerin alanı gezerken konfor koşullarının sağlanması için ıslak hacim, sergi mekânı ya da dinlenme alanı gibi yapılar olabilmektedir. Ören yeri ya da çevresinde bu hizmet ve servis mekânlarının konumlandırılması çalışanların çalışmalarını daha iyi şartlarda sürdürmesini ya da alanın ziyaretçiler tarafından daha rahat, zorlanmadan gezilmesini sağlamaktadır.
- Günümüzde somut ve somut olmayan kültürel mirasın algılanmasında ve gelecek kuşaklara aktarılmasında en yaygın kullanılan yöntemlerden bir tanesi de deneysel arkeoloji yöntemidir. Deneysel

arkeoloji uygulamaları bulguların deneyler ya da deneyimlerle araştırılmasını kapsar. Bir nesnenin nasıl yapıldığını, nasıl kullanıldığını anlamak için o nesneyi yaratmayı ya da kullanmayı denemek; bir yapının ya da yapı topluluğunun nasıl inşa edildiğini anlamak için döneminin yöntemleri ve teknolojisi ile inşa etmeyi denemek deneysel arkeolojinin kapsamı içerisine girmektedir. Bir başka ifadeyle deneysel arkeoloji, arkeolojinin araştırma konusu olan ya da alanına giren herhangi bir konunun araştırılması, açıklığa kavuşturulması için uygulanan deneyime dayalı yöntemlerdir. Günümüzde artık birçok arkeolojik alanda çalışanlar ya da ziyaretçiler için deneyim alanları, canlandırmalar, etkinlik alanları tasarlanmaktadır (Colin ve Paul, 2017).

- Arkeolojik alanlarda sunum ve sergileme amacıyla teknolojiye dayalı yöntemlerin kullanımı gün geçtikçe yaygınlaşmaktadır. Teknolojik ve imgesel temsil araçlarının kullanıldığı gösterim veya sergileme teknikleri durağan sergiler olmayıp, ziyaretçileri etkin kılarak alana dinamizm katmaktadır. Teknolojiye dayalı yöntemler özellikle gençlerin ve çocukların ilgisini çekmekte, bu sayede arkeoloji bilimi ve kültür varlıklarının önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Özellikle sanal gerçeklik teknolojisi, kullanıcıyla iletişim kurma gücü yüksek, gerçeklik hissi veren teknolojik bir sunum yöntemidir. Bu yöntem ile sunulan bir alanda kullanıcı istediği yere bakabilmekte, istediği yere gidebilmektedir (Bayraktar ve Kaleli, 2007). Bir başka deyişle sanal gerçeklik teknolojisi sayesinde var olan gerçeklik sanal ortamda yeniden inşa edilmekte ve ziyaretçiler tarafından deneyimlenmektedir.
- Ziyaretçileri etkin kılan bir sunum yöntemi olarak simülasyon teknolojisi ziyaretçilere deneyim kazandırmayı amaçlamaktadır. Simülasyon teknolojisi görme duyusu dışındaki duylara da hitap etmekte, bu sayede ziyaretçiler arkeolojik alanı ve buluntuları birçok duyularını bir arada kullanarak daha iyi algılayabilmektedir. Aynı zamanda canlandırmalar ziyaretçilerin ilgisini çekmekte ve daha keyifli vakit geçirmelerini sağlamaktadır (Boyras, 2011).
- Günümüzde her yerde olduğu gibi arkeolojik alanlarda da internet ve sosyal medya kullanımı büyük önem taşımaktadır. Ziyaretçilerin alana gelmeden internet aracılığıyla alan hakkında bilgi edinmesi ve yapılan çalışmalarını takip etmesi, alanın özellikle gençler tarafından tanınmasını ve ilgi çekici olmasını sağlamaktadır.
- Arkeolojik alan yönetiminin ve arkeolojik alanlarda yapılacak tasarımların planlanması toplumların yararı gözetilerek sürdürülmeli, toplumun tüm kesimleri 'katılımcılık' ilkesi uygulanarak alan yönetimine dahil edilmelidir (Smith, 1995).

3. ÖRNEKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye'de son yıllarda arkeolojik miras alanlarında çağdaş mimarlık ve sunum yöntemlerinin uygulanması

yaygınlaşmıştır. Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren Prehistorik Dönem'e ait olan arkeolojik kazı alanlarının korunması ve sunumu üzerine çalışmalar ve uygulamalar hız kazanmış, bu sayede Prehistorik Dönem'e tarihlenen ören yerlerinin görünürlüğü artmıştır. Prehistorik Dönem'e ait ören yerlerinde dsaha geç döneme ait ören yerlerinden farklı olarak ziyaretçiler tarafından algılanması güç, temel kalıntısı niteliğinde eserler bulunmaktadır. Buralarda bilgilendirme panoları ve anastilosis yöntemleri ile alanı ya da eserleri tanıtmak neredeyse imkânsızdır. Bu nedenle Türkiye'de bazı Prehistorik Dönem arkeolojik alanları çağdaş mimari uygulamalar, çevre düzenlemesi, canlandırmalar, deneysel arkeoloji, teknoloji kullanımı gibi güncel ve dinamik yöntemlerle birer açık hava müzesine dönüştürülmektedir. Makalenin bu bölümünde Türkiye'de bulunan dört adet ören yeri örneği yerinde incelenerek değerlendirmeleri yapılmıştır. Makale kapsamında belirlenen hedefleri, tasarım ve planlama kriterlerini sağlayıp sağlamadıkları tablolar aracılığıyla gösterilmiştir.

3.1. Bursa Aktopraklık Arkeoparkı

Bursa kent merkezine 30 km uzaklıkta bulunan Aktopraklık Höyük, Nilüfer İlçesi'nin Akçalar Mahallesi'nde bulunmaktadır (Karul, 2017). Bulgulara göre bölgedeki ilk yerleşimin Neolitik Çağ'ın sonlarına ait olduğu bilinmektedir. Buraya yerleşen ilk insanların, avcılık ve çiftçilik ile uğraşan küçük bir topluluk olduğu saptanmıştır (Karul, 2015). Aktopraklık arkeolojik alanı yaklaşık 70 hektar büyüklüğündedir. Çok katmanlı olan arkeolojik alan, Son Neolitik, İlk Kalkolitik, Orta Kalkolitik ve Bizans Dönemi kalıntılarını kapsamaktadır. Aktopraklık'taki birçok kalıntı günümüze kadar ulaşsa da üst tabaka yerleşmeleri makinalı tarım, erozyon ve yamaç eğimi gibi nedenlerle aşınmıştır (Karul, 2017).

Aktopraklık Höyük, 2002 yılında İstanbul Üniversitesi Tarihöncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı'na ait bir grup tarafından bölgede yapımı planlanan sanayi bölgesinde yapılan araştırmada keşfedilmiştir. Arkeolojik alanın planlanan sanayi bölgesi içinde olması, arkeolojik alan üzerinde yapılaşma riskini beraberinde getirmiştir. Bu durum, alan için bir koruma ve kültürel miras projesi başlatılmasını zorunlu kılmıştır. Bu doğrultuda arkeolojik alanda bir arkeopark projesinin uygulanmasına yönelik çalışmalar başlatılmıştır. 2009 yılından bu yana Aktopraklık Höyük'te yönetim planı kapsamındaki arkeolojik çalışmalarla birlikte bir kültürel miras projesi de yürütülmektedir (Karul, 2017). Aktopraklık Kültürel Miras Yönetim Planı'nın hedef kitesini ziyaretçiler, her yaşta öğrenciler, araştırmacılar, eğitimciler ve uzmanlar oluşturmaktadır. Projenin ana hedefleri ise; çevre düzenlemesi yapılması, ziyaretçiler için bir karşılama merkezi yapılması, arkeolojik buluntuların korunarak yerlerinde sergilemeye açılması, deneysel canlandırmaların yapılması, eğitim, turizm, sunum ve sergileme faaliyetleri için konaklama, atölye ve diğer

tesislerin yapılması olarak belirlenmiştir (Karul ve arkadaşları, 2010).

Aktopraklık Arkeoparkı'nda Prehistorik Dönem'e ait iki evre olan Neolitik ve Kalkolitik Çağ'a ait bulgular deneysel arkeoloji yöntemi ile canlandırılmış, ayrıca bu iki evre haricinde Bursa'ya ait geleneksel köy dokusu da alana taşınmıştır. Bu 1/1 ölçekli canlandırmalar alan üzerinde arkeolojik kalıntıların bulunmadığı, erişilebilir bölgelerde konumlandırılmıştır (Şekil 1). Buradaki canlandırmalar dönemlere ait mimarinin canlandırılmasının yanında döneme ait günlük yaşantının da canlandırılmasını da kapsamaktadır. Aktopraklık Arkeoparkı'nda ziyaretçiler alanın mimarisini, günlük yaşantısını, eşyaların üretimini, döneme ait gelenekleri canlandırmalar ve deneysel arkeoloji yöntemleri ile daha kolay algılamakta ve öğrenmektedir. Bu uygulamalar sayesinde alanın çekiciliği, algılanabilirliği ve dinamikliği artırılmaktadır.

Şekil 1. Deneysel yöntemle inşa edilmiş 1/1 ölçekli canlandırma (Keskin arşivi, 2018)

Birçok farklı döneme ait buluntunun olduğu arkeolojik alan üzerinde ziyaretçilerin geçmiş dönemleri sıralı olarak deneyimleyebilecekleri düzenli bir gezi rotası düzenlenmiştir. Bu rota ile öncelikle 1/1 ölçekli Neolitik Dönem canlandırması, sonrasında Kalkolitik Dönem canlandırması deneyimlenmektedir. Neolitik ve Kalkolitik Dönemlerin canlandırmaları arasında sarmaşıklarla kaplı yarı açık bir tünelden geçilmektedir. Bu tünelin yapılmasının amacı ziyaretçilerin tünelden geçtiklerinde adeta bir zaman tüneline geçmişçesine farklı bir döneme ulaşıldığının algısının yaratılmasıdır. Gezi güzergahı daha sonra ziyaretçileri seyir kulesine çıkarmakta, buradan arkeolojik alanın bütünü izlenebilmektedir. Gezi rotası geleneksel köy dokusunun canlandırıldığı Eskikızılelma Köyü'nden taşınarak getirilen ve her biri kırsal yaşama ait temalar içeren altı adet konutun deneyimlenmesi ile son bulmaktadır. Gezi rotasının malzemesi moloz taş, daha büyük boyutlu kesme taş, ahşap ya da doğal patikalardan oluşmaktadır. Bu malzemeler buldukları alanlara göre bilinçli olarak yerleştirilmiştir. Gezi rotasının tamamen doğal malzemelerden yapılması ve sökülür takılır nitelikte olması zemine yapılacak tahribatı minimum düzeye indirmeyi sağlamaktadır (Şekil 2).

Şekil 2. Aktopraklık Arkeoparkı gezi güzergahı ve zaman tüneli (Keskin arşivi, 2018)

Aktopraklık Arkeoparkı'nda deneysel yöntemlerle oluşturulmuş canlandırılmalar dışında alanı tanıtan bir ziyaretçi merkezi yapısı, karşılama binası, giriş kapısı, otoparklar, çevre düzenlemesi, çocuk kazı alanı, seyir kulesi ayrıca alanda çalışanlar için kazı evi, araştırma, eğitim ve konaklama birimleri de bulunmaktadır.

Aktopraklık Arkeolojik alanının tarih öncesi dönemi anlatan, dinamik, çağdaş, topluma dönük ve eğitim odaklı bir 'arkeoloji okulu' olması amaçlanmıştır. Öğrenciler, araştırmacılar, eğitimciler ve uzmanlar bu alanda buluşarak deneysel çalışmaları sürdürecektir ve ilgili konularda eğitim alacaklardır. Arkeolojik alandaki tüm birimler bu hedef doğrultusunda tasarlanmıştır. Alan üzerinde tasarlanan atölyelerde, ziyaretçiler uzmanlarla birlikte tarihcilerine ait teknikler ile inşa yöntemleri, eşya yapımı, dokuma, yemek yapımı gibi konularda bilgiler almaktadırlar. Bu eğitimler sayesinde toplumdaki arkeoloji, tarih ve koruma bilincinin ve farkındalığının artacağı öngörülmüştür (Karul, 2015).

Alan üzerinde çocuklar için tasarlanmış yapay kazı alanı bulunmaktadır. Bu alanda çocuklara arkeoloji bilimi ve kazı yöntemleri tanıtılmakta, çocukların belirli uygulamaları deneyimlemeleri amaçlanmaktadır. Yapay kazı alanının hemen yanında çocuk kazı evi ve sergileme birimleri bulunmaktadır. Çocuk kazı evinde çocuklara arkeolojik belgeleme ve çizim yöntemleri öğretilmektedir (Şekil 3).

Şekil 3. Çocuk kazı evi ve dışarıda çocuk kazı alanı (Keskin arşivi, 2018)

Aktopraklık Arkeoparkı'nın makale kapsamında belirlenen hedefler ve tasarım kriterleri doğrultusunda değerlendirmesi yapılmıştır. Bu değerlendirmeler aşağıdaki tablolarda verilmiştir (Çiz.1 ve Çiz.2).

Çizelge 1. Aktopraklık Arkeoparkı'nın belirlenen hedefler bağlamında değerlendirilmesi

AKTOPRAKLİK ARKEOPARKI'NIN BELİRLENEN HEDEFLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ		
KORUMA HEDEFİ	✓	Aktopraklık Arkeoparkı hem koruma uygulamaları hem de kamuda yarattığı koruma bilinci ile koruma hedefini gerçekleştirebilmektedir.
SUNUM VE SERGİLEME HEDEFİ	✓	Kültür varlıkları birbirinden farklı birçok güncel sunum tekniği ile sunulmaktadır.
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK HEDEFİ	✓	Alan üzerinde koruma bilinci yaratılması ve konfor koşullarının iyileştirilmesi alanın sürdürülebilirliğini sağlamaktadır.
EĞİTİM HEDEFİ	✓	Arkeolojik alan üzerinde çocuklara ve gençlere yönelik eğitim faaliyetleri düzenlenmektedir.
DİNAMİZM HEDEFİ	✓	Alanda güncel sunum tekniklerinin uygulanması, çevre düzenlemesi ve etkinliklerin yapılması alanın dinamikliğini artırmaktadır.
TURİZM HEDEFİ	✗	Alan konumu sebebi ile hedeflediği turist sayısına ulaşamamaktadır ve bölgedeki kültür turizmine entegrasyonu sağlanamamıştır.

Çizelge 2. Aktopraklık Arkeoparkı'nın belirlenen tasarım kriterleri bağlamında değerlendirilmesi

AKTOPRAKLİK ARKEOPARKI'NIN BELİRLENEN TASARIM KRİTERLERİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ		
GÜVENLİK	✗	Alan üzerinde güvenliği ve korumayı sağlamak için çeşitli önlemler alınsa da alanın sınırlarının çok geniş olmasından kaynaklanan güvenlik açığı bulunmaktadır.
GİRİŞ-ÇIKIŞ	✓	Aktopraklık Arkeoparkı'nda kontrollü şekilde işleyen birbiri ile uyumlu tasarlanmış, bir giriş ve bir çıkış kapısı olmak üzere iki ayrı kapı bulunmaktadır.
KARŞILAMA	✓	Arkeolojik alanın giriş kısmında ziyaretçileri karşılamak amacıyla inşa edilmiş karşılama birimi ve bekleme alanı bulunmaktadır.
GEZİ ROTASI	✓	Alan üzerinde sıralı ve düzenli olarak tasarlanmış, çeşitli donatılara sahip gezi güzergahı bulunmaktadır.
YÖNLENDİRME	✓	Tasarlanan gezi güzergahı üzerinde, belirli noktalarda konumlandırılmış ve diğer donatılarla uyumlu tasarıma sahip yönlendirme elemanları bulunmaktadır.
BİLGİLENDİRME	✓	Alanda eserleri ve dönemleri anlatan çok sayıda bilgilendirme panosu bulunmaktadır.

ENGELLİ ÇÖZÜMLERİ	✓	Alan üzerinde engellilere yönelik çözümler bulunmaktadır. Fakat bu çözümlerin niteliği ve niceliği artırılabilir.
KORUMA ÇATILARI	✓	Korunması gerekli kazı alanları üzerine ve çocuk kazı alanının üzerine birbiri ile uyumlu koruma çatıları inşa edilmiştir.
KAPALI SERGİ MEKANI	✓	Kapalı mekanda sergilenmesi gereken eserler için iki farklı noktada kapalı sergi mekanı bulunmaktadır.
ZİYARETÇİ MERKEZİ YAPISI	✓	Ziyaretçilerin ihtiyaçlarına yönelik olarak tasarlanan ziyaretçi merkezi yapısının inşası 2018 yılında tamamlanmıştır.
HİZMET/SERVİS MEKÂNLARI	✓	Alanda birçok farklı noktada arkeolojik alanda çalışanlara ve ziyaretçilere yönelik servis ya da hizmet mekânları bulunmaktadır.
ÇALIŞAN UZMANLARA YÖNELİK DONATILAR	✓	Alanda çalışan uzman ya da öğrencilere yönelik çalışma ve konaklama mekânları inşa edilmiştir.
DENEYSEL ARKEOLOJİ	✓	Arkeolojik alanda Neolitik ve Kalkolitik Dönemler'e yönelik deneysel arkeoloji çalışmaları sürdürülmektedir.
TEKNOLOJİ KULLANIMI	✗	Teknoloji kullanımı yeterli düzeyde değildir.
SANAL GERÇEKLİK TEKNOLOJİSİ	✗	Sanal gerçeklik teknolojisi bulunmamaktadır.
DUYULARA YÖNELİK TEKNİKLER	✗	Deneysel arkeoloji uygulamaları birçok duyuya bir arada hitap etmektedir. Fakat bunlar dışında duyulara yönelik teknoloji ya da teknikler kullanılmamaktadır.
SİMÜLASYON TEKNOLOJİSİ	✗	Sunuma yönelik kullanılan simülasyon teknolojisi yoktur.
İNTERNET VE SOSYAL MEDYA KULLANIMI	✗	Bursa İli üzerindeki kültürel alanları tanıtan internet sitesi dışında Aktopraklık Arkeoparkı için resmi bir internet sitesi yoktur. Sosyal medya kullanımı da yeterli düzeye ulaşmamıştır.
KATILIMCILIK	✓	Canlandırmalar ve arkeolojik verilere dayanan yapıların inşasında çevre halkın alana katılımı sağlanmıştır. Uygulanan deneysel arkeoloji uygulamaları ile katılımçılık artırılmak istenmektedir.

3.2. İzmir Yeşilova Höyüğü

2003 yılında keşfedilen Yeşilova Höyüğü, İzmir İli içerisinde bilinen en eski yerleşim alanıdır. Bornova İlçesi'nde konumlanan Yeşilova Höyüğü'ne 400 metre mesafede bulunan Yassitepe Höyüğü ve İpeklikuyu Höyüğü'nü de içeren 500 metre çapındaki alan İzmir'in Prehistorik Çağ'a ait yerleşim bölgesidir. Yeşilova Höyüğü'nde somut verilerine ulaşılan üç ana tarih katmanı vardır. Bunlar; Geç Roma-Erken Bizans, Neolitik Çağ ve Kalkolitik Çağ'a ait kalıntıların olduğu tarih katmanlarıdır. Bölgede tarım, hayvancılık ve avcılığın yapıldığına dair bulgulara ulaşılmıştır (Derin, 2010).

Yeşilova Höyüğü'nün kentin içindeki konumu, üniversitelere yakınlığı alanın bir arkeolojik araştırma ve bu araştırmaların toplumla buluşturulma merkezi olması

potansiyelini beraberinde getirmiş ve bu yönde çeşitli çalışmalar başlatılmıştır. 2008 yılında Bornova Belediyesi ve Ege Üniversitesi ortaklığında 'Zaman Yolculuğu' adında çağdaş sergileme ve sunum projesi hazırlanmıştır. 2009 yılında faaliyetleri başlatılmış olan bu program, farklı yaş gruplarındaki öğrencilere yönelik olarak geliştirilmiştir. Bu projede ziyaretçilere İzmir'in Tarih Öncesi Dönemi'ne ait gündelik yaşantısı, kültürü, yerleşme dokusu, mimarisi, yaşantısı, gelenekleri gibi konularda deneysel yöntemler aracılığıyla bilgiler ve eğitimler verilmektedir. Bu projede çağdaş sunum teknikleri, deneysel arkeoloji ve canlandırmalar aracılığı ile geçmiş dönemlere ait verilerin topluma anlatılması, bu sayede geçmiş kültürlerin, tarihin, arkeolojinin ve mimarinin daha iyi algılanması amaçlanmıştır. 'Zaman Yolculuğu' Projesi hem arkeolojik alana hem alanın çevresine turistik ve kültürel açıdan da katkı sağlamaktadır (Derin, 2014).

Zaman Yolculuğu Projesi; teorik eğitim, aktivite yani 'deneyim' ve sonrası olmak üzere üç aşamada gerçekleştirilmektedir. Tüm bu aşamalar belirlenen gruplara yönelik olarak uzmanlar eşliğinde uygulanmaktadır. Ön eğitim aşamasında katılımcıların yaşlarına göre tarihi çevre, kültürel değerler, mimari ve dönemin gündelik yaşantısı ile ilgili bilgiler verilmektedir. Ziyaretçilere konferans ya da anlatılar ile alan hakkındaki teorik bilgiler öğrencilere aktarılmaktadır. Eğitimini tamamlayan grup, eserlerin sergilendiği sergi alanı ve arkeolojik kazı alanında gezmektedir. Bu gezi sırasında da öğrencilere buluntular hakkında çeşitli bilgilendirmeler yapılmaktadır. Buradan sonra ise alandaki ilgi çekici bölüm olan, deneysel arkeoloji yöntemleri ile üretilmiş Neolitik Köy Canlandırması'na ulaşılmaktadır (Şekil 4). Burada öğrenciler tıpkı Neolitik Dönem'deki gibi deri kıyafetler giyerek o dönemin gündelik yaşam eylemlerini canlandırmaktadırlar. Bu sayede farklı yaş gruplarındaki öğrenciler Neolitik Dönem günlük yaşantısının birçok aşamasını görme fırsatını bulmaktadır. Neolitik Köy Canlandırması sayesinde ziyaretçiler, Neolitik Dönem teknikleri ile alet yapılar, taş aletleri kullanırlar, kil malzemeyi işlerler, küçük heykelcikler yapılar, kilden yapılan eşyaları pişirmek için ateş yakarlar, dönemin teknikleri ile avcılığı deneyimlerler, dönemin mimarisini ve konut yapısını algırlarlar, dönemin malzemeleri ile yemek yapılar ve bu yemeklerin tadımını gerçekleştirirler. Eğitimin son aşamasında ise öğrenciler köyden bir rota ile günümüze ulaşmaktadır. Bu rota boyunca günümüze doğru tarihlenen dönemler hakkında tarihi ve kültürel bilgilendirme yapılmaktadır. Bu program Yeşilova Höyüğü Alan Yönetim Planı kapsamında okulların ya da belirli grupların ziyaretçi merkezi ile iletişime geçerek aldıkları randevulara göre belirlenen zamanlarda yapılmaktadır (Derin, 2010).

Şekil 4. Yeşilova Höyüğü Neolitik Köy canlandırması (Keskin arşivi, 2018)

2010 yılında ziyaretçi merkezinin ve çevredeki diğer altyapı uygulamaları için çalışmalar başlatılmıştır. Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi yapısı, 4200 metrekarelik kapalı alana ve bu kapalı mekânlarla bütünleşen açık ve yarı açık alanlara sahiptir (Şekil 5). Yapının birincil amacı arkeolojik alanı turizm ve eğitim ile bütünleştirerek toplumu arkeolojik alan hakkında bilgilendirmek, bu sayede tarihi alanlara karşı koruma bilinci geliştirmektir (Derin, 2010). 2014 yılında ziyarete açılan Yeşilova Ziyaretçi Merkezi içerisinde sergi mekanları, kafeterya, kazı çalışmalarının ve araştırmaların sürdürüldüğü kapalı mekan, atölyeler, konferans salonu, ofisler, kütüphane, laboratuvar, depolar, eşya satış alanı ve farklı işlevler üstlenen sirkülasyon ağı bulunmaktadır. Sirkülasyon ağı genel olarak rampalardan oluşmaktadır.

Şekil 5. Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi (Keskin arşivi, 2018)

Yeşilova Höyüğü'nün makale kapsamında belirlenen hedefler ve tasarım kriterleri doğrultusunda değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu değerlendirmeler aşağıdaki tablolarda verilmiştir (Çiz.3 ve Çiz.4).

Çizelge 3. Yeşilova Höyüğü'nün belirlenen hedefler bağlamında değerlendirilmesi

YEŞİLOVA HÖYÜĞÜ'NÜN BELİRLENEN HEDEFLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ		
KORUMA HEDEFİ	✓	Alan, kamu üzerinde yarattığı bilinç ve koruma uygulamaları ile koruma hedefini gerçekleştirmektedir.

SUNUM VE SERGİLEME HEDEFİ	✓	Bulutular ve eserlerin sunumunda güncel teknikler kullanılmaktadır.
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK HEDEFİ	✓	Alan üzerinde koruma bilinci yaratan sunum teknikleri ve diğer fiziksel koruma tedbirleri arkeolojik miras alanının sürdürülebilirliğini sağlamaktadır.
EĞİTİM HEDEFİ	✓	Sürekli olarak çocuklara ve gençlere yönelik eğitim faaliyetleri düzenlenmektedir. 'Zaman Yolculuğu' programı, eğitim hedefinin gerçekleştirilmesinde önemli rol üstlenmektedir.
DİNAMİZM HEDEFİ	✓	Alanda sürekli olarak canlandırmalar, çevre düzenlemesi, etkinlikler, sergiler yapılması alanın dinamizmini arttırmaktadır.
TURİZM HEDEFİ	✗	Turizm konusunda hedeflenen noktaya ulaşamamıştır. Fakat alanın gündün güne daha fazla tanınıyor ve ilgi görüyor olması turizm hedefinin gerçekleşeceğinin bir göstergesidir.

Çizelge 4. Yeşilova Höyüğü'nün belirlenen tasarım kriterleri bağlamında değerlendirilmesi

YEŞİLOVA HÖYÜĞÜ'NÜN BELİRLENEN TASARIM KRİTERLERİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ		
GÜVENLİK	✓	Alan üzerinde güvenliği ve alanın korunmasını sağlamak için çok sayıda önlem alınmıştır. Alanda sürekli olarak güvenlik görevlisi alanın güvenliğini sağlamaktadır.
GİRİŞ-ÇIKIŞ	✓	Arkeolojik alana kontrollü bir şekilde erişimi sağlayacak giriş ve çıkış alanı bulunmaktadır.
KARŞILAMA	✓	Giriş kısmındaki açık alan karşılama işlevine sahiptir. Ayrıca bu alandan ziyaretçi merkezine girildiğinde fuaye görevi de gören kapalı bir karşılama alanına daha ulaşılmaktadır.
GEZİ ROTASI	✓	Alan üzerinde sıralı ve düzenli olarak işleyen gezi güzergahı bulunmaktadır. Bu güzergah iç ve dış mekanları da birbirine bağlamaktadır.
YÖNLENDİRME	✓	Gezi güzergahının çok nitelikli tasarıma sahip olması yönlendirme problemlerini ortadan kaldırmaktadır.
BİLGİLENDİRME	✓	Hem dış mekânda hem de iç mekânda eserleri ve dönemleri anlatan çok sayıda bilgilendirme panosu bulunmaktadır.
ENGELLİ ÇÖZÜMLERİ	✓	Alan üzerinde rampalar ile dolaşım sağlanması engellilerin de alanda rahatça dolaşmasına olanak sağlamaktadır.
KORUMA ÇATILARI	✗	Proje kapsamında korunması gerekli alanlar üzerine koruma çatısı öngörülmüştür. Fakat bu koruma çatılarının inşaa süreci başlamamıştır.

KAPALI SERGİ MEKÂNI	✓	Kapalı mekânda sergilenmesi gerekli eserler için ziyaretçi merkezi içerisinde kapalı sergi mekânı bulunmaktadır.
ZİYARETÇİ MERKEZİ YAPISI	✓	Kazı alanının hemen yanında bulunan Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi yapısının inşası 2014 yılında tamamlanmıştır.
HİZMET/SERVİS MEKÂNLARI	✓	Ziyaretçi merkezi içerisinde uzmanlara ve ziyaretçilere yönelik hizmet ve servis mekânları bulunmaktadır.
ÇALIŞAN UZMANLARA YÖNELİK DONATILAR	✓	Alanda çalışan uzmanlara, araştırmacılara ya da öğrencilere yönelik çalışma alanı, kazı evi ve laboratuvar bulunmaktadır.
DENEYSEL ARKEOLOJİ	✓	Arkeolojik alanda aktif olarak Neolitik Dönem'e yönelik deneysel arkeoloji uygulamaları sürdürülmektedir.
TEKNOLOJİ KULLANIMI	✓	Ziyaretçi Merkezi içerisindeki sergi alanında güncel teknolojik sunum yöntemleri kullanılmaktadır.
SANAL GERÇEKLİK TEKNOLOJİSİ	✗	Yeşilova Höyüğü'nde sunuma yönelik olarak sanal gerçeklik uygulaması bulunmamaktadır.
DUYULARA YÖNELİK TEKNİKLER	✓	Deneysel arkeoloji uygulamalarında ziyaretçilerin duyularına hitap eden sunum teknikleri kullanılmaktadır.
SİMÜLASYON TEKNOLOJİSİ	✓	Kapalı sergi alanında simülasyon teknolojisi ya da benzer sunum teknikleri kullanılmaktadır.
İNTERNET VE SOSYAL MEDYA KULLANIMI	✓	Arkeolojik alanı tanıtan, etkinlikler, ulaşım ve iletişim konusunda bilgi veren nitelikli bir internet sitesi bulunmaktadır.
KATILIMCILIK	✗	3 boyutlu canlandırmalar ve diğer yapıların inşasında halkın alana katılımı sağlanamamıştır. Fakat alanın ve kültürel mirasın sunumunda kısmen katılımcı politikalar izlenmektedir.

3.3. Konya Çatalhöyük

Konya İli'nin Çumra İlçesi sınırları içerisinde bulunan Çatalhöyük, 1958 yılında Mellaart tarafından keşfedilmiştir. Çatalhöyük, farklı yükseklikte iki tepeden oluşmaktadır. Bu iki höyük, 'Doğu Höyüğü' ve 'Batı Höyüğü' olarak adlandırılmaktadır. Doğu Höyüğü, Bizans mezarları ve Neolitik kalıntılar içermektedir. Batı Höyüğü ise Kalkolitik Dönem kalıntılarını içermektedir (Çatalhöyük Research Project, 2010).

Mellaart'ın 1958 yılında Çatalhöyük'ü keşfinden ve kazılarında sonra Çatalhöyük Dünya'ya tanıtılmıştır. Fakat Mellaart sonrasında Çatalhöyük'te uzun yıllar boyunca herhangi bir çalışma yapılmamıştır (Hodder, 2001). 1993 yılından bu yana birçok tarih katmanına sahip olan Çatalhöyük'te Ian Hodder önderliğinde kazı çalışmaları sürmektedir. Kazılar sonucunda açığa çıkarılan tarihi yerleşim ve kent dokusu dikkat çekmektedir.

Birbirine bitişik şekilde konumlanmış dörtgen plan şemalı konut birimleri, organik bir yerleşim dokusuna sahiptir. Yerleşim dokusu içerisinde sokak bulunmamaktadır. Konutların girişleri çatıdan sağlanmaktadır (Bayraktar, 2010).

Çatalhöyük Arkeolojik Alanı üstün nitelikleri ve özgün değerleri sayesinde 2009 yılında UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi'ne, 2012 yılında Dünya Miras Listesi'ne dahil edilmiştir. Bu süreç içerisinde bir alan yönetim planı hazırlanmıştır. Çatalhöyük Yönetim Planı'nın başlıca amaçları, arkeolojik alanın yaşatılması, değerlendirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması olarak belirlenmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda alanda yapılacak mimari uygulamalar, sunum teknikleri ve faaliyetler belirlenmiştir. Yönetim planının bir diğer özelliği katılımcılık politikasını benimseyerek özellikle yerel halkın alana katılımını ve kültürel, ekonomik açıdan gelişimi sağlamaktır (Çatalhöyük Research Project, 2010).

Kazı alanı üzerinde 2003 yılında, 25-50 metre genişliğinde bir korugan örtü tasarımı yapılmış ve uygulanmıştır (Hacar, 2011). 2003 yılında yapılan Güney Korugan sayesinde ziyaretçiler kalıntıların bulunduğu alanda rahatça gezebilmekte, kazı çalışmalarının daha sağlıklı bir ortamda yürütülmesi sağlanmakta ve arkeolojik kalıntılar iklimsel, atmosferik koşullardan korunabilmektedir. Koruma örtüsünün arkeolojik alana zarar vermemesi için zemin yüzeyine yakın tekil temeller ve hafif strüktür sistem ve hafif malzemeler kullanılmıştır. Üst örtünün formunun ise höyüğün topoğrafyasına uyum sağlayacak ve silüeti bozmayacak şekilde tasarlanmasına dikkat edilmiştir (Şekil 6).

Şekil 6. Çatalhöyük Güney Korugan (Keskin arşivi, 2018).

2004 yılında Çatalhöyük'te kazı çalışmalarının başladığı yeni alandaki kalıntıların korunması için yeni bir üst örtüye ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaca bağlı olarak 2007 yılında ikinci korugan inşa edilmiştir. Kuzey Korugan olarak adlandırılan bu üst örtünün yer alacağı tepenin eğimi ise bu koruganın formunu belirlemiştir. Bir höyüğü andıran kütle formunun eğimi mevcut höyüğün eğimine uygun şekilde tasarlanmıştır. Koruganın taşıyıcı sisteminde betonarme temeller ve lamine ahşaplar kullanılmıştır (Uyar, 2008) (Şekil 7).

Şekil 7. Çatalhöyük Kuzey Korugan (Keskin arşivi, 2018)

Çatalhöyük Arkeolojik Alanı'nda gezi güzergâhları topoğrafya üstündeki doğal patikalar ile sağlanmaktadır. Fakat bu patikalar engelli ya da yaşlı ziyaretçiler için uygun değildir. Koruganların iç mekânlarında da gezi güzergâhları bulunmaktadır. Güney Korugan içerisindeki güzergâh tıpkı dış mekândaki gibi doğal patikalar ile sağlanırken, Kuzey Korugan içerisinde ahşap malzemeden yapılmış zemine minimum müdahale eden platformlar kullanılmıştır. Gezi güzergâhı üzerinde gerekli noktalarda yönlendirme ve bilgilendirme panoları konumlandırılmıştır. Koruganlar içerisindeki panolarda bulguları anlatan illüstrasyonlar ya da ilgi çekici görseller kullanılmıştır.

Çatalhöyük Arkeolojik Alanı içerisinde çeşitli ek yapı uygulamaları bulunmaktadır. Bunlar; giriş bölümünde bulunan bekçi kulübesi, ziyaretçi merkezi yapısı ve bu yapıların hemen kuzeyinde bulunan kazı evi yapılarıdır. Betonarme sistemle yapılan ve büyük inşaat alanına sahip olan bu yapı topluluğunun tasarımı işlevsel ve estetik çağdaş mimarlık örneklerinin gerisinde kalmıştır (Şekil 8).

Şekil 8. Çatalhöyük doğal patika ve ek yapılar (Keskin arşivi, 2018)

Çatalhöyük'te alana dair verileri en kolay şekilde aktaran ve ziyaretçilerin ilgisini en fazla çeken bölüm Neolitik Deneysel Evler'in yapay rekonstrüksiyonudur. Bu alanda hem konut birimleri hem de yerleşim planının kısmi bölümü canlandırılmıştır (Çatalhöyük Research Project, 2010). Deneysel Evler sayesinde, ziyaretçiler Çatalhöyük Arkeolojik Alanı'nda bulunan kalıntıları daha iyi şekilde algılayabilmekte, Neolitik Dönem eylemlerini deneyimleyebilmekte, konut canlandırmalarında vakit geçirebilmektedir. Bu konutların iç mekânlarında dönemin eşyaları ve gelenekleri de canlandırılmıştır. Örneğin ölü gömme geleneği, yemek pişirme eylemi, duvar resimleri

gibi ritüeller konut canlandırmalarının iç mekânlarında sergilenmektedir. Konut canlandırmalarının belirli bölümlerinde ikonik gösterimlerin olduğu bilgilendirme panoları da bulunmaktadır (Şekil 9 ve Şekil 10).

Şekil 9. Çatalhöyük Deneysel Evler (Keskin arşivi, 2018)

Şekil 10. Çatalhöyük Deneysel Evler iç mekan (Keskin arşivi, 2018)

Çatalhöyük Arkeolojik Alanı'nın makale kapsamında belirlenen hedefler ve tasarım kriterleri doğrultusunda değerlendirmesi yapılmıştır. Bu değerlendirmeler aşağıdaki tablolarda verilmiştir (Çiz.5 ve Çiz.6).

Çizelge 5. Çatalhöyük'ün belirlenen hedefler bağlamında değerlendirilmesi

ÇATALHÖYÜK ARKEOLOJİK ALAN'ININ BELİRLENEN HEDEFLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ		
KORUMA HEDEFİ	✓	Alan üzerinde koruma uygulamaları ile koruma hedefine ulaşılmıştır.
SUNUM VE SERGİLEME HEDEFİ	✓	Arkeolojik eserler çağdaş yöntemlerle ziyaretçilere sunulmaktadır.
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK HEDEFİ	✓	Çağdaş sunum yöntemleri ve katılımcı politikalar, alan üzerinde koruma bilinci yaratmakta ve diğer fiziksel koruma önlemleri alanı sürdürülebilirliğini kılmaktadır.
EĞİTİM HEDEFİ	✓	Belirli dönemlerde çocuklara ve gençlere yönelik eğitim faaliyetleri düzenlenmektedir.

DİNAMİZM HEDEFİ	✘	Alanda çevre düzenlemesi ve aktiviteler yapılmasına karşın alanın dinamizmi yeterli düzeye ulaşmamıştır.
TURİZM HEDEFİ	✓	Türkiye'nin en önemli miras alanlarından biri olan Çatalhöyük kültürel turizme entegrasyonu ile turizm hedefine ulaşmıştır.

Çizelge 6. Çatalhöyük'ün belirlenen tasarım kriterleri bağlamında değerlendirilmesi

ÇATALHÖYÜK ARKEOLOJİK ALANI'NIN BELİRLENEN TASARIM KRİTERLERİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ		
GÜVENLİK	✓	Alan üzerinde güvenliği sağlamak adına önlemler alınmıştır. Alanın çevresinde tel örgü bulunmaktadır. Giriş bölümünde tam zamanlı bekçi bulunmaktadır.
GİRİŞ-ÇIKIŞ	✓	Çatalhöyük Arkeolojik Alanı'nda tanımlı giriş ve çıkış alanı bulunmaktadır.
KARŞILAMA	✘	Alanda kontrollü bir karşılama ve bekleme alanı bulunmamaktadır.
GEZİ ROTASI	✓	Alan üzerinde gezi güzergâhının tasarımı yetersiz olsa da koruganların altında gezi platformları tasarlanmıştır.
YÖNLENDİRME	✘	Ören yeri üzerinde yönlendirme elemanları yeterli düzeyde değildir.
BİLGİLENDİRME	✓	Arkeolojik miras ilişkili bilgilendirme panoları bulunmaktadır.
ENGELLİ ÇÖZÜMLERİ	✘	Alan üzerinde engellilere yönelik çözümler ya da tasarımlar yapılmamıştır.
KORUMA ÇATILARI	✓	Korunması gerekli alanlar üzerinde koruma çatıları bulunmaktadır.
KAPALI SERGİ MEKÂNI	✓	Kapalı mekânda sergilenmesi gerekli arkeolojik eserler ve bilgilendirmeler için çağdaş olmayan kapalı sergi mekanı bulunmaktadır.
ZİYARETÇİ MERKEZİ YAPISI	✓	Ziyaretçilerin ihtiyaçlarına ve eserlerin sunumuna yönelik ziyaretçi merkezi yapısı bulunmamaktadır.
HİZMET/SERVİS MEKÂNLARI	✘	Alana gelen ziyaretçilere yönelik servis mekânları yetersizdir.
ÇALIŞAN UZMANLARA YÖNELİK DONATILAR	✓	Alanda çalışanlara yönelik mekânlar ve donatılar yeterli düzeydedir.
DENEYSEL ARKEOLOJİ	✓	Çatalhöyük'te ziyaretçilerin de deneyimleyeceği, deneysel arkeoloji uygulamaları sürdürülmektedir.
TEKNOLOJİ KULLANIMI	✘	Arkeolojik mirasın sunumuna yönelik teknoloji kullanımı yeterli düzeye erişememiştir.
SANAL GERÇEKLİK TEKNOLOJİSİ	✘	Çatalhöyük'te sanal gerçeklik uygulaması kullanılmamaktadır.
DUYULARA YÖNELİK TEKNİKLER	✓	Deneysel arkeoloji uygulamalarında ziyaretçilerin duyularına yönelik teknikler uygulanmaktadır.

SİMÜLASYON TEKNOLOJİSİ	✘	Simülasyon teknolojisi kullanılmamaktadır.
İNTERNET VE SOSYAL MEDYA KULLANIMI	✓	Arkeolojik alanın kapsamlı bir internet sitesi bulunmaktadır. Ayrıca sosyal medya da aktif olarak kullanılmaktadır.
KATILIMCILIK	✓	Özellikle fiziksel koruma uygulamalarına, deneysel çalışmalara ve atölyelere çevre halkın katılımı çok önemsenmiştir.

3.4. Aksaray Aşıklı Höyük

1963 yılında Edmund Gordon tarafından saptanan Aşıklı Höyük, Aksaray İli'nin Gülağaç İlçesi'ne bağlı Kızılkaya Köyü sınırları içinde bulunmaktadır. Aşıklı Höyük şehir merkezine yaklaşık olarak 25 km uzaklıktadır (Aşıklı Höyük Kazı ve Araştırma Projesi 2018). Tarımın yapıldığı, küçükbaş hayvanların evcilleştirildikleri bir yaşam biçimine sahip olan Aşıklılar, bölgede taş malzeme yoğunluğu olmasına karşın kerpiç malzeme ile konut yapım tekniklerini kullanmışlardır (Özbaşaran ve arkadaşları, 2010).

Aşıklı Höyük'te 2006 yılında başlayan yeni dönem kazıları ile birlikte 'Aşıklı Höyük Saha Gelişim Planı' olarak adlandırılan projeye de başlanmıştır. Bu yönetim planının öncelikli amaçları ve ilkeleri, arkeolojik alanın sürdürülebilirliğinin sağlanması ve kalıntıların korunması, kalıntıların sergilenmesi ve sunumu, alanın kültür turizmine entegrasyonu, ziyaretçiler için senaryonun hazırlanarak planlamanın yapılması, idari ve mali sorunların çözümü olarak belirlenmiştir. Bu proje ve alan yönetim planı kapsamında öncelikli olarak arkeolojik alan içerisinde arkeolojik buluntuların korunması için koruma önlemlerinin alınması, gerekli alanlara koruma çatısının yapılması, Aşıklı Köyü canlandırmasının (yapay rekonstrüksiyon) yapılması, gezi güzergâhının belirlenmesi, kazı ekibi için gerekli donatıların sağlanması, güvenlik biriminin yapılması ve alanın güvenliğinin sağlanması için diğer önlemlerin alınması olarak belirlenmiştir (Özbaşaran ve arkadaşları, 2010).

Aşıklı Höyük Arkeolojik Alanı'nda yönetim planı çerçevesinde belirlenen hedeflerden tümü gerçekleştirilemedi de birçok uygulama yapılmıştır. Alanda henüz tanımlı bir giriş çıkış birimi olmasa da güvenliği sağlamak amacıyla arkeolojik alanın çevresi tel örgü ile çevrilmiş ve alana giriş çıkışlar kontrol altına alınmıştır (Şekil 11). Tel örgülerden ulaşılan giriş kısmında ziyaretçileri karşılayan geniş açık alan arkeolojik alandaki gezintiye hazırlayan bir tampon bölge görevi görmektedir. Bu açık alana bağlanan patika tüm arkeolojik alanın dolaşımını sağlamaktadır. Fakat bu patika engelli ziyaretçiler için elverişli değildir. Eğimli ve kot farklarının olduğu bölgelerde tehlikeli ve yürünmesi güç bir rotaya dönüşmektedir. Hatta bu sebeple tehlikeli olan bölgelere geçişin engellenmesi için rota üzerine engeller konmuştur. Arkeolojik alan üzerinde daha tanımlı ve konforlu bir gezi güzergâhına ihtiyaç vardır. Arkeolojik alan üzerinde gerekli görülen yerlere bilgilendirme panoları yerleştirilse

de bu bilgilendirme panolarının niceliği yetersizdir. Yönlendirme elemanlarının ve bilgilendirme panolarının sayısının artırılması ve alanın algılanması için daha nitelikli bir tasarıma dönüştürülmesi gerekmektedir.

Şekil 11. Aşıklı Höyük giriş alanı (Keskin arşivi, 2018)

Aşıklı Höyük'te en dikkat çeken bölüm 2008-2009 yılında uygulanan 1/1 ölçekli Prehistorik Aşıklı Köyü canlandırmasıdır (Şekil 12). Bu deneysel arkeoloji ya da canlandırma alanı ören yeri içerisinde, kazı alanına yakın olan ve giriş alanı ile ilişki kuran bir konumdadır. Bu canlandırmalar kazılar sonucunda elde edilmiş Neolitik Dönem verilerine dayanarak yapılmıştır. Bu yapay köy canlandırmasının başlıca hedefleri ise bu yapıları deneysel arkeoloji yolu ile inşa ederek bina yapım sürecinin, yapım teknikleri ve dönemin mimarisinin sorgulanması ve Aşıklı Höyük Arkeolojik Alanı'nda bulunan kalıntılar hakkındaki verilerin ziyaretçilere daha iyi aktarılabilmesidir (Özbaşaran ve arkadaşları, 2010). Ziyarete açılan Aşıklı Köyü canlandırmasında geleneksel müze anlayışından farklı olarak bu alanda diledikleri gibi zaman geçirebilmekte ve bu mekanları deneyimleyebilmektedirler. Bu alanda ziyaretçilerin birçok duyusuna bir arada hitap edilmektedir. Aşıklı Köyü canlandırmasının içinde döneme ait eylemlere ve geleneklere referans veren donatılar bulunmaktadır. Ölü gömme geleneği, yemek pişirme ve diğer gündelik yaşam aktiviteleri de bu alan içerisinde canlandırılmıştır. İnşa edilen köy canlandırmasının hemen bitişiğinde Neolitik Dönem'e ait tarımsal aktiviteler, ağaçlar ve bitkiler de ziyaretçilere tanıtılmak üzere alanda yerini almıştır.

Şekil 12. Prehistorik Aşıklı Köyü canlandırması (Keskin arşivi, 2018)

arşivi, 2018)

Kazı alanında kalıntıları fiziksel etkilerden korumak için koruma çatısı inşa edilmiştir (Şekil 13 ve Şekil 14). Üst örtünün tasarımında iklim verileri, coğrafya ve topoğrafya göz önünde bulundurulmuştur. Üst örtü üzerinde belirli bölgelerde boşluklar ve ışıklıklar yapılarak doğal ışıktan faydalanmak amaçlanmıştır. Koruganın tasarımında, arkeolojik alandaki silüeti ve doğal peyzajı bozmamak birincil hedef olarak benimsenmiştir. Üst örtü içerisinde devam eden ahşap gezi platformu, ziyaretçileri buradaki buluntular etrafında gezdirmekte. Sonrasında bu platform açık alanda devam eden doğal patikaya bağlanmaktadır.

Şekil 13. Aşıklı Höyük korugan (Keskin arşivi, 2018)

Şekil 14. Aşıklı Höyük korugan iç mekanı (Keskin arşivi, 2018).

Aşıklı Höyük'ün makale kapsamında belirlenen hedefler ve tasarım kriterleri doğrultusunda değerlendirmesi yapılmıştır. Bu değerlendirmeler aşağıdaki tablolarda verilmiştir (Çiz.7 ve Çiz.8).

Çizelge 7. Aşıklı Höyük'ün belirlenen hedefler bağlamında değerlendirilmesi

AŞIKLI HÖYÜK ARKEOLOJİK ALAN'IN BELİRLENEN HEDEFLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ		
KORUMA HEDEFİ	✓	Alanın kamu üzerinde yarattığı bilinç ve koruma uygulamaları ile koruma hedefi büyük ölçüde gerçekleştirebilmiştir.
SUNUM VE SERGİLEME HEDEFİ	✓	Alanda bulunan arkeolojik miras öğeleri çağdaş sunum teknikleri ile sunulmakta ve sergilenmektedir.
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK HEDEFİ	✓	Alan üzerinde koruma bilinci yaratılması, çağdaş tasarımlar ve diğer fiziksel koruma

		uygulamaları alanın sürdürülebilirliğini sağlamaktadır.
EĞİTİM HEDEFİ	✘	Alana gelen ziyaretçi sayısının az olması alanda düzenlenen eğitim faaliyetlerinin amacına ulaşmasını engellemektedir.
DİNAMİZM HEDEFİ	✘	Alanda deneysel arkeoloji uygulamaları, canlandırmalar yapılması ve çevre düzenlemesine rağmen alanda dinamizm istenilen düzeyde değildir.
TURİZM HEDEFİ	✘	Aşıklı Höyük bölgesel ve yerel kültür turizmüne entegre olamamıştır. Dolayısıyla turizm konusunda hedeflenen düzeye ulaşamamıştır.

DUYULARA YÖNELİK TEKNİKLER	✓	Deneysel arkeoloji sayesinde ziyaretçilerin duyularına yönelik sunum yöntemleri uygulanmaktadır.
SİMÜLASYON TEKNOLOJİSİ	✘	Aşıklı Höyük'te simülasyon teknolojisi kullanımı yoktur.
İNTERNET VE SOSYAL MEDYA KULLANIMI	✓	Arkeolojik alanı tanıtan, iletişim ve uaşım konusunda bilgi veren nitelikli bir internet sitesi bulunmaktadır.
KATILIMCILIK	✓	Deneysel arkeoloji uygulamaları, canlandırmalar ve diğer yeni yapıların inşasında çevre halkını alana katılımı ve istihdamı sağlamıştır.

Çizelge 8. Aşıklı Höyük'ün belirlenen tasarım kriterleri bağlamında değerlendirilmesi

AŞIKLI HÖYÜK ARKEOLOJİK ALANI'NIN BELİRLENEN TASARIM KRİTERLERİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ		
GÜVENLİK	✘	Alan üzerindeki güvenlik tedbirleri yetersizdir.
GİRİŞ-ÇIKIŞ	✘	Aşıklı Höyük Arkeolojik Alanı tanımlı bir girişe sahip değildir. Giriş tellerden açılan ve nitelikli tasarıma sahip olmayan basit bir kapı ile sağlanmaktadır.
KARŞILAMA	✘	Alan üzerinde tanımlı bir karşılama alanı yoktur.
GEZİ ROTASI	✘	Alan üzerinde tasarlanmış nitelikli bir gezi rotası bulunmamaktadır. Ziyaretçiler alandaki dolaşımını doğal patikalar ile sağlamaktadır.
YÖNLENDİRME	✘	Gezi güzergahı üzerinde yönlendirme elemanları bulunsa da bu elemanları nitelikleri ve nicelikleri yetersizdir.
BİLGİLENDİRME	✓	Alan üzerinde eserleri, canlandırmaları ve dönemleri anlatan bilgilendirme panoları bulunmaktadır.
ENGELLİ ÇÖZÜMLERİ	✘	Alan üzerinde engellilere yönelik tasarım ya da çözümler bulunmamaktadır.
KORUMA ÇATILARI	✓	Korunması gerekli kazı alanı üzerine korugan tasarlanarak inşa edilmiştir.
KAPALI SERGİ MEKÂNI	✘	Alanda hizmet veren bir kapalı sergi mekânı bulunmamaktadır.
ZİYARETÇİ MERKEZİ YAPISI	✘	Alanda ziyaretçilere yönelik bir merkez bulunmamaktadır.
HİZMET/SERVİS MEKÂNLARI	✘	Arkeolojik alanda çalışanlara ve ziyaretçilere yönelik hizmet ve servis alanları yetersizdir.
ÇALIŞAN UZMANLARA YÖNELİK DONATILAR	✓	Arkeolojik alanda çalışan uzman ya da öğrenciler için çalışma mekânı ve kazı evi bulunmaktadır.
DENEYSEL ARKEOLOJİ	✓	Arkeolojik alanda Neolitik ve Kalkolitik Dönem'e ait deneysel arkeoloji uygulamaları sürdürülmektedir.
TEKNOLOJİ KULLANIMI	✘	Aşıklı Höyük'te teknolojik sunum yöntemleri kullanılmamaktadır.
SANAL GERÇEKLİK TEKNOLOJİSİ	✘	Aşıklı Höyük'te sanal gerçeklik teknolojisi kullanılmamaktadır.

4. ÖRNEKLERİN KARŞILAŞTIRMASI

Çalışma kapsamında Türkiye'de bulunan ve Prehistorik Dönem'e tarihlenen ve sunum, tasarım bağlamında nitelikli bulunan dört arkeolojik alan örneği incelenmiştir. İncelenen örnekler hedefler bağlamında karşılaştırıldığında koruma, sunum, sergileme, sürdürülebilirlik ve eğitim hedeflerine genel olarak ulaşılırken dinamizm ve turizm açısından hedeflere ulaşıldığı söylenemez (Çiz.9) Bunun başlıca sebebi arkeolojik alanların planlama ve tasarım yaklaşımlarının yeterli düzeyde olmamasıdır. Kültürel turizme entegre olmuş daha dinamik bir belirlenen tasarım ve planlama kriterleri sağlanmalıdır.

İncelenen örneklerinin tasarım kriterleri bağlamında karşılaştırmalı değerlendirmesinde; bazı arkeolojik alanların kontrollü giriş-çıkış, güvenlik, karşılama, yönlendirme, engelli çözümleri, ziyaretçi merkezi yapıları, hizmet ve servis birimleri gibi kriterler bağlamında yetersiz kaldığı tespit edilmiştir. Türkiye'de Prehistorik Dönem'e tarihlenen neredeyse tüm arkeolojik alanlarda sanal gerçeklik, simülasyon teknolojisi gibi kültürel mirasın günümüz toplumuna daha dikkat çekici şekilde sunumuna yönelik kullanımların eksik olduğu söylenebilir. (Çiz. 10). Arkeolojik alanlarda bütüncül korumanın sağlanabilmesi ve kültürel miras alanının sürdürülmesi için bu eksikliklerin tamamlanması gerekmektedir. Ayrıca arkeolojik alanda yapılan tüm tasarımların bütüncül bir dile ve senaryoya sahip olması gerekmektedir.

Çizelge 5. İncelenen arkeolojik alanların hedefler bağlamında karşılaştırılması

HEDEFLER	AKTOPRAKLIK ARKEOPARKI	YEŞİLOVA HÖYÜĞÜ	ÇATALHÖYÜK	AŞIKLI HÖYÜK
KORUMA HEDEFİ	✓	✓	✓	✓

SUNUM VE SERGİLEME HEDEFİ	✓	✓	✓	✓
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK HEDEFİ	✓	✓	✓	✓
EĞİTİM HEDEFİ	✓	✓	✓	✗
DİNAMİZM HEDEFİ	✓	✓	✗	✗
TURİZM HEDEFİ	✗	✗	✓	✗

Çizelge 6. İncelenen arkeolojik alanların tasarım kriterleri bağlamında karşılaştırılması

TASARIM KRİTERLERİ	AKTOPRAKLIK ARKEOPARKI	YEŞİLOVA HÖYÜĞÜ	ÇATALHÖYÜK	AŞIKLI HÖYÜK
GÜVENLİK	✗	✓	✓	✗
GİRİŞ-ÇIKIŞ	✓	✓	✓	✗
KARŞILAMA	✓	✓	✗	✗
GEZİ ROTASI	✓	✓	✓	✗
YÖNLENDİRME	✓	✓	✗	✗
BİLGİLENDİRME	✓	✓	✓	✓
ENGELLİ ÇÖZÜMLERİ	✓	✓	✗	✗
KORUMA ÇATILARI	✓	✗	✓	✗
KAPALI SERGİ MEKANI	✓	✓	✓	✗
ZİYARETÇİ MERKEZİ YAPISI	✓	✓	✓	✗
HİZMET/SERVİS MEKANLARI	✓	✓	✗	✗
ÇALIŞAN UZMANLARA YÖNELİK DONATILAR	✓	✓	✓	✓
DENEYSEL ARKEOLOJİ	✓	✓	✓	✓
TEKNOLOJİ KULLANIMI	✗	✓	✗	✗
SANAL GERÇEKLİK TEKNOLOJİSİ	✗	✗	✗	✗
DUYULARA YÖNELİK TEKNİKLER	✗	✓	✓	✓
SİMÜLASYON TEKNOLOJİSİ	✗	✓	✗	✗
İNTERNET VE SOSYAL MEDYA KULLANIMI	✗	✓	✓	✓
KATILIMCILIK	✓	✗	✓	✓

5. DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Prehistorik Dönem'e tarihlenen arkeolojik alanların korunması ve kamu tarafından algılanması zordur. Bu tür arkeolojik alanlar, uzmanlar tarafından ortaya çıkarılmadıkları takdirde yaşayan toplum hafızasından neredeyse tümüyle silinmiş alanlar haline gelmektedir. Bu silinme durumu Tarih Öncesi Devirler'e ait kalıntı ya da eserlerin anıtsallıktan uzak ve algılanmasının zor oluşundan kaynaklanmaktadır. Prehistorik Dönem'e ait zaman ve mekan ilişkisinin beraber anlatılabilmesi ve çeşitli sunum yöntemleri aktarılabilmesi çeşitli zorluklar içermektedir. Her bir prehistorik alanın kendine özgü koruma ve sergileme sorunları vardır. Alan yönetimi kapsamında her arkeolojik alanın özgün sorunlarına uygun koruma, sergileme ve tasarım çözümleri bulunmalıdır (Karul, 2015). Bu çözümlerin bulunması için öncelikle alanın mevcut durumu ve tüm potansiyelleri analiz edilmelidir. Önerilerin geliştirilmesinde kazı süreci, maddi destek kaynakları, arkeolojik alanın konumu ve büyüklüğü, kalıntıların mevcut durumu ve koruma sorunları, malzemelerin durumu, çevresel faktörler, iklim, sosyal ve toplumsal yapı gibi girdiler düşünülerek bir model oluşturulmalıdır. Prehistorik alanlarda, Tarih devirlerine ait alanlardan farklı olarak genellikle deneysel arkeoloji ya da benzer tekniklerle canlandırmalar yapılmakta, buluntuların orijinallerinin yerine, eserler kamuya mimari canlandırmalar ve deneysel yöntemler aracılığıyla sunulmaktadır. Bu deneysel canlandırmalar, geçmiş dönemlere ait ilkel malzeme ve yöntemler aracılığıyla kolay ve ekonomik şekilde oluşturulmaktadır. Bu tür sunum tekniklerinin kullanılması Prehistorik Alanların anlaşılabilirliğini büyük ölçüde değiştirebilmekte ve alana büyük katkılar sağlamaktadır.

Evrensel değer taşıyan arkeolojik miras alanlarının korunması ve gelecek nesillere aktarılması tüm insanlığın ortak görevidir. Arkeolojik alanlarda fiziksel koruma önlemlerinin yanında; bu alanların kamuya açılarak sergileme, sunum, tanıtım ve eğitim faaliyetlerinin de sürdürülmesi, arkeolojik alan üzerinde çevre düzenlemesinin ve mimari düzenlemelerin yapılması arkeolojik alanların gelecek nesillere aktarımında büyük önem taşımaktadır. Bu uygulamalar sayesinde arkeolojik alanlar çağdaş yaşama ayak uydurmakta, toplumun arkeolojik mirasa bakış açısı değişmektedir. Daha erişilebilir, algılanabilir ve dinamik olan arkeolojik alanlar, toplumların arkeolojik mirası kendi kimliklerinin bir parçası olarak görmesini ve bu bilinç ile arkeolojik alanları sahiplenmesini sağlamaktadır.

Çalışma kapsamında incelenen dört örnek alan belirlenen tasarım kriterleri ve hedefler doğrultusunda koruma ve kazı çalışmalarının verimli şekilde sürmesi ve bulguların ziyaretçilere daha nitelikli şekilde aktarımı için gerekli birçok donatıya ve doğru yönetim anlayışlarına sahip ve sürdürülebilir miras alanlarıdır. Belirlenen örnekler dışında Türkiye'de daha birçok Prehistorik Dönem'e dayanan arkeolojik alan bulunmaktadır. Fakat bu alanların çoğunda tasarım kriterleri sağlanamamış, buna bağlı olarak da belirlenen hedeflere ulaşılamamıştır. Bu durumu yaratan olumsuzlukların ise genellikle erişilebilirlik, alanı

yöneten kurum, kuruluş ve aktörler, maddi kaynak eksikliğinden kaynaklandığı söylenebilir. Arkeolojik miras anlamında Dünya'nın en önemli bölgelerinden biri olan ülkemizdeki arkeolojik alanlarda bu sorunların giderilerek alan üzerinde gerekli çevre düzenlemesi, mimari tasarım yapılarak ve çağdaş sunum tekniklerinin kullanılarak miras alanlarının toplumla buluşturulması büyük önem taşımaktadır.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Bu çalışma Mine Tanaç Zeren (ikinci yazar) danışmanlığında Yeliz Keskin (birinci yazar) tarafından Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalında tamamlanan "Arkeolojik Alanlarda Bir Sunum Yöntemi Olarak Arkeoparklar" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Makalede ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur. Çalışmada etik kurul izni gerekmemiştir.

Yazar Katkısı ve Çıkar Çatışması Beyan Bilgisi

Makalede tüm yazarlar eşit derecede katkıda bulunmuşlardır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Aşıklı Höyük Kazı ve Araştırma Projesi, (2018). 10 Aralık 2018, <http://www.asiklihyok.org/genel-bilgiler/>.
- Bachmann, M., & Schwarting, A. (2005). Pergamon Building Z. Protective Shelter for Roman Mosaics.
- Bayraktar, E. ve Kaleli, F. (2007). Sanal gerçeklik ve uygulama alanları. *Akademik Bilişim Konferansı*, 1-6.
- Bayraktar, S. (2010). *Kentsel alanda arkeolojik park tasarımı: Küçükyalu ve Saraçhane Arkeolojik Parklarının değerlendirilmesi*. S.25 Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Boyras, B. (2011). *Müzelere sergileme yöntemleri bağlamında teknoloji kullanımı*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Colin, R. ve Paul, B. (2017). *Arkeoloji anahtar kavramlar* (3.Baskı). (S. Somuncuoğlu, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları, 360s, (Orjinal Çalışma Basım Tarihi 2005).
- Çatalhöyük Research Project, (2010). *Çatalhöyük 2010 Archive Report*. 20 Mart 2019, http://www.catalhoyuk.com/sites/default/files/media/pdf/Archive_Report_2010.pdf.
- Derin, Z. (2010). İzmir-Yeşilova Höyüğü'nde yeni bir eğitim yöntemi: zaman yolculuğu. *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 8(8), 263-274.
- Derin, Z. (2014). İzmir'in turizme açılan yeni kapısı: Tarih Öncesi Yaşam Müzesi- İzmir's new gateway to tourism Prehistoric Life Museum. *İzmir Kültür ve Turizm Dergisi*, Eylül-Ekim 2014, 40-46.
- Eres, Z. (2001). Tarihöncesi kazı yerlerinin kültür sektörüne kazandırılması için deneysel bir proje önerisi: Kırklareli-Aşağı Pınar Açık Hava Müzesi. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 23, 101-102, İstanbul.
- Gamble, Clive. (2014). *Arkeolojinin temelleri* (1.Baskı). (D. Kayıhan, Çev.). İstanbul: Aktüel Arkeoloji Yayınları, 236s.

- Hacar, A. (2011). *Güvercinkayası: Prehistorik kültür mirası alan yönetimi ve yönetim planlarının hazırlanması*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Hodder, I. (2001). Yeniden Çatalhöyük: Konya Ovasında yeni kazılar. Çumra Belediyesi Kültür Hizmeti, (Ed.), *Geçmişten Günümüze Çatalhöyük* içinde (11-12). Konya.
- Karul, N., Avcı, M. B., Deveci, A. ve Karkıner, N. (2010). Bursa Aktopraklık- Kültürel Miras Yönetim Planı. *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 8(8), 241-262.
- Karul, N. (2015). Aktopraklık Açık hava Müzesi ve Arkeoloji Okulu. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* (Journal of Archeology&Art), 150, XI-XXII.
- Karul, N. (2017). *Aktopraklık: Tasarlanmış Prehistorik Bir Köy*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Kerber, J. E. (1994). Introduction. J. E. Kerber (Ed.), *Cultural Resource Management: Archaeological Research, Preservation Planning, and Public Education in the Northeastern United States*, Londra: Bergin&Carvey, 1-14.
- Keskin, Y. (2019). Arkeolojik Alanlarda Bir Sunum Yöntemi Olarak Arkeoparklar, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Kristiansen, K. (1999). Between rationalism and romanticism archaeological heritage management. *Çağlar Boyunca Anadolu'da Yerleşim ve Konut Uluslararası Sempozyumu*, 1996, İstanbul: Ege Yayınları, 295-302.
- Özbaşaran, M., Duru, G., Teksöz, D., Omacan, S. (2010). Yaşayan geçmiş: Aşıklı Höyük. *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 8(8), 215-228.
- Özdoğan, M. (2011). *50 Soruda Arkeoloji*. İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı.
- Sevin, Veli. (1999). *Arkeolojik Kazı Sistemi El Kitabı*, (2.baskı). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Smith, F. W. (1995). Square pegs on round holes: Problems of managing the Palaeolithic heritage. M. Cooper, A. Firth, J. Carman, D. Weatley (Ed.), *Managing archaeology* içinde (147-162). Londra ve New York: Routledge.
- Tuna, A. (2016). Arkeolojik peyzajların sunumunda kullanılan yapısal unsurların irdelenmesi, *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 6(13), 131-146.
- Uyar, O. (2008). Arkeolojik alanlarda koruma çatıları ve gezi platformlarının düzenlenmesi: Apollon Klarios Örneği Bilicilik Merkezi, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Zeren, M. T. ve Uyar, O. (2010). Arkeolojik alanlarda koruma çatıları ve gezi platformlarının düzenlenmesi kriterleri, *DEÜ Mühendislik Fakültesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 12 (2), 55-64.

Taşınmaz Kültür Varlıklarının Tarihi Değerinin Belirlenmesinde Kullanılacak Analitik Bir Model Önerisi

Araştırma Makalesi
Research Article

Elif Gizem YETKİN¹, İlhan KOÇ²,

¹ Dr. Öğr. Gör. Alanya HEP Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Antalya, TÜRKİYE
e-posta: elifgizemyetkin@gmail.com, ORCID ID:0000-0001-8775-8313

² Dr. Öğr. Üyesi, Konya Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Konya, TÜRKİYE
e-posta: ikoc@ktun.edu.tr, ORCID ID:0000-00024864-6906

ÖZ

Ülkemizde taşınmaz kültür varlıkları olan tarihi yapıların ve alanların tescillenme işlemleri çok doğru sonuçlar elde edilemediği yıllardır tartışılmalı bir konu olmuştur. Bu sorunların giderilmesi için dünyada uygulanan tescilleme teknikleri incelenmiş ve birçok ülkenin tescil için analitik yöntemler geliştirdiği görülmüştür. Almanya'nın Hessen eyaletinin ve Kanada'nın uyguladığı puanlama sistemine dayalı tescilleme sistemleri ele alınmıştır. Bu değerlendirme sistemlerinin süreçleri bu çalışma kapsamında oluşturulan model için yol haritası olarak kullanılmıştır. Bu kapsamda Kanada ve Almanya'nın "analitik tescil" sistemlerinin kriterleri incelenmiş ve ülkemizdeki tescil değerlendirmelerinde önem verilen uygun kriterler de eklenerek bir "kriter listesi" oluşturulmuştur. Bu kriterlerin, "Analitik Hiyerarşi Süreci" (AHS) yöntemi ile önem dereceleri belirlenmiştir. Bir analitik hiyerarşi yöntemi uygulama programı olan Expert Choice ile belirlenen önem derecelerine göre 100 puanlık değerlendirme ölçütüne göre kriterler arası puan dağılımı yapılarak modelin puanlama sistemi oluşturulmuştur. Bu model ile yapılacak değerlendirmelerin nesnel verilere dayanması ve bu verilerin matematiksel bir yöneteme çevirmesi kişisel değerlendirmelerde yaşanan sorunların önüne geçilmesi planlanmıştır. Türkiye'deki taşınmaz kültür varlıklarının tarihi değerlerinin belirlenmesinin nesnel bir sistem ile değerlendirilmesinin yanı sıra günümüz teknolojik gelişmelerine uygun şekilde veri aktarımını kolaylaştıracak bir veri sistemi de oluşturulmuş olacaktır.

MAKALE BİLGİSİ

Geliş 05 / 08 / 2021
Kabul 18 / 01 / 2022

ANAHTAR KELİMELER

Taşınmaz Kültür Varlığı
Tarihi Yapı Koruma
Tarihi Yapı Tescili
Analitik Hiyerarşi Süreci

An Analytical Model Suggestion to Be Used in Determining the Historical Value of Immovable Cultural Heritage

ABSTRACT

In our country, the registration process of historical buildings and areas, which are immovable cultural assets, has been a controversial issue for years when very accurate results could not be obtained. In order to overcome these problems, the listing techniques applied in the world have been examined and it has been seen that many countries have developed analytical methods for listing. Listing systems based on the scoring system applied by the German state of Hessen and Canada are discussed. The processes of these evaluation systems were used as a roadmap for the model created within the scope of this study. In this context, the criteria of the "analytical listing" systems of Canada and Germany were examined and a "criteria list" was created by adding the appropriate criteria that are important in listing evaluations in our country. The degree of importance of these criteria was determined by the "Analytical Hierarchy Process" (AHS) method and the evaluation system of the model was created by distributing points according to these degrees. The scoring system of the model was created by distributing the points between the criteria according to the 100-point evaluation criterion, according to the importance levels determined by Expert Choice, an analytical hierarchy method application program. It is planned that the evaluations to be made with this model will be based on objective data and this data will be transformed into a mathematical method, to prevent the problems experienced in personal evaluations. In addition to evaluating the historical values of immovable cultural properties in Turkey with an objective system, a data system will be created that will facilitate data transfer in accordance with today's technological developments.

ARTICLE HISTORY

Received 05 / 08 / 2021
Accepted 18 / 01 / 2022

KEYWORDS

Cultural Heritage
Preservation Historic
Building
Listing Historical
Buildings
Analytic Hierarchy
Process

GİRİŞ

Kültür miraslarının korunması, toplumların evrensel değerlerinin yaşamasına ve ulusların yaşam şekillerinin yönlendirilmesine önemli katkı sağlamaktadır. Tarihi eser koruma; yerel, kültürel, sosyal, ekonomik, politik, arkeolojik ve mimari tarihin öğelerini yansıtan alanları ve yapıları koruma uygulamasıdır (Aladağ, 2010). Kültürel miras çerçevesinde taşınmaz kültür varlıklarının en önemli bölümünü oluşturan tarihi yapılar; toplumların sosyal, teknolojik ve kültürel olarak nasıl geliştiğini ortaya koyan somut öğelerdir. Taşınmaz kültür varlıklarının korunmasının sağlanması, öncelikle tarihi değerlerinin belirlenmesi, başka bir deyişle tescil edilmelerinden başlamaktadır (Durmuş, 2016). Taşınmaz kültür varlıkları, buldukları toplumların bir değeri olmakla beraber tüm insanlığa ait somut kültür mirası öğeleridir. Taşınmaz kültür varlıklarının tescili konusunda yapılacak çalışmalar da bu çerçevede ele alınması gerekmektedir.

Taşınmaz kültür varlıklarının korunması için, öncelikle tescillemenin doğru bir yöntemle yapılması gerekmektedir. Ülkemizde tescil işlemleri Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları tarafından yapılmaktadır. Ancak gerek literatür çalışmaları gerek anket çalışmaları sırasında yapılan araştırmalarda, tescilleme yöntemlerinin kurul üyelerinin sezgisel görüşlerine bağlı olması sebebiyle tarihi yapıların tescillenmelerinde, dolayısıyla korunmalarında sorunlar ortaya çıkabilmektedir (Tan, 2014). Söz konusu sorunları gidermek için yapılan uluslararası çalışmalarda, tescil işlemlerinin analitik yöntemler kullanılarak daha hassasiyetle yapıldığı tespit edilmiştir. Bu yöntemlerin, ülkemizdeki taşınmaz kültür varlıklarının değerlendirilmesinde kullanılması ile, bu konuda öznel yargıların yerini objektif yorumlara bırakmasının sağlanması için çalışmalar sürdürülmektedir. Henüz ortak bir karar oluşturulmamıştır. Ancak taşınmaz kültür varlığının tarihi, estetik ve teknik bakımdan değerini tanımlamaya fayda sağlayacak bir sistem, Almanya'da Hessen Eyaleti Anıt Koruma Müdürlüğü'nce kullanılmaktadır. Bu ölçüt sistemini Almanya'da G. Kiesow geliştirmiştir (Ahunbay, 2016). Yine, benzer bir yöntem olarak Kanada'nın Vancouver şehrine özgü analitik bir değerlendirme çalışması yapıldığı ve de çalışmanın, Kanada Çevre Servisi'nce "The Evaluation of Historic Buildings" isminde bir kaynak kitabı olarak yayınlanmıştır (Environment Canada Parks Service, 1980). Vancouver şehrinin değerlendirme metodunun amacı; Vancouver'deki taşınmaz kültür varlıkları için özel olarak formüle edilmiş ayrıntılı bir değerlendirme kriterleri seti oluşturmak, bilgileri sistematik olarak değerlendirebilen ve her binaya sayısal bir puan atayabilen bir değerlendirme süreci sağlamak, her binanın değerlendirmesinin kaydı ve değerlendirmeyi belirleyen nedenleri belirlemek ve kriterlerin gelecekteki

değişikliklere uyum sağlanabilmesi için genel puanlamayı düzenleyebilmektir (Planning and Development Services, 1986).

Bu çalışmada oluşturulacak modelin ülkemizdeki taşınmaz kültür varlıklarının tescillenmesinde yaşanan sorunların giderilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu amaçla yukarıda bahsi geçen Almanya'nın Hessen eyaleti ile Kanada'nın Vancouver şehrinin sistemlerine benzer bir analitik yöntem "Tarihi Yapı Tescilleme Modeli" oluşturma hedeflenmiştir. Değerlendirme kriterleri tespit edilirken iki sistemin kriterleri temel alınmıştır. Çalışmada oluşturulan modele uygun olacağı düşüncesi ile kriterlerin öncelik sıralaması ve kategoriler içindeki ağırlıklarının belirlenmesinde "Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri"nden Analitik Hiyerarşi Süreci (AHS=AHP: Analytic Hierarchy Process) yönteminin kullanılması tercih edilmiştir. AHS yönteminin tercih edilmesini diğer nedenleri ise; hesaplamalarının kolay ve anlaşılır olması, tutarlılığını kendi içinde denetliyor olması ve basamak basamak ilerleme fırsatı sunması ve öncelik belirleme değerlerinin ağırlık değerlerine doğrudan dönüştürülebiliyor olmasıdır.

Analitik hiyerarşi süreci (AHS), ilk olarak 1968'de Alpert ve Myers tarafından oluşturulmuştur ve Saaty tarafından 1977 sorunlarının çözümü için bir karar modeli olarak kullanılması sağlanmıştır. AHS, karar vermeyi, karar vermeyi etkileyen faktörlerle ilgili olarak belirleme yüzdesinin sınıflandırma için kullanıldığı bir tahmin ve karar verme yöntemidir. AHS karar alma aşamasını göz önünde bulunduran sınıflandırma, karar ile ilgili faktörleri ve bu faktörlerin önemini belirli karşılaştırma kriterleri temelinde karşılaştırır. Faktörlerin birbirleri arasındaki önemini, birbirleri arasındaki yüzde değerleri ile gösterir (Yaralıoğlu, 2001).

"Tarihi Yapı Tescilleme Modeli" oluşturulmasında AHS yöntemi uygulanırken uygulama kolaylığı sağladığı için Expert Choice programından faydalanılmıştır. Expert Choice programı AHS yöntemini uygulamada kullanılan bir programdır. Programda süreç hiyerarşik bir düzende tanımlanmaktadır. Tüm kriterler bir ana kritere bağlıdır ve bunlarda seçeneklere bağlanır. AHS yöntemi kriterlerin hangi seçenek için en iyisi olduğunun belirlenmesinde kullanılan bir yöntemdir. AHS yönteminde kriterlerin önem dereceleri belirlenirken her bir kriter ile diğerlerinin karşılaştırarak değerlendirilir. İkili karşılaştırmalarda Çizelge 1'de yer alan Saaty tarafından geliştirilmiş olan 9 ölçekli skala kullanılır. Expert Choice programı bu değerlendirme sorularını temel hiyerarşi belirlendikten sonra otomatik olarak oluşturur. Böylece AHS sistemi uygulamasında kullanılan anket soruları da oluşturulmuş olur. Expert Choice programı AHS sisteminin doğrulama bölümünü hesaplamada hızlı ve başarılı sonuçlar vermektedir.

Çizelge 1: AHS faktörlerinin ikili karşılaştırmasında kullanılan önem ölçeği (Saaty, 1994)

Puanlama	Açıklama
1	Her iki faktör birbirine eşit ise 1 değeri alır,
3	1. faktör 2. faktörden daha önemli olması durumunda 3 değeri alır,
5	1. faktör 2. faktörden çok önemli olması durumunda 5 değeri alır,
7	1. faktör 2. faktöre kıyasla çok güçlü bir öneme sahip olması durumunda 7 değeri alır, mutlak üstünlük durumunda 9 değerini alır
9	1. faktör ün 2. faktöre göre mutlak üstünlüğü durumunda a12 9 değerini alırken a12 değeri 1/9 değerini alacaktır.

Bu uygulama modelinde kullanılacak verilerin toplanması için iki farklı anket çalışması yapılmıştır. Anket çalışmasının birincisinde kriterlerin uygunlukları ile ilgili görüşler alınmıştır. Diğer anket çalışması ise AHS sistemi uygulama prensibi olan kriterlerin karşılaştırmaları ile ilgili sorulardan oluşmaktadır ve bu sorular Expert Choice program tarafından otomatik olarak oluşturulmaktadır. Uygulama tüm katılımcılar ile yüz yüze gerçekleştirilen röportajlar ile yapılmıştır. Her iki ankette de aynı özelliklere sahip hedef kitle tercih edilmiştir. Anket hedef kitlesi, tarihi yapı koruma konusunda uzman mimarlar, mühendisler ve diğer disiplinler (sanat tarihçiler, vb.) olarak belirlenmiştir ve 21 katılımcı ile anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Akademik katılımcılardan tarihi yapı koruma konusunda akademik çalışma yapmış olma şartı aranırken, uygulamacı olarak mimarlar ve mühendislerden ise bu konuda en az bir uygulama tecrübesi olması şartı aranmıştır.

Anketlerin ana sorularının yer aldığı ikinci bölümleri kriter ağırlıklarına ayrılmıştır. Analitik sonuçlar elde etmek amacıyla anketlerde kapalı uçlu soru tekniği kullanılmıştır. Birinci anket, değerlendirme metodunun kriterlerinin belirlenmesi için yapılmıştır. Buna göre en yüksek oy alan kriterler değerlendirme kriteri olarak seçilmiştir. Değerlendirme kriterlerinin önem derecelerini belirlemek ve değerlendirme yapılacak en uygun alanın tespitinin yapılması için ise, Expert Choice programı kullanılarak oluşturulan soruları içeren ikinci anket çalışması yürütülmüştür. Anket çalışması oluşturulması planlanan modeller ile ilgili gelişimi doğrudan sağlamak ve ilgili yanıtları en doğru şekilde toplamak için katılımcılarla röportaj yapılmıştır. Her bir katılımcı ile belirlenen gün ve saatte, birkaç saat süren röportajlar sonrasında veriler toplanmış ve sonrasında değerlendirilmesi yapılmıştır. Yirmi bir uzmanın katıldığı anket çalışmasında her kriterin birbiri ile önem derecelerinin belirlenmesini içeren 1'den 9'a kadar olan değerlendirme ölçütlerini içeren sorulardan oluşur. Şekil 1'de bir örnekle açıklanmıştır.

2. TARİHİ YAPI TESCİLLEME MODELİ DEĞERLENDİRME KATEGORİLERİ VE KRİTERLERİ

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na göre taşınmaz kültür varlıklarının tescili beş ayrı kategoride yapılmaktadır: Bunlar, tekil yapı, kentsel sit, arkeolojik sit, tarihi sit ve doğal sit alanlarıdır.

2863 sayılı Kanununun 3. maddesinde geçen tanımlar:

- Tekil yapılar için; taşınmazın sanat değeri, mimari, tarihi, estetik, mahalli, arkeolojik değerler kapsamı içinde; strüktürel, dekoratif, yapısal durum, malzeme, yapım teknolojisi, şekil bakımından özellik arz etmesi,
- Kentsel sitler için; korunması gerekli kültür varlığı özelliği gösteren tek yapıların yoğunluk, mimari, tarihi bütünlük göstermesi,
- Arkeolojik sitler için; yazılı bilgi, sathi kalıntılar, bilimsel araştırmalar, çevresel gözlemler, ekolojik gözlemler, bilimsel tahmin ve topografik yapı yönlerinden niteliklere sahip olması,
- Tarihi sitler için; yazılı bilgi ve tarihi araştırmalar sonucunda önemli tarihi olayların cereyan ettiği hususunun sabit olması.
- Doğal sitler için; bilimsel araştırma, jeolojik yapı, çevresel gözlemler, ekolojik gözlemler ve topografik yapı hususlarında özellikleri bulunması (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 1983).

Değerlendirme kapsamında oluşturulan kriterlerin tanımları yapılan beş farklı tescil alanının hangisi için en uygun olduğu, Expert Choice programında yapılan değerlendirme sonucunda belirlenmektedir. Expert Choice program AHS yöntemini uygularken yöntemin alternatifler kısmın verdiği sonuç hangi alternatifin daha uygun olduğuna dair hesapladığı yüzdelik değer üzerinden belirlenir. Bu da oluşturulacak değerlendirme modeline en uygun uygulama alanını göstermektedir. Tarihi yapı değer tespit modeli kategorileri; mimari, kullanılabilirlik, kente katkı, teknik değer, tarihi değer, bütünlük olarak tanımlanmıştır.

2.1. Tarihi Yapı Değer Tespit Modeli Kategorilerinin Alt Kriterlerinin Değerlendirme Ölçütleri

Oluşturulan bu modelde değerlendirme altı farklı değerlendirme kategorisi bulunmaktadır bunlar; mimari, her kategori kendi alt kriterleri ile değerlendirme yaparak sağlanır. Her alan kendine özgün değerlendirme ölçütleri barındırmaktadır. Alt kriterler, yapının tüm detaylarının incelenmesine olanak sağlar ve değerlendirme sonuçlarının objektif olmasına büyük katkı sağlamaktadır. Tüm alt kriterlerde belirtilen özellikler veriler ve raporlar ile desteklenmelidir.

'Mimari' kategorisinin temel hedefi, taşınmaz kültür varlığının tarihi değerine katkısı olacak mimari unsurlarının değerlendirilmesinin yapılmasıdır. Mimari

kategorisinin değerlendirilmesi kriterleri: Mimari akımın örneği olması, bilinir geçmişe sahip olmak, sanat değeri taşıması, yapım şeklinin özgünlüğü, yaşı, tasarım mimarı, tasarımı, iç mekân tasarımı, iç mekân ve dış cephede nitelikli işçilik örnekleri olması olarak belirlenmiştir.

Mimari kategorisinde yapılacak değerlendirmenin amacı, belirli bir taşınmaz kültür varlığının bir mimari üslup, tip veya akımın, dikkat çekici, nadir, benzersiz veya erken örneği olup olmadığının belirlenmesi, ülke tarihi içinde bilinir bir etkisinin olup olmadığının belirlenmesi, Sanat değerinin belirlenmesi için öncelikle taşınmaz kültür varlığının ait bezemelerin tespitinin yapılması, benzer dönem eserleri ile karşılaştırıldığında diğer eserler arasında daha önce tespit edilemeyen özelliklere sahip olup olmadığının tespitinin yapılması, özgünlük durumunun belirlenmesi, yaşının belirlenmesi, mimarının mimarlık tarihi açısından önemli biri olup olmadığının tespitinin yapılması, tasarım kompozisyonu, uygulama detay çözümleri ve cephe tasarımlarının özelliklerinin niteliğinin belirlenmesi, değerlendirilmesinde iç mekân organizasyon özellikleri bağlamında yerel özelliklere veya evrensel tasarım değerlerine sahip olup olmadığının belirlenmesi, uygulamalarındaki işçiliğin nitelik değerinin belirlenmesidir.

‘Kullanılabilirlik’ kategorisinde, taşınmaz kültür varlığının sürdürülebilirliğinin sağlanması ve gelecek nesillere aktarımı için uygun koşullara sahip olmasının değerlendirilmesi yapılmaktadır. Ayrıca bu değerlendirme kategorisinin açıklamalar ile önerilecek işlevlerle taşınmaz kültür varlığının kullanım fonksiyonlarının sınırlandırılması hedeflenmiştir. Taşınmaz kültür varlığının sürdürülebilirliği her ne kadar kullanılarak sağlanabilse de yanlış kullanımlarda değerini yitirme durumu oluşabilmektedir. Bu durumun önüne geçmek için, bu kategori alanında yapılacak değerlendirmeler önem taşımaktadır. Bu kategorini alt değerlendirme kriterleri; işleve uygunluk, adapte olunabilir işlev, toplumsal kullanım, servis alanlarının durumu olarak belirlenmiştir. Bu kategoride yapılacak değerlendirmenin amacı, bir taşınmaz kültür varlığının;

- Özgün işlevinin kullanım durumunun uygunluğunu ve uygun görülen yeni işlevlerin belirlenmesi;
- Adapte olabileceği işlevlerin notlarla belirlenmesi ve sınırlandırılmasının yapılmasının sağlanması;
- Toplumsal kullanıma uygun olup olmadığının belirlenmesi; bulunduğu alandaki açık alan düzenlemeleri;
- Araç ulaşımı, otopark, yangın koruma ve diğer servis bağlantılarının durumlarının tespiti ve değerlendirilmesidir.

Servis alanlarının durumunun belirlenmesi bazı yeni yapılması planlanacak olan yapıların ya da yağmur suyunun toplanması, depolanması, filtrelenerek tekrar kullanılmasını sağlayacak özel sistemlerin kurulumunda büyük önem taşımaktadır. Hiç kuşkusuz taşınmaz kültür varlık korunması sadece yapısal özelliklerinin korunması demek değildir. Çevresi ile geliştirilerek geleceğe aktarımı büyük önem taşımaktadır (Yetkin, 2019).

‘Kente Katkı’ kategorisinde taşınmaz kültür varlığının yapısal ölçek değerinden çıkıp kentsel ölçekte değerlendirilmesi yapılmaktadır. Taşınmaz kültür varlığının kent içindeki durumu, konumu ve kente kazandırdıkları kapsamında detaylı inceleme yapılmaktadır. Kente katkı kategorisi değerlendirme kriterleri; kentte simgesel değeri, başka yapılara etki derecesi, şehircilik tasarımına etkisi, çevresel değeri olarak belirlenmiştir.

Bu kriterlerin değerlendirilmesi amacı, taşınmaz kültür varlığının; şehrin, devletin veya milletin gelişiminin, mirasının veya kültürel özelliklerinin bir parçası olarak özel bir karaktere, özel bir tarihi-estetik ilgiye veya değere sahip olup olmadığının değerlendirilmesinin yapılmasıdır. Bu kriterle taşınmaz kültür varlığının bulunduğu caddenin, mahallenin veya alanın sürekliliğine ve yapısına katkıda bulunup bulunmadığı değerlendirilir. Buna ek olarak, kentsel mekân oluşturma ölçeğinde taşınmaz kültür varlığının değerlendirilmesi ile bulunduğu kentin tarihi kimliğini oluşturan çevreye nitelikli katkı sağlayıp sağlamadığına ilişkin değerlendirmeler yapılmaktadır.

‘Teknik Değer’ kategorisinde değerlendirme yapılacak taşınmaz kültür varlığının teknik özelliklerinin koruma değerinin olup olmadığını belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu alandaki değerlendirme kriterleri; yapım özelliğinin niteliği, işçiliğinin niteliği, özgün tasarımın korunması, içte ve dışta ilk tasarıma ait renk düzeninin korunma durumu, strüktürel durumu, strüktürün niteliği olarak belirlenmiştir.

Buradaki değerlendirmenin ana konusu, taşınmaz kültür varlığının bünyesinde nitelikli uygulamaların bulunup bulunmadığının belirlenmesidir. Taşınmaz kültür varlığına ait her türlü işçiliğin (detayların) değerlendirildiği bu kriterde dönem eserlerinin arasında karşılaştırma yapılması esastır. Ayrıca taşınmaz kültür varlığının sanat ve estetiğe ilişkin özelliklerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Değerlendirilmesi yapılan taşınmaz kültür varlığının strüktürünün durumu ve niteliği belirlenip kayıt altına alınmaktadır.

‘Tarihi Değer’ kategorisinde değerlendirme yapılması için tanımlanan kriterler; mimari gelişime katkısı, tarihi anı değeri, tarihi sosyal yaşantıya kanıt oluşturmak, yöre tarihine katkı sağlamak olarak belirlenmiştir.

Bu değerlendirme kriterleri çerçevesinde, taşınmaz kültür varlığının mimari gelişime katkı sağlayıp sağlamadığı ve bulunduğu bölgede aynı dönem eserleri arasında mimari değer açısından ilerlemeye örnek teşkil edecek özelliklere sahip olup olmadığı değerlendirilmektedir. Ayrıca taşınmaz kültür varlığının sosyal, siyasi, kültürel veya fiziksel bağlamda önemli bir olaya tanıklık edip etmediği ile birlikte dönemin sosyo-ekonomik ve kültürel kimliğinin belirlenmesinde etkili özelliklere sahip olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır.

‘Bütünlük’ kategorisinde belirtilen kriterler kapsamında yapılan değerlendirmelerin amacı, bir taşınmaz kültür

varlığının; arazi sınırlarını koruması ve korunan arazinin özelliklerinin devamlılığının sağlanıp sağlanmadığının tespit edilmesi, özgünlüğünde mevcut olmayan ve farklı zamanlara ait dönem eklerinin tespiti ve bunlarının mevcut durumlarının belirlenmesi, ilk inşaa dönemine ait belgelerle belirlenen özelliklerini koruyup korumadığı ve yapının bütünlüğünün ne kadar korunduğunun saptanması, dönem ekleri var ise, özgün kısmının özelliklerine uygun olup olmadığının değerlendirilmesi ve eklerin neden yapıldığının tespit edilmesidir. Bütünlük kategorisi değerlendirme kriterleri; arazi bütünlüğü, değişiklikler, yapının bütünlüğü, ek yapıların bütünlüğü olarak belirtilmiştir.

3. ANKET ÇALIŞMASININ VERİLERİNİN AHS YÖNTEMİ İLE KRİTERLERİN ÖNEM DERECELERİNİN BELİRLENMESİ

Modele ait AHS Değerlendirme Hiyerarşisi oluşturulurken değerlendirme kategorileri, değerlendirme kriterleri ve beş farklı alternatifi olacak şekilde tasarlanmıştır. Alternatifler belirlenirken koruma kanununun kapsamında tanımlanmış tescil uygulaması yapılan kavramlar tercih edilmiştir. Bunlar tekil yapılar, kentsel sitler, arkeolojik sitler, tarihi sitler ve doğal sitlerdir. Belirlenen kriterlerin hangi alanda değerlendirmeye daha uygun olduğunu ve ilgili kriterlerin tanımlı alanlardan hangisinde öncelikli olduğunun belirlenebilmesi için AHS yöntemi kullanılmıştır.

Modeli oluştururken AHS yöntemi kurgusu dört düzeyli olarak problemin hiyerarşik yapısında ilk düzey hedefi yani genel kriterlerin hangi alanda daha iyi sonuç vereceğini; ikinci düzey kriterleri, üçüncü düzey alt kriterleri; dördüncü düzey ise alternatifleri göstermektedir. Belirtilen kriterler için ikili karşılaştırma matrisi oluşturulmuştur. Bu matris, kullanıcıların Ankete verdikleri ikili karşılaştırma değerlerinden elde edilmiştir. Yargılar verilirken de şu soru sorulmuştur. “Değerlendirme yöntemi hangi alanda değerlendirme yapılabilir ve ölçütleri neler olmalı?”, Yargılar, AHP için önerilen temel ölçek çizelgesi kullanılarak verilmiştir. Burada, birden çok karar verici olduğu için ikili karşılaştırmada her bir ikili karşılaştırma değeri için tek bir değer olacağından, 1–9 aralığında verilen her bir ikili karşılaştırma değerinin çarpımının o kadar dereceden kökü alınarak tek bir değer elde edilmiştir.

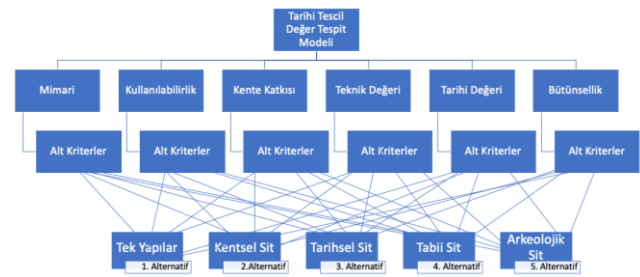
İkili karşılaştırmaların yapıldığı Expert Choice soru bölümü ve cevapların oluşturulması Şekil 1’de gösterilmiştir. Bu bölüm AHS matrislerini oluşturulmasında kolaylık sağlayacak şekilde tasarlanmıştır. Sol alt köşede tutarlılık oranı da senkron şekilde görülebilmektedir. Şekil 1’de verilen örnekte temel anket sorusu “Tarihi yapı değer tespiti yapılırken Mimari mi önemli Kullanılabilirlik mi? Hangisi önemli ise ne kadar? 9 dereceli sisteme göre değeri ne olmalı?”dır. Tüm

kategoriler ve kriterler bu şekilde ikili değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

	Mimari	Kullanılabilirlik	Kente Katkısı	Teknik Değer	Tarihi Değer	Bütünsellik
Mimari	1	3,0	3,0	7,0	6,0	6,0
Kullanılabilirlik	0,33	1	1,0	6,0	6,0	4,0
Kente Katkısı	0,33	1,0	1	5,0	6,0	4,0
Teknik Değer	0,14	0,17	0,20	1	2,0	2,0
Tarihi Değer	0,17	0,17	0,17	0,50	1	2,0
Bütünsellik	0,17	0,25	0,25	0,50	0,50	1

Şekil 1. Tarihi Yapı Değer Tespit Modeli AHS değerlendirme Expert Choice anket bölümü

AHS yönteminin bu çalışmadaki temel amacı, bu beş alternatiften hangisinin değerlendirme kriterleri için en uygun olduğunun tespit edilmesidir. AHS yöntemi uygulanırken oluşturulan hiyerarşik yapı Şekil 2.’de gösterilmiştir.

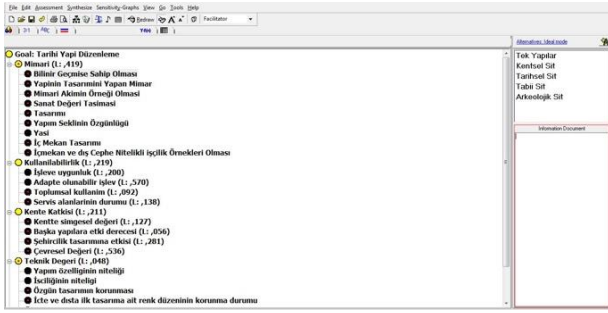

Şekil 2. Tarihi Yapı Değer Tespit Modeli AHS Değerlendirme Hiyerarşisi

AHS uygulaması sonuçlarına göre Tarihi Yapı Değer Tespit Modeli kriterlerinin “Tekil Yapı” tescilinde uygulanmasının daha doğru olduğuna ilişkin sonuçlar Şekil 2’de gösterilmiştir.

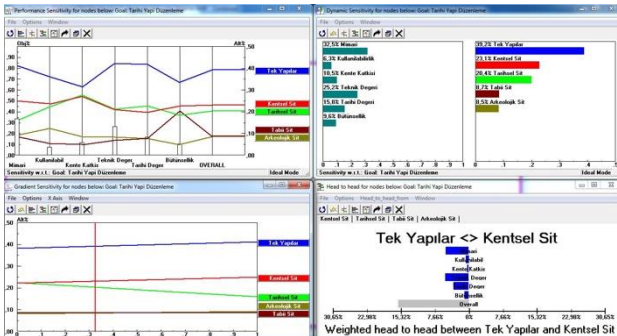
Expert Choice programı AHP yöntemini uygularken oluşturulması gereken soruları kullanıcı tarafından oluşturulan değerlendirme hiyerarşisine göre belirlemektedir. Şekil 1’de soruların cevaplarının girildiği kısım belirtilmiştir. Bu sorular değerlendirme hiyerarşisinde yer alan her bir kriterin kendi içinde ikili değerlendirilmesini yapılmasına olanak sağlayacak şekilde program tarafından düzenlenmektedir ve ikili değerlendirmesi yapılan kriterlerin öncelik değerleri verilen cevaplara göre girilir. Program tüm katılımcıların değerlerini değerlendirip ortalamasını oluşturuyor ve AHP yönteminin özelliği olan kendi kendinin doğrulaması kısmını da yine program hesaplayarak tutarlılık değerini belirlemektedir. Tutarlılık değeri 1’in üzerinde ise cevapların tutarsız olduğu belirlenmiş olur ve gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle uygulama yaparken yüz yüze görüşmeler yapıp herhangi bir aksaklık yaşanmaması için uzmanların verdiği yanıtlar doğrudan Expert Choice sistemine girilmiştir. Şekil 3’te

Expert Choice programı ara yüzü genel görünümü verilmiştir.

Şekil 3. Expert Choice programı ara yüzü genel görünümü

Expert Choice’da hedef odaklı yapılan duyarlılık analizleri, hedefin altındaki tüm kriterlere göre alternatiflerin duyarlılığını göstermektedir. Duyarlılık analizi yaparken hedeflerin önceliklerini değiştirebilir ve alternatiflerin önceliklerinin nasıl değişeceğini gözlemlenebilmektedir. Dört tür duyarlılık analizi vardır: Dinamik, Performans, Gradyan ve Başa Baş. Dört tür duyarlılık analizini aynı anda veya ayrı ayrı görüntülenebilmektedir. Bu çalışmada yapılan uygulamanın dörtlü duyarlılık analizlerini Şekil 4’de gösterilmiştir. Şekil 4’te belirtilen duyarlılık analizleri incelendiğinde Dinamik Duyarlılık analizinde Tek yapıların ön görülen değerlendirmeler için en uygun değere sahip olduğu görülmüştür. Diğer Tescil alanları ile değerlerine bakıldığında büyük bir fark olduğu gözlemlenmiştir. Performans duyarlılık analizi çizelgesi kategorilerin tescil alanlarına göre öncelik değerlerindeki değişimi göstermektedir. Başa baş analizine bakıldığında her bir alternatifin diğerine göre öncelik değerlerini göstermektedir. Şekil 4’teki örnek analizde tek yapıların kentsel sit alanlarına göre başa baş analizi verilmiştir. Bu açıdan bakıldığında kategorilerin tamamının tek yapılar için daha öncelikli olduğu belirtilmiştir. Expert Choice programı analiz raporlama konusunda başarılı sonuçlar vermekte ve çok yönlü raporları kolaylıkla oluşturabilmektedir.

Şekil 4. Modele ait sonuçların Expert Choice Programında yapılan duyarlılık analizleri

Anketler sonucunda belirlenen kategorilerin önem dereceleri, 100 puanlık değerlendirme ölçütüne göre kategorilerin puan dağılımları Çizelge 8’de belirtilmiştir. AHS yöntemine göre belirlenen önem dereceleri toplamı 1 olmak zorundadır. Bu özelliği ile 100 puanlama yapılması planlanan bir değerlendirme sistemi için uygun değerlerin elde edilmesine olanak sağlamaktadır. Örneğin Çizelge 2’de mimari kategorisi önem değeri değerlendirme sonucu 0,325’dir. Bu sayı puanlama sisteminde 33 puana denk gelmektedir. Bu durumda değerlendirmeye tabi tutulan yapı mimari kategorisinden maksimum 33 puan alabilecektir. Belirlenen sınır değerler yapının diğer alanlarda da değerlendirilmesini zorunlu kılacak ve değerlendirme modeli kullanılırken yapının her açıdan değerlendirilmesine olanak sağlayacaktır.

Çizelge 2: Ana kategorilerin önem dereceleri ve puan dağılımları

KATEGORİLER	Önem dereceleri	Puan Dağılımları
Mimari	0,325	33
Kullanılabilirlik	0,063	6
Kente Katkı	0,105	10
Teknik Değer	0,253	25
Tarihi Değer	0,158	16
Bütünlük	0,096	10

Expert Choice programı sonuçlarına göre belirlenen Ana kategorilerin alt kriterlerine ait önem derecelerinin de yine kendi içlerinde toplamları 1 olmak zorundadır. AHS yönteminden elde edilen önem derecelerinin bu özelliği elde edilen değer yüzdelik değere dönüştürülmesinde kolaylık sağlamaktadır. Puanlama sistemi oluşturulurken alt kriterlerin önem dereceleri ile kategorilere ait toplam puan değerinin çarpımı ile çarpan değeri bulunmuştur. Bu çarpan değeri modelin değerlendirilmesinde uygulanacak puanlama sisteminin temelini oluşturmaktadır. Çarpan değeri kriterin bulunduğu kategoriye ait toplam puan değerinin kriterlere paylaştırılması ile elde edilir bu paylaşım önem derecesine göre yapılmıştır. Çizelge 3 ‘de önem dereceleri AHS ile belirlenen kriterlerin önem dereceleri ve buna bağlı olarak hesaplanan çarpan değeri tablosu verilmiştir.

Çizelge 3: Kriterlerin önem dereceleri ve çarpan değerleri

Mimari Kategorisi (33 Puan)	AHS Önem Derecesi	Çarpan Değeri
Mimari Akımın örneği olması	0,11	3,6
Biliner Geçmişe sahip olmak	0,05	1,7
Sanat değeri taşıması	0,191	6,3
Yapım Şeklinin Özgünlüğü	0,152	5

Yaşı	0,057	1,9
Tasarım mimarı	0,053	1,7
Tasarımı	0,121	4
İç mekân tasarımı	0,041	1,4
İç mekân ve dış cephede nitelikli işçilik örnekleri olması	0,225	7,4
Kullanılabilirlik (6 Puan)	AHS Önem Derecesi	Çarpan Değeri
İşleve uygunluk	0,361	2,2
Adapte olunabilir işlev	0,226	1,4
Toplumsal kullanım	0,252	1,5
Servis alanlarının durumu	0,161	1
Kente Katkı (10 Puan)	AHS Önem Derecesi	Çarpan Değeri
Kentte simgesel değeri	0,484	4,8
Başka yapılara etki derecesi	0,127	1,3
Şehircilik tasarımına etkisi	0,282	2,8
Çevresel Değeri	0,107	1,1
Teknik Değer (25 Puan)	AHS Önem Derecesi	Çarpan Değeri
Yapım özelliğinin niteliği	0,158	4
İşçiliğinin niteliği	0,202	5,1
Özgün tasarımın korunması	0,341	8,5
İçte ve dışta ilk tasarıma ait renk düzeninin korunma durumu	0,164	4,1
Strüktürel Durumu	0,045	1,1
Strüktrün niteliği	0,09	2,3
Tarihi Değer (16 Puan)	AHS Önem Derecesi	Çarpan Değeri
Mimari gelişime katkısı	0,118	1,9
Tarihi anı değeri	0,549	8,8
Tarihi sosyal yaşantıya kanıt oluşturmak	0,178	2,8
Yöre tarihine katkı sağlamak	0,155	2,5
Bütünlük (10 Puan)	AHS Önem Derecesi	Çarpan Değeri
Arazi Bütünlüğü	0,358	3,6
Değişiklikler	0,388	3,9
Yapımın bütünlüğü	0,162	1,6
Ek yapıların bütünlüğü	0,092	0,9

4. TARİHİ YAPILARININ DEĞER TESPİT (TESCİLLEME) MODELİ

Bu çalışma kapsamında oluşturulan Tarihi Yapı Değer Tespit Yöntemi Model'inin değerlendirme kontrol listesinin ilk bölümünde yapının genel tanıtımı ve

künyesini oluşturmaya olanak sağlayacak bir bölüm oluşturulmuştur Çizelge 4'de künye bölümü detaylı olarak gösterilmiştir. Künye yapıya ait temel bilgiler kayıt altına alınacak şekilde düzenlenmiştir.

Çizelge 4. Değerlendirme Kontrol Listesinin yapı künyesi bölümü

Ülke	İl	İlçe
Mahalle, Köy Mevki	Sokak	Kapı no
Kadastro Pafta	Ada	Parsel
Ana işlevi	Mevcut İşlevi	Yapım Tarihi
Yapan	Yaptıran	Mimari Çağ
Mülkiyet Durumu	Kat Adedi	

Tarihi Yapı Değer Tespit Model'inin anket çalışmalarının değerlendirilmesinde AHS yöntemi kullanılarak modeli oluşturan değerlendirme kategorilerinin önem dereceleri puanlama sisteminin puan dağılımı belirlemede kullanılırken ve kriterlerin önem dereceleri puanlama sistemini oluşturmak için çarpan hesabının temelini oluşturmaktadır. Bu model kapsamında değerlendirme yapılırken objektif sonuçlar elde edebilmek için farklı puanın seçilebileceği çoktan seçmeli puanlama sistemi uygulanmıştır.

Çoktan seçmeli puanlama sistemi, her kritere ait dört farklı değer oluşturularak tarihi yapıların değer tespitlerinin değerlendirilmesinde hassas bir ölçek oluşturması için planlanmıştır ve kriterlerin çoktan seçmeli puanlama sistemi '0' değerinden '3' değerine kadar belirlenen değerlendirme ölçeği üzerinden yapılmıştır. Bu değerlendirme ölçeğine göre 0 değeri "geçersiz" yani ilgili kriterin gerekliliklerini sağlamıyor demektir. '1' değeri "orta" olarak belirlenmiş ve kriterin gerekliliklerini alt düzeyde karşıladığı anlamına gelmektedir. '2' değeri "iyi" olarak tanımlanmıştır ve ilgili kriterin gerekliliklerini makul düzeyde karşıladığı durumları yansıtmaktadır. '3' değeri ise, "en iyi" olarak tanımlanarak, ilgili kriterin gerekliliklerini üst düzeyde karşıladığı durumların değerini oluşturuyor.

Model için kontrol listesi oluşturulurken, değerlendirme ölçeği için belirlenen 0,1,2 ve 3 değerleri çarpan değerleri ile çarpılarak oluşturulmuştur. Çarpan değeri, AHS ile belirlenen önem derecelerinin ilgili kategorinin toplam puan değeri ile çarpımından elde edilir. Bu çarpım sonucu yuvarlama yapılarak puanlama sistemine dönüştürülmüştür. Çizelge 5'de kriterlerin kontrol listesindeki seçenekli puanlama sistemi görülmektedir. Bu modele göre değerlendirilmesi yapılacak yapının herhangi bir kategoride alması gereken maksimum puan belirlenmiştir. Kriterler değerlendirilirken yapının sahip olduğu özellikler tüm alanlarda değerlendirilmek zorundadır. Buda bir özelliği ön plana çıkan yapıların diğer detaylarının da kayıt altına alınmasında ve uzman gözüyle değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır.

Çizelge 5: Kategorileri Kontrol Listesi Puanları

Mimari (Maksimum Puan 33)				
Değerlendirme kriteri	En iyi	İyi	Orta	Geçersiz
Mimari Akımın örneği olması	11	7	4	0
Bilindir Geçmişe sahip olmak	5	3	2	0
Sanat değeri taşınması	19	13	6	0
Yapım Şeklinin Özgünlüğü	15	10	5	0
Yaşı	6	4	2	0
Tasarım Mimarı	5	3	2	0
Tasarımı	12	8	4	0
İç Mekân Tasarımı	4	3	1	0
İç Mekân ve dış cephede nitelikli işçilik örnekleri olması	22	15	7	0
Kullanılabilirlik (Maksimum Puan 6)				
Değerlendirme kriteri	En iyi	İyi	Orta	Geçersiz
İşleve uygunluk	6	4	2	0
Adapte olunabilir işlev	4	3	1	0
Toplumsal kullanım	5	3	2	0
Servis alanlarının durumu	3	2	1	0
Kente Katkı (Maksimum Puan 10)				
Değerlendirme kriteri	En iyi	İyi	Orta	Geçersiz
Kentte simgesel değeri	15	10	5	0
Başka yapılara etki derecesi	4	3	1	0
Şehircilik tasarımına etkisi	8	6	3	0
Çevresel Değeri	3	2	1	0
Teknik Değer (Maksimum Puan 25)				
Değerlendirme kriteri	En iyi	İyi	Orta	Geçersiz
Yapım özelliğinin niteliği	12	8	4	0
İşçiliğinin niteliği	15	10	5	0
Özgün tasarımın korunması	26	17	9	0
İçte ve dışta ilk tasarıma ait renk düzeninin korunma durumu	12	8	4	0
Strüktürel Durumu	3	2	1	0
Strüktürün niteliği	7	5	2	0
Tarihi Değer (Maksimum Puan 16)				
Değerlendirme kriteri	En iyi	İyi	Orta	Geçersiz
Mimari gelişime katkısı	6	4	2	0
Tarihi anı değeri	26	18	9	0
Tarihi sosyal yaşantıya kanıt oluşturmak	9	6	3	0
Yöre tarihine katkı	7	5	2	0
Bütünlük (Maksimum Puan 10)				
Değerlendirme kriteri	En iyi	İyi	Orta	Geçersiz
Mimari Gelişime Katkısı	11	7	4	0
Tarihi Anı Değeri	12	8	4	0
Tarihi Sosyal Yaşantıya kanıt oluşturmak	5	3	2	0
Yöre tarihine katkı sağlamak	3	2	1	0

Tarihi Yapı Değer Tespit Model'ine göre değerlendirme tarihi yapı uzmanları tarafından yapılmalıdır. Hesaplamalar sonunda oluşturulan kontrol listesindeki puanlamalara yapının özelliklerine göre ilgili değerler seçilir ve sonunda elde edilen toplam puana göre Çizelge 6'da belirtilen sertifika değerleri elde edilir.

Çizelge 6: Tarihi Yapı Değer Sertifikası dereceleri

Derece	A	B	C	D
Puan Aralıkları	100-80	80-60	60-40	40-0
Değer	Çok Değerli	Değerli	Korunmalı	Koruma uygulamasına gerek yok

5. DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Günümüz mevzuatında koruma uygulamalarında yapılacak tespit ve tescil süreçlerinde yetki sahipleri ve yöntemleri tanımlanmıştır. Fakat bu çalışmalar yürütülürken kullanılan uygulama araçları ve kontrol mekanizmaları net değildir. Bu konuda yapılan araştırmalarda taşınmaz kültür varlığı özelliklerine sahip bazı yapılar, çeşitli sebeplerle tescil edilmedikleri için, korunamayıp yok olmuşlardır. Halbuki söz konusu tarihi yapılar bütün uygarlıklara aittir. Bu bağlamda değerlendirildiğine, bir ülkedeki tarihi yapıların korunmasının gerekliliği sadece ulusal bir koruma uygulamasından öte anlamlar taşıdığı söylenebilir. Dolayısıyla tarihi eserlerin korunmasında en önemli basamağın hiç şüphesiz tescil aşaması olduğu anlaşılmaktadır. Tescilli yapılmış ve koruma listesine alınmış yapıların korunarak varlıklarını sürdürmeleri daha kolay olmaktadır. Aksi halde yok olmaya mahkumdurlar.

Bu makalede tarihi yapıların tescil edilmelerinde nesnel bir değerlendirme yapılmasına olanak sağlayacak bir tarihi yapı değer tespit modeli oluşturmaya çalışılmıştır. Puanlama sistemine dayalı bu analitik modelin tescil işlemlerinin daha objektif yapılmasına ve de sürecinin daha hızlı ilerlemesine olanak sağlaması düşünülmektedir. Model oluşturulurken dünyada uygulanan analitik tescil sistemleri incelenmiştir. Bu değerlendirme sistemlerinden Hessen ve Vancouver eyaletlerinin kullandığı sistemlerin kriterleri incelenerek değerlendirme kriterleri tespit edilmiştir. Bu kriterlerin ülkemizdeki tescil alanlarından hangisi için en uygun olduğuna karar vermek için ve değerlendirme sisteminin puanlama sistemine dönüştürülmesinde AHS yöntemi kullanılmıştır. AHS yöntemini uygulamada kolaylık sağladığı için Expert Choice program kullanılmıştır. Değerlendirme sistemi için öngörülen kriterlerin ülkemizdeki tescil alanlarına uygunluğu belirlenmesi aşamasında AHS sisteminin de gerekliliği olan "alternatifler" bölümünde tescil kanununda faydalanılmıştır. Ülkemizde yapılan tescil alanlarının alternatifler olarak belirlenmesine karar verilmiştir. Tescil alanları; Tek yapılar, Kentsel Sitler, Arkeolojik Sitler, Tarihi sitler ve Doğal Sitler olarak 2863 sayılı Koruma Kanunu'nda tanımlanmıştır. AHS yöntemi ile yapılan uygulamalar sonucunda seçilen kriterlerin

değerlendirme için en uygun alanın, Koruma Kanunu'nda açıkça belirtilen 'Tek yapılar' olduğu tespit edilmiştir.

Tek Yapıların değerlendirmesinde mimari kategorisinin öncelik değerinin diğer alanlardan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda söz konusu alanın, tarihi yapı değerinin belirlenmesinde öncelikli alan olduğu anlaşılmıştır. 'Teknik Değer' kategorisi de tarihi yapının değer belirlenmesinde ikinci öncelikli alan olduğu görülmüştür. Bu alanların alt kriterleri değerlendirirken değerlendirme yapacak uzmanın da üzerinde hassasiyetle durması gerekmektedir. 'Tarihsel Değer' kategorisi öncelik değeri sıralamasında üçüncü kategori olmuştur. 'Tarihsel değer' ve 'Kente Katkı' kategorisi eşit öneme sahip oldukları görülmüştür. Değerlendirme sisteminde 'Kullanılabilirlik' kategorisi öncelik sırasında en sonda yer aldığı tespit edilmiştir. Anket çalışmalarında değerlendirmeye katılan uzmanlar, bir tarihi yapının kullanımının, yapının ömrünü uzattığını belirtmişlerdir, ancak bu kategori yine de diğer kategoriler arasında en az öneme sahip kategori olmuştur. Tarihi yapıların değer tespitleri (tescillenmeleri) yapılırken, bu sıralama bir yol haritası çıkarılmasını sağlamaktadır. Yapı incelenirken bu alanlar başta olmak üzere ele alınmalıdır.

Sonuç olarak oluşturulan model tarihi yapıların tescilinde çok yönlü tarama yapılmasını zorunlu hale getirerek yapıların değerlendirilmesinde öznel yorumların daha nesnel bir platforma taşınmasını sağlayacaktır. Buda yapıların değerlendirilmesinin daha objektif bir şekilde yapılabilmesini sağlayacaktır. Tescil modeli ile öznel yorumlardan kaynaklı olası tarihi yapı kayıplarının önüne geçmek için bir adım oluşturacağı düşünülmektedir. Model oluşturulurken yapılan çalışmaların tarihi yapı alanında uzmanlar tarafından değerlendirilmesi ve daha geniş bir alanda değerlendirmelerin yapılarak daha hassas sonuçlara ulaşılması mümkündür. İlerleyen teknolojinin bir gereksinimi olarak analitik yöntemlere yönelimin artması tarihi yapı değerlendirme alanında da bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu model tarihi yapıda değerlendirmede analitik yaklaşımın gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Makalede ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Yazar Katkısı ve Çıkar Çatışması Beyan Bilgisi

Makalede tüm yazarlar eşit derecede katkıda bulunmuşlardır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahunbay, Z. (2016). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. İstanbul: Yem Yayınları.
- Aladağ, H. (2010). Kültür varlıklarının korunmasında koruma yönetimi süreci. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Durmuş, G. (2016). Bursa'daki eğitim yapılarının modern mimarlık mirası ve tescil gerekçeleri kapsamında

incelenmesi (1920-1970). Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

- Environment Canada Parks Service (1980). The Evaluation of Historic Buildings, Published under authority of the Minister of the Environment, Ottawa.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü (1983). Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Kanun Numarası : 2863, Kabul Tarihi : 21/7/1983, Yayımlandığı Resmi Gazete : Tarih : 23/7/1983 Sayı : 18113, Tertip : 5 Cilt : 22, Sayfa : 444, Ankara.
- Planning and Development Services, (1986). Evaluation Methodology, Technical Report – Heritage Buildings and Landscape Resources, Vancouver, Canada.
- Saaty, T.L. (1994). How to Make a Decision: The Analytic Hierarchy Process. *INFORMS Journal on Applied Analytics* 24(6):19-43.
- Tan, S. (2014). Anıtsal yapı onarımlarının koruma mevzuatı değişiklikleri bağlamında irdelenmesi ve değerlendirilmesi üzerine bir yöntem araştırması. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Yetkin, E.G. (2019). Sürdürülebilir Mimarlık Kapsamında Yapılarda Su Korunumu Stratejileri. *Sürdürülebilir Mühendislik Uygulamaları ve Teknolojik Gelişmeler Dergisi*, 2019, 2(2): 70-78.
- Yarahoğlu, K. (2001). Performans Değerlendirmede Analitik Hiyerarşi Prosesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 16(1): 129-142.

İnşaat Projelerinde Kullanılan Proje Yönetim Tekniklerinin Analizi

Araştırma Makalesi
Research Article

Rüveyda Kömürlü¹, Onur Kuzu²,

¹ Doç.Dr., Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Kocaeli, TÜRKİYE
ORCID ID:0000-0002-0665-481X

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı, Kocaeli, TÜRKİYE
ORCID ID:0000-0002-4924-6613

ÖZ

Teknolojinin geçmişten günümüze kadar sürekli gelişmesi nedeniyle değişim ve büyüme halinde olan yapı sektörünün, süreç içerisinde yaşanan gelişmelerle beraber projelerin gittikçe karmaşık ve girift bir yapıya dönüştüğü görülmektedir. Bu nedenle yapı sektörü firmaları, projeleri koordineli bir şekilde optimum kalite, maliyet ve süre hedefinde tamamlamak için proje yönetimi ve tekniklerine ihtiyaç duymaktadırlar. Ancak, her projenin kendine özgü fiziki şartlar barındırması projelerin kendilerine özgü tekniklerle yürütülmesini ve yüklenici firmaları çeşitli proje yönetim tekniklerini kullanmaya zorunlu kılar. Dolayısıyla ilgili firma departmanlarının ve hâlâ geleneksel yöntemleri kullananların bu hususta yapı sektöründe genel olarak kullanılan yönetim tekniklerinin avantajlarını/dezavantajlarını ve kullanım yerlerini iyi bir şekilde tespit etmesi gerekmektedir. Bu çalışmada öncelikle proje yönetimi ve proje yönetim teknikleri ile ilgili kapsamlı bir literatür taraması yapılmış, bu doğrultuda inşaat sektöründe yaygın olarak kullanılan CPM, PERT ve Çubuk (Gantt) diyagramı proje yönetim teknikleri açıklanarak karşılaştırılmış, birbirlerine göre avantaj ve dezavantajları ile hangi projelerde kullanılacağı ortaya konmuştur. Aynı zamanda proje yönetimi ve proje yönetim tekniklerinin önemi ortaya koyularak inşaat sektöründe faaliyet gösteren firmalara ve bu konuda akademik çalışma yapan kişilere ışık tutması amaçlanmıştır.

MAKALE BİLGİSİ

Geliş 04 / 11 / 2021
Kabul 21 / 02 / 2022

ANAHTAR KELİMELER

CPM
Çubuk (Gantt) diyagramı
PERT
Planlama
Proje yönetim teknikleri

Analysis of Project Management Techniques Used in Construction Projects

ABSTRACT

From past to present, the construction sector has been in a state of constant change and growth with the development of technology. With the developments in time, the projects have become more complex and intricate. For this reason, construction companies need project management and techniques to complete projects in a coordinated manner with the target of optimum quality, cost and time. However, due to the fact that each project has its own specific physical conditions, projects need to be executed with their own specific techniques and this obliges the contractors to use various project management techniques. Therefore, the relevant company departments which still use traditional methods should determine the advantages/disadvantages and usage areas of the management techniques generally used in the construction sector. In this study, an enhanced literature review has been performed about project management and project management techniques, and CPM, PERT and Gantt chart project management techniques, which are widely used in the construction industry, were explained and compared. Additionally, their advantages and disadvantages were revealed. Finally, to which project would a technique be applied is pointed. At the same time, it is aimed to shed light on the companies operating in the construction sector and people who do academic studies in this field by presenting the importance of project management and project management techniques.

ARTICLE HISTORY

Received 04 / 11 / 2021
Accepted 21 / 02 / 2022

KEYWORDS

CPM
Gantt chart
PERT
Planning
Project management techniques

1. GİRİŞ

İnsanlığın barınma ihtiyacı ile ortaya çıkan, teknolojinin gelişimine paralel olarak zaman içerisinde toplumların artan istekleri ve talepleriyle beraber, gittikçe karmaşık bir hâl alan yapı sektörü, barındırdığı unsurlar ve dinamikler çerçevesinde ilgili sektör paydaşlarını birtakım değişiklikler yapmaya yöneltmiştir. Dünyada gittikçe hızlanan nüfus artışı, özellikle sanayi devrimi sonrası bölgesel yoğunlaşmalar sonucu arz-talep dengelerini bozmuştur. Bu doğrultuda, yapı sektörünün önemli bir paydaşı olan inşaat şirketleri, kâr marjını yükseltme hedefiyle projeleri optimum kalite, maliyet ve sürede tamamlamak üzere pozisyon almak durumunda kalmıştır (Copertari, 2002). Gün geçtikçe daha da karmaşık ve girift bir yapıya dönüşen sektörün farklı büyüklükte ve alandaki firmaların beraber çalışmasını gerektirmesi, projeler üzerindeki ilişkilerin artmasına ve projelerde yönetim zorluklarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. İnşaat sektörü ve diğer disiplinler arasında artan bu ilişkiler, projelerin hedeflenen kalite, maliyet ve sürede tamamlanması ve proje paydaşlarının bir koordinasyon içerisinde verimli çalışması noktasında firmaların proje yönetimi ve proje yönetim tekniklerine gereksinimini artırmaktadır. Bu durum, proje yönetiminin ve proje yönetim tekniklerinin önemini günden güne artırmakta ve firmalar tarafından yaygın bir şekilde kullanılmalarını zorunlu hale getirmektedir (PMBOK, 2013). İfade edilen gereksinimler ve gelişmeler doğrultusunda birçok inşaat firması küreselleşen dünyadaki artan rekabet ortamından olumsuz etkilenmemek için proje yönetimini ve CPM, PERT ve Gantt Diyagramları gibi teknikleri uygulamayı benimsemiştir. Bu sayede karmaşık yapıya sahip olan projelerde işlem öncelikleri ve önemlerine göre faaliyetlerin belirli aşamalara ayrılarak planlanması ve çeşitli teknikler ile kritik ve kritik olmayan işlemlerin belirlenmesi süreç içerisindeki organizasyonun yönetimini kolaylaştırarak projenin kalite, maliyet ve süre açısından belirlenen hedefe ulaşmak açısından önemlidir (Trietsch ve Baker, 2012). Ancak her projenin kendine özgü şartlar barındırması projelerin firmalar tarafından kendilerine özgü tekniklerle ve stratejilerle yürütülmesini gerektirirken, proje yürütücüleri tarafından yanlış proje teknikleri ve yöntemlerinin seçilmesi, yüklenici firmanın hedeflediği kalite, maliyet ve süre anlamında olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Dolayısıyla çalışmanın ana problemini oluşturan bu eksen kapsamında proje yönetiminin ve proje yönetim tekniklerini detaylı bir şekilde incelenmesi, CPM, PERT ve Gantt diyagramı tekniklerinin birbirlerine göre avantaj ve dezavantajlarının ortaya koyularak inşaat sektöründe proje yönetimi bağlamında değerlendirilmesi önem kazanmaktadır. Çalışmanın amacını teşkil eden bu yaklaşımla, çeşitli yazılı kaynaklarda yukarıda ifade edilen tekniklerle ilgili detaylı literatür taraması yapılmıştır. Erişilen kaynaklardan proje yönetimi ve teknikleri ile ilgili teorik bilgi edinilmiş, ardından bu konuda yapılan bazı saha çalışmalarının karşılaştırmalı analizi yapılmıştır. Bu doğrultuda, proje yönetimi ve tekniklerinin önemi, projenin hedefine ulaşmasına sağladığı yararları irdelenmiştir. Bu kapsamda, proje yönetimi ve tekniklerinin tanım ve özelliklerine göre hangi projelerde

kullanılacağı ve avantaj-dezavantajları ortaya koyulmuştur.

2. İNŞAAT PROJELERİNDE PROJE YÖNETİMİ

2.1. Proje ve Proje Yönetimi Kavramı

Proje kavramı, yapılması planlanan işin, başlangıcından sonuna kadar tüm unsurlarıyla planlanıp oluşturulmasıyla ortaya çıkan düşünce ve dokümanların tümü olarak tanımlanabilir (Açıkel vd., 2013). Başka bir ifade ile proje, belirlenen bir sorunun optimum kalite, maliyet ve süre çerçevesinde programlanarak sorunun ortadan kaldırılmasını amaç edinen işlemleri kapsayan bir çalışmadır (Copertari, 2002). Bu tanımlardan yola çıkarak proje kavramı, başlangıç ve bitiş zamanı belli olan, belirlenen bir soruna yönelik çözüm ifade eden kendine ait özellikler barındırabilen işlemler bütünü olarak tanımlanabilir. Proje yönetimi ise bir projenin belirlenen hedefe ulaşması için projenin barındırdığı tüm faaliyetlerin belirli bir organizasyon içerisinde çeşitli tekniklerin uygulanarak yönetilmesi disiplini (PMBOK, 2013). Proje yönetimi, projelerin belirlenen hedefe ve amaca ulaşması için ayrılan kaynakların çeşitli tekniklerle planlanarak üretimin gerçekleştirilmesi olarak da tanımlanabilir (Kömürlü ve Toltar, 2018). Özetle, proje kaynaklarını verimli şekilde kullanarak hedeflenen kalite, maliyet ve sürede tamamlamak için uygun tekniklerle ve araçlarla süreçlerin planlanmasını ve uygulanmasını yapmaktır. Başarılı bir proje yönetimi; projenin iyi bir şekilde ifade edilmesine, uygun stratejinin ve organizasyonun seçilmesine, işveren/müşteri isteklerinin doğru bir şekilde tanımlanmasına, paydaşlar arası ilişki ve koordinasyonun sağlanmasına bağlıdır.

2.2. Proje Yönetimi Evreleri

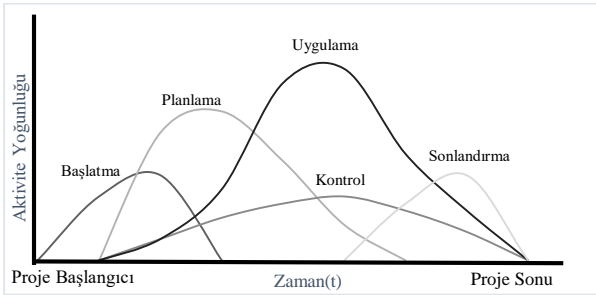
İnşaat projelerinde proje yönetimi evreleri, aralarında devamlı bir ilişki bulunan ve birbirlerini tamamlayan 5 ayrı evreden oluşmaktadır. Bu evreler aşama sırasına göre şöyledir;

- 1) Başlatma Evresi: Bu evrede proje çerçevesi belirlenip gerekli fizibilite etütleri ve değerlendirmeler yapılır. Yapılan kaynak tedariki, maliyet ve organizasyon çalışmaları sonucunda projenin stratejisi oluşturulur (Coşkun ve Ekmekçi, 2012).
- 2) Planlama Evresi: Projenin tamamlanması için yapılması gerekenlerin planlandığı, proje paydaşlarına proje organizasyonu ve stratejisinin detaylı şekilde sunulduğu evredir (Kerzner, 2003). Ayrıca uygulamaya geçilmeden önce projenin gerekçelerinin, amaçlarının, yöntemlerinin ve hedeflerinin belirlendiği evredir.
- 3) Uygulama Evresi: Gerekçeleri, amaçları, yöntemleri ve hedefleri belirlenen projenin yapımına başlandığı evredir (Gültekin, 2007). Ayrıca diğer evrelere kıyasla işçi istihdamı ve

işgücü ihtiyacı, uygulama evresinde en üst seviyeye çıkmaktadır.

- 4) **Kontrol Evresi:** Uygulama evresinin çeşitli araçlarla periyodik olarak takip edildiği evredir. Planlaması yapılan projenin uygulama süresince oluşan sapmalarının belirlenmesi gerekmektedir. Çeşitli kontrol mekanizmalarıyla elde edilen bulguların, projeye olumlu ya da olumsuz etkisinin saptanması ve saptanan bu bulguların etkisinin analiz edilip proje planının kalite, maliyet ve süre kriterlerine göre düzeltilip uygulanmasıdır (Cleland ve Ireland, 2002).
- 5) **Sonlandırma Evresi:** Projenin tamamlanarak proje paydaşlarının aralarındaki sözleşmelerin bittiği ve ilişkilerin sonlandırıldığı evredir. Ayrıca yapılan proje değerlendirilerek projenin hedefe ulaşmasındaki başarısı ölçülür (Coşkun ve Ekmekçi, 2012).

Bu evre ve işlemler, birbirini takip ediyor gibi planlanıp uygulanmakla birlikte, bunlar arasında kesin bir ayırım yapılamamaktadır. Şekil 1, proje başlangıcından bitimine kadar olan süreçte proje evrelerinde yapılan işlemlerin yoğunluğu ile başlangıç ve bitiş zamanlarını göstermektedir. Bunlardan kontrol ve uygulama aşamaları en fazla zamanı alırken başlangıç ve sonlandırma aşamaları en kısa zamanı almaktadır. Ayrıca en fazla aktivite seviyesine sahip aşamanın uygulama aşaması olduğu da görülebilmektedir. Her aşamada olduğu gibi, aktivite yoğunluğu belirli bir ivmeyle artarak zirveye ulaşır, ardından belirli bir ivme ile azalır.

Şekil 1. Proje Yönetimi Evreleri ve Süre İlişkisi (PMBOK, 2013).

3. PROJE YÖNETİMİ TEKNİKLERİ

Planlama, herhangi bir projenin optimum kalite, maliyet ve sürede gerçekleştirilebilmesi için, başlangıçtan sona kadar tüm iş kalemlerinin belirli bir zaman aralığında ve düzen içerisinde koordine edilmesi işlemidir. Eğer bu iş kalemleri tekrar eden, karmaşık olmayan basit işler ise planlama için izlenecek yol haritasına kolaylıkla karar verilebilmektedir. Ancak iş kalemlerinin fazla sayıda olması ve girift bağlantılar içermesi projeyi karmaşık hale getirmekte ve projenin yönetimini zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla bu tip zor durumlarla karşılaşıldığında iş kalemlerinin ve bağlantılarının detaylı incelenmesi ile bir iş dökümü oluşturmak ve bu işleri, proje hedefine ulaşmak üzere planlamak gerekmektedir (Ünder, 2006). Özetle; kalite, maliyet ve süre boyutları açısından büyük hacimli ve karmaşık olan inşaat projelerinin yönetiminde iş

programı ve yönetim teknikleri çok önemlidir. Çünkü projenin belirlenen zaman aralığında tamamlanabilmesi için uygulama sırasındaki işlemlerin önceliği, entegrasyonu, koordinasyonu ve projeye olumlu/olumsuz etkisinin yönetilmesi için çeşitli proje yönetim teknikleri kullanılmaktadır.

Günümüzdeki modern proje yönetimi kavramının geçmişi 1900'li yılların başındaki çalışmalara dayanmakla birlikte bazı otoriteler proje yönetimini, Çin Seddi ve Mısır Piramitleri gibi eserlerin yapım dönemine kadar dayandırmaktadır. Dolayısıyla tarih öncesi dönemlerde yapılmış olan bu projelerde de dönemin imkânlarına ve kurallarına özgü yönetim teknikleri de beraberinde uygulanmıştır. Modern anlamdaki proje yönetim teknikleri ise özellikle sanayi devrimi ve sonrası dönemlerinde, teknolojinin hızla gelişmesi ve var olan mevcut yönetim tekniklerinin sorunlara çözüm bulamaması nedeniyle 1900'li yılların başlarında ortaya çıkmaya başlamıştır (Kır, 2007). Özellikle 19. yüzyılda yapılan büyük ölçekli projeler söz konusu tekniklerin gelişiminde önemli rol oynamıştır. Bu bağlamda proje yönetimi ve teknikleri ile ilgili ilk bilimsel çalışmalar 20. yüzyıl başlarında Frederick Taylor tarafından yapılmıştır. Taylor, daha çok geleneksel yöntemler kullanılarak planlaması yapılan projelerin, bilime dayanan yeni yönetim anlayışı ile daha etkili bir şekilde yapılabileceğini ortaya koymuştur. Taylor'un geliştirdiği bu yeni yönetim anlayışından önce projelerdeki verimliliğin artırılması için işçilerin beden gücünden maksimum seviyede yararlanılması görüşü yaygındır. Taylor ise projedeki her adımı ve işlemi spesifik olarak inceleyerek projelerdeki verimliliği artırmayı hedeflemiştir. Küreselleşen dünyada projelerin önceki yıllara göre gittikçe daha karmaşık ve kapsamlı hal alması proje yönetimi ve tekniklerinin gelişmesine neden olmuştur. Bu bağlamda 1917 yılında Henry Gantt tarafından projelerin iş akışının ve faaliyetlerinin basit bir şekilde yönetilmesine imkân veren modern tekniklerden biri olan Gantt Diyagramı geliştirilmiştir. Sonrasında, İkinci Dünya Savaşı sırasında gelişen sanayi faaliyetleri ile azalan nüfus ve beraberinde getirdiği işgücü sorunu, şirketleri gelişmiş yeni proje yönetim tekniklerinin uygulanmasına yönlendirmiştir. Bu doğrultuda 1956-1958 yıllarında, temel işleyiş mantığını Gantt diyagramından alan ve halâ daha yaygın olarak kullanılan CPM ve PERT diyagramları geliştirilmiştir (Kır, 2007).

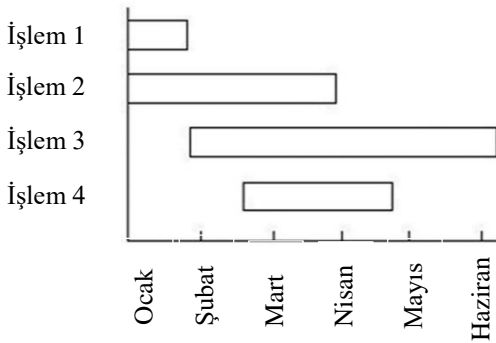
Bu bağlamda yaygın olarak kullanılan başlıca proje yönetim teknikleri şunlardır:

- 1) Çubuk (Gantt) Diyagramları
- 2) Ağ (Şebeke) Diyagramları
 - PERT - Program Değerlendirme ve İnceleme Yöntemi (Program Evaluation and Review Technique)
 - CPM - Kritik Yol Yöntemi (Critical Path Method)
- 3) Kutu Diyagramları
- 4) Denge ve Devre Diyagramlarıyla Planlama
- 5) Kaynak Dağılımı ve Kaynak Atama Yöntemleri (Resource Allocation / Resource Assignment)

Bu teknikler arasında inşaat sektöründe en yaygın olarak kullanılan CPM, PERT ve Gantt diyagramı teknikleridir.

3.1. Çubuk (Gantt) Diyagramları

Modern proje yönetiminde kullanılan ilk yöntem, Henry Gantt tarafından 1917 yılında geliştirilen Çubuk (Gantt) diyagramlarıdır (Ünder, 2006). Gantt diyagramı çoklu parametreler içermediğinden küçük hacimli ve karmaşık olmayan projeleri tanımlamak, izlemek ve rapor etmek için kullanılmaktadır (Temel, 2011). Bu yöntemde, işlemlerin başlangıcı, süresi, bitişi ve projedeki işlemlerin adları yazılır (Şekil 2). Çubukların büyüklüğü işlemin süresiyle doğru orantılıdır. Bu tekniğin hızlı ve kolay uygulanabilmesi bu tekniğin günümüzde de kullanılmasını mümkün kılmaktadır. Bu yöntem doğru kullanılması halinde iş akışını yönetmek ve problemleri tespit etmek için kullanılabilir. Bununla birlikte, çok farklı parametreler içeren kapsamlı projelerde kullanılması sağlıklı sonuçlar vermemektedir.

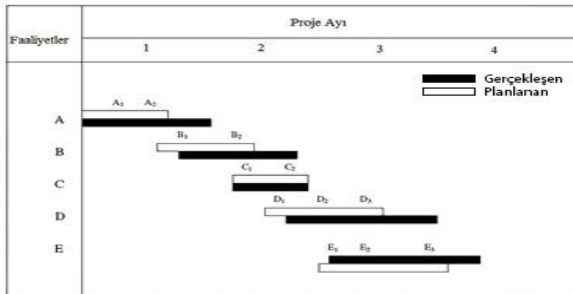

Şekil 2. Örnek Gantt Diyagramı (PMBOK, 2000).

Çubuk (Gantt) diyagramlarını doldurma, blok ve sembol yöntemi olarak üç farklı şekilde hazırlamak mümkündür.

• Doldurma Yöntemi

Bu yöntemde, projenin başından sonuna kadar olan süreçte yapılacak olan her işlem kendi içinde alt işlemlere ayrılmaktadır. Projede yapılan işlemler planlanan ve gerçekleşeni ifade eden yatay çubuklar ile gösterilmektedir. Yatay çubukların altına yazılan harfler alt işlemleri simgelemektedir (Şekil 3). Bu durum projedeki işlemlerin etkin bir şekilde kontrol edilmesini sağlamaktadır (Albayrak, 2009).

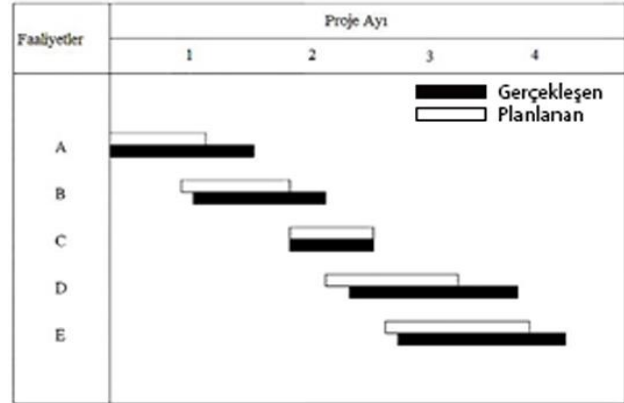

Şekil 3. Gantt Diyagramının Doldurma Yöntemi ile Gösterimi (Temel, 2011).

• Blok Yöntemi

Bu yöntemde, projede yapılacak işlemler bloklar ile ifade edilmektedir. İşlemlerin planlanan ve gerçekleşen

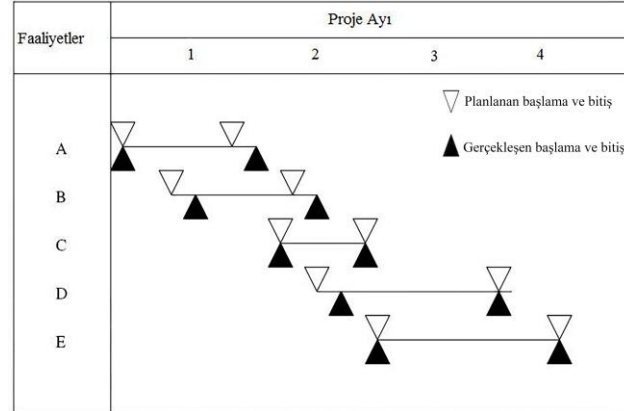
başlangıç ve bitiş tarihleri ifade edildiği için kullanıcıya aynı zamanda bir iş programı da sunmuş olmaktadır. Günümüzde Çubuk Diyagramı genel olarak bu gösterim şekli ile kullanılmaktadır (Albayrak, 2009).

Şekil 4. Gantt Diyagramının Blok Yöntemi ile Gösterimi (Temel, 2011).

• Sembol Yöntemi

Bu yöntemde, projede yapılacak işlemler semboller ile ifade edilmektedir. İşlemlerin planlanan ve gerçekleşen başlangıç ve bitiş tarihleri ifade edildiği için kullanıcıya aynı zamanda bir iş programı da sunmuş olmaktadır (Şekil 5). Projede planlanan ve gerçekleşen işlemler içi dolu veya boş üçgenlerle gösterilmektedir (Albayrak, 2009).

Şekil 5. Gantt Diyagramının Sembol Yöntemi ile Gösterimi (Temel, 2011).

İfade edilen Gantt (Çubuk) diyagramı yöntemi, diğer proje yönetim teknikleri gibi inşaat projelerinde hâlâ kullanılmaktadır. Ancak bu teknik, yapılan projenin detaylarına ve şartlarına bağlı olarak bazı noktalarda kullanıcıya üstünlük sağlamaktayken bazı noktalarda yetersiz kalmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. Çubuk (Gantt) Diyagramının Üstünlük ve Zayıflıkları (Coşkun ve Ekmekçi, 2012, Ünder, 2006, Taxen ve Lilliesköld, 2008, Starr, 1996, Temel, 2011).

ÜSTÜNLÜKLER	ZAYIFLIKLAR
Hazırlanışı pratik ve hızlı, kullanımı basit olduğundan uygun bir yöntemdir.	Faaliyet aşamaları arasındaki zayıf ilişkileri ve ortaya çıkabilecek sorunları tanımlamaz.
Tüm iş kalemleri liste şeklinde görülür.	İş miktarını yapılan işlemlere bağlı göstermez.
Yapılacak olan bütün işlemlerin başlangıç ve bitiş tarihi bellidir.	Olasılık arz eden işlemlerde kullanılmazlar. Kritik işlemlerin belli olmaması projenin gecikmesine neden olabilir.
İşlemlerin süresi bellidir. Hazırlanma maliyeti oldukça azdır.	Proje süresinin kısaltılması ile maliyetin nasıl değişeceğini açıklamaz.
Değiştirilmesi ve güncellenmesi kolay olduğundan basit ve olasılığı bulunmayan projelerde kullanıma uygundur.	Projelerin hedefe uygun tamamlanması için önemli olan kritik ve kritik olmayan işlemlerin ayrımını yapamaz.

3.2. Ağ (Şebeke) Diyagramları

İnşaat sektörü paydaşları, projelerin optimum kalite, maliyet ve sürede tamamlanmasını hedeflemektedir. Ancak inşaat projelerinin yapısı gereği içerisinde oldukça fazla işlem ve faaliyet barındırması proje sürecinin planlanmasını ve hedeflere ulaşmayı zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla projelerdeki işlem ve faaliyetlerin ilişkisi dikkatle incelenip kontrol altında tutulmalıdır (Yıldız, 2015). Bu nedenle sektörün gereksinimleri doğrultusunda Ağ (Şebeke) diyagramları geliştirilmiştir. Bu yöntemle, projelerde birbiriyle ilişkisi olan işlemler oklar ve düğüm noktaları yardımı ile çizilmekte ve işlemler optimum şekilde sıralanıp bir diyagram şeklinde gösterilmektedir. Projelerin planlanması ve izlenebilmesi amacıyla geliştirilen ve modern planlama teknikleri olan PERT (Program Evaluation and Review Technique) ve CPM (Critical Path Method) yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu teknikler 1957-1958 yıllarında geliştirilmiş olup temellerini Gantt Diyagramı oluşturmaktadır. CPM ve PERT teknikleri genellikle büyük hacimli, fazla zaman alan ve tek defaya mahsus projelerin iş akışının planlanmasında kullanılmaktadır. Projelerde işlem sürelerinin hesaplanmasında; PERT tekniğinde olasılık dikkate alınırken CPM tekniğinde zamansal varsayımlar dikkate alınmaktadır (Trietsch ve Baker, 2012). Bu bağlamda CPM ve PERT teknikleri üç evreden oluşmaktadır (Halaç, 2001):

1) Planlama Evresi: Projede bulunan işlemler kategorize edildikten sonra süreleri olasılık/varsayımsal olarak tahmin edilir. Ardından işlemler arasında öncelik sırasına göre oluşturulan bir ağ diyagramı çizilir. Bu aşama, kategorize edilen işlemlerin detaylı bir şekilde incelenmesi imkânı sunmaktadır.

2) Programlama Evresi: Bu evrede yapılması planlanan işlemler arasındaki zamansal ilişki diyagram olarak ifade edilir. Bu diyagram projede yapılması gereken kritik işlemleri de gösterdiği için projenin istenen sürede tamamlanmasına yardımcı olmaktadır.

3) Kontrol Aşaması: Zaman diyagramları ile periyodik olarak projenin ilerleme raporları hazırlanır. Kısacası bu evrede proje analiz edilir ve eğer sapma durumunda güncelleme yapılmaktadır.

PERT-Seçenekli Değerlendirme Yöntemi

Temeli Gantt Diyagramlarına dayanan PERT tekniği, işlemler arasındaki ilişkileri Gantt Diyagramına göre daha iyi bir şekilde tanımladığı için bu tekniğin gelişmiş olarak değerlendirilmektedir (Yıldız, 2015). Bu tekniğin kullanıldığı ilk önemli uygulama, ABD Deniz Kuvvetlerine ait Polaris füzeleri projesidir. Bu projede PERT tekniğinin başarıyla uygulanması sonucu proje hedeflenenden 2 yıl önce tamamlanmıştır. Bu planlama tekniğinde işlemler için kesin bir süre tahmini yapılmadığı için olasılık hesabına dayanan iyimser, kötümser ve olası süre olmak üzere 3 farklı süre tahmini yapılmaktadır. Her işlem için yapılan bu süre tahminleri ile işlem sürelerinin ortalama değerleri olasılık olarak tespit edilerek projedeki belirsizliklerin en düşük seviyeye indirilmesi amaçlanmaktadır. Bu nedenle PERT tekniği olasılık arz eden projelerde kullanılmaktadır (Pontrandolfo, 2000). Özetle, PERT yönetim tekniği planlanması yapılan bir projede işlemleri, işlemlerin başlangıç-bitiş sürelerini, işlemlerin uygulama sırasını, hangi işlemlerin aynı anda yapılabileceğini olasılıklar dâhilinde paydaşlara görsel olarak anlatmaya yarar.

PERT Diyagramı İşlem Hesabı

Bu teknikte her işlem için (Ünder, 2006);

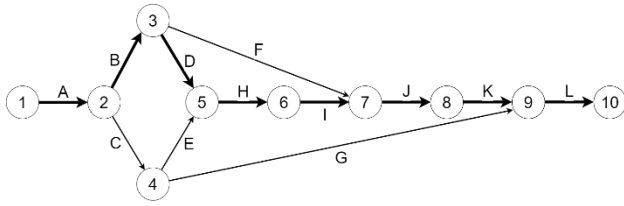
- t_a = iyimser süre,
- t_b = kötümser süre,
- t_m = olası süre, t_e = ortalama süreyi

ifade etmekte olup

$$t_e = (t_a + 4t_m + t_b) / 6$$

şeklinde bulunarak şebeke hesabında bu (t_e) değeri esas alınmaktadır.

Bir projede işlemleri, işlemlerin başlangıç-bitiş zamanları, işlemlerin uygulama sırası, hangi işlemlerin aynı anda yapılabileceği belirlendikten sonra PERT Diyagramı oluşturulmaktadır. Şekil 6'daki PERT Diyagramı örneğinde kalın çizgi kritik yolu temsil etmektedir. Bu çizgi, işlemlerin hiçbirinde bolluk olmadığını, bu işlemlerdeki herhangi bir gecikmenin programın tamamlanma tarihini geciktireceğini, projede süre ve maliyet bakımından tasarruf edilmek isteniyorsa kritik yoldaki işlemlerin iyileştirilmesini ifade etmektedir (Kızıl, 2020). Bu teknik sayesinde işlem süreleri hakkında net bilgi edinilemeyen projelerin planlanması ve kontrol edilmesi kolaylaşmıştır. Ancak projenin yapısına göre Tablo 2'de de görüldüğü üzere kullanıcıya avantajlar ve dezavantajlar oluşturabilmektedir.

Şekil 6. PERT Diyagramı Örneği (Kızıllı, 2020)

Tablo 2. PERT Tekniğinin Avantaj ve Dezavantajları (Coşkun ve Ekmekçi, 2012, Dunne ve Klementowski, 1982, Ünder, 2006, Temel, 2011, Bakışkan, 2019).

ÜSTÜNLÜKLER	ZAYIFLIKLAR
Projenin planlanması, programlanması ve kontrolü için tutarlı bir çerçeve oluşturur. Projedeki işlemler hakkında maliyet olarak kullanıcıya fikir verir.	Projelerde bu yöntemi kullanacak olanların proje işlemlerini açık bir şekilde oldukça titizlikle ve dikkatle hazırlamaları gerekir.
Şematik yapısı anlaşılabilir ve karmaşık matematiksel bilgi gerektirmez.	Projedeki işlem sıralarının en başında öncüllük-ardıllık ilişkileri tanımlanmalıdır. Yoksa ilerleyen safhalarda projeye maliyet ve süre açısından olumsuz etkilerde bulunur.
İşlem ilişkilerinin tek bakışta görsel olarak ifade edilebilmesi işlemler arasındaki ilişkilerin anlaşılmasını kolaylaştırır.	Proje süresince başta belirlenen kritik yol odak noktası olacağı için, kritik yola yakın yollar da dikkatle takip edilmelidir.
İterasyonlar sonucu projelerin tahmini bitirilme sürelerini hesaplamaya yardımcı olur.	Küçük hacimli projelerde kullanılamaz çünkü küçük projeler için gereğinden fazla karmaşıktır.
İşlemlerin başlangıç ve bitiş zamanlarını açıkça ifade eder.	Projedeki her işlemin üç farklı zaman dilimine göre hesaplanması farklı verilerin oluşmasına neden olmaktadır. Bu durum projedeki hata oranının artmasına yol açabilmektedir.
Proje paydaşları arasındaki iletişimi kolaylaştırdığından çok paydaşlı projelerde kullanışlıdır.	Kullanılan diğer proje tekniklerine göre daha fazla hesaplama yapıldığı için ortaya çıkan veri sayısı da artmaktadır. Bu durum sistemin maliyetini yükseltmektedir.

CPM-Kritik Yol Yöntemi (Critical Path Method)

CPM tekniği karmaşık ve büyük ölçekli projelerin analiz edilmesi, planlanması ve kontrol edilmesi için geliştirilen,

projedeki işlemlerin düşük maliyetle ve hedeflenen zamanda tamamlanması için gereken kritik yolun oluşturulmasını sağlayan bir tekniktir. İlk olarak 1950 yılında bir tesis bakım projesinde uygulanmıştır. Bu teknik sayesinde projelerdeki işlemlerin öncelik sırası belirlenir ve işlem sürelerinin kesin olarak bilinebilmesi sayesinde bir zaman diyagramı oluşturulur (Yıldız, 2015). CPM tekniğinde, planlama ve uygulama için Gantt Diyagramına göre daha fazla hesaplama yapılması, tekniğin karmaşık hale gelmesine neden olmaktadır. Buna rağmen verimli sonuçlar alınabilmektedir. Özetle, CPM tekniği, kapsamlı ve karmaşık yapıdaki projelerin planlanması ve kontrol edilmesinde kullanılması durumunda sağlıklı sonuçlar veren bir proje yönetim tekniğidir. Dolayısıyla bir projenin CPM diyagramı işlemleri, ilişkilerini ve sürelerini bütün bir halde göstererek proje paydaşlarına sunmaktadır. Bu nedenle bu teknik inşaat sektöründe sıklıkla kullanılmaktadır. Deterministik bir teknik olan CPM kullanılarak projeye ilgili aşağıdaki sorulara cevap verilebilmektedir (Kızıllı, 2020):

- Projenin tamamlanması için gerekli olan en kısa süre ne kadardır?
- Her bir işlemin başlayabileceği en erken zaman nedir?
- Projenin kritik işlemleri ve bolluk süreleri hangileridir?
- Projenin en kısa sürede bitmesi için işlemlerin en geç tamamlanma süresi ne kadardır?

CPM tekniğinde projede yapılan işlem türleri

- hem zaman hem kaynak harcayan,
- sadece zaman harcayan,
- kukla işlemler

olarak sıralanmaktadır. Tablo 3'te gerçek ve yapay işlemler düğüm noktaları arasında sürekli bir ok ile gösterilirken; kukla işlemler düğüm noktaları arasında kesikli bir ok yardımı ile tanımlanır (Ünder, 2006).

Tablo 3. Örnek CPM İşlem Tanımı (Açıkel vd., 2013).

İşlemin Gösterimi	Süre (t)	Yapılan İş	Adı	Örnek
	+	+	İşlem	Duvar Örme Beton Dökme
	+	-	Süre İşlemi	Kalıp Bekleme Boya Kuruması
	-	-	Kukla İşlem	-

CPM tekniği kullanılarak oluşturulan diyagramlar belirli kurallara göre yapılır. Bu kurallar (Açıkel vd., 2013):

- İki düğüm noktası arasında yalnız bir işlem tanımlanmalıdır.
- Diyagramda bir başlangıç ve bir bitiş düğüm noktası olmalıdır.
- Detaylı inceleme için ana diyagramdan bir işlem alınarak bir alt diyagram oluşturulduğunda, alt

diyagramın başlangıç ve bitiş düğümleri ana diyagramınkilerle çakışmalıdır.

- İşlemler arasında öncüllük-ardıllık ilişkileri kurulurken mantıksal hata yapılmamalıdır.
- Diyagramda oluşturulan düğüm noktaları numaralandırılırken bir numara birden fazla sefer kullanılmamalıdır.

Diğer proje yönetim tekniklerinde olduğu gibi CPM tekniği de yapılan projenin detaylarına bağlı olarak bazı noktalarda kullanıcıya avantaj ve dezavantaj sağlamaktadır (Tablo 4).

Tablo 4. CPM Tekniğinin Avantaj ve Dezavantajları (Coşkun ve Ekmekçi, 2012, Ünder, 2006, Temel, 2011, Trietsch ve Baker, 2012, Bakışkan, 2019).

ÜSTÜNLÜKLER	ZAYIFLIKLAR
Projedeki iş akış sırasını ve işlemler arasındaki ilişkileri kapsamlı ve tutarlı bir şekilde gösterir.	Olası tamamlanma süresini hesaplamak için kullanılan bir formül yoktur. Bu nedenle fazla olasılık içeren projelerde hata payı artmaktadır.
Projedeki işlemlerin süresini hesaplamada sadece bir tane süre tahmini yapılarak karmaşık hesapların önüne geçilmektedir.	Yapılan projenin büyük ve karmaşık olması yapılacak işlem sayısını artıracığı için projedeki küçük hataların toplamı projenin durumunu olumsuz etkileyebilmektedir.
Projede yapılan değişiklikler, bu tekniğin dijital ortamda kullanılması sayesinde kolaylıkla diyagramlara aktarılabilir. Ayrıca projede yapılan değişiklikler için gereken kaynaklar diyagramdan tahmin edilebilir.	Bu tekniğin kullanımının ve anlatılmasının zor olması, programın proje paydaşları tarafından karmaşık olarak algılanmasına neden olabilir. Bu durum projenin paydaşlarını ve müşterilerini olumsuz anlamda etkileyebilir.
Projelerin kalite, maliyet ve süre açısından hedefine ulaşması için hazırlanan planlarda kullanıcıya alternatif seçenekler sunar.	Yürütülen projenin küçük olması durumunda uygulanması kolayken büyük ve karmaşık projeler için bilgisayar kullanımı gerektirir.
Projelerdeki işlemler açık bir şekilde tanımlandığı için istenildiğinde yeni süre tahminleri yapma imkânı vermektedir.	Orta büyüklükteki projelerin planlaması ve kontrolünde bile bilgisayar kullanımı gerektirmektedir.
Etkin bir planlama ve kontrol sayesinde proje maliyetleri azaltılabilir.	CPM tekniği, Gantt diyagramlarına göre daha maliyetlidir.
İşlemlerin diyagramlarla ifade edilmesi karmaşık projeler için kullanım kolaylığı sağlar.	Projelerin planlama ve kontrol aracı olarak kullanılması, fazla veri kullanımını gerektirdiğinden bilgisayar kullanımını gerekli kılar.

3.3. PERT ve CPM Tekniklerinin Karşılaştırılması

Faaliyet sürelerinin belirlenmesi haricinde proje diyagramının çizilmesi ve işlemlerin başlangıç-bitiş zamanlarının hesaplanması her iki teknikte de aynı şekilde yapılmaktadır. Ancak söz konusu teknikler arasındaki en önemli fark, PERT tekniğinin süre ve maliyet açısından kesinlik ifade etmeyen projeler için hazırlanmış olmasıdır (Yalkı, 2009).

Tablo 5. CPM ve PERT Tekniklerinin Karşılaştırılması (Ünder, 2006, Temel, 2011, Trietsch ve Baker, 2012).

PERT	CPM
Her bir işlemin süresi hesaplanırken üç farklı zaman kullanılır.	Her bir işlemin süresi hesaplanırken tek zaman kullanılır.
Üç farklı zaman kullanımından dolayı daha fazla olasılık barındırır.	Projede yer alan faaliyet süreleri kesin olarak belirlenebilir.
İlk kez yapılacak olan ve kesinlik belirtmeyen projeler için kullanılmaktadır.	Önceki projelerde yürütülen işlemleri barındıran yeni projeler için kullanılan bir yöntemdir.
Süreler kesin olmadığından maliyet analizi çok sağlıklı sonuçlar vermemektedir.	CPM yönteminde süreler kesin olarak belirlenebildiği için maliyet analizleri sağlıklı sonuçlar vermektedir.

4. SONUÇ

Yapı sektörü, içerisinde barındırdığı bileşenlerin ve dinamiklerin, küreselleşme, değişen koşullar ve artan rekabet ortamında değişen şartlara uygun pozisyon almak durumundadır. Bu sebeple, projelerin etkin ve verimli olarak yürütülmesini sağlamak için çeşitli proje yönetim teknikleri geliştirilmiştir. Geliştirilen proje yönetimi ve teknikleri sektöre olumlu katkı yaparken projelerin giderek kapsamlı ve karmaşık hâle gelmesi, istenen hedeflere ulaşılmasında birtakım zorlukları ve sorunları beraberinde getirmektedir. Ortaya çıkan sorunları gelişen teknoloji ve teknikler ile çözüme kavuşturmaya çalışan firmalar, proje yönetimi ve proje yönetim tekniklerini etkin kullanarak uygulamalarını daha kısa sürede hedefe ulaştırmaya, proje maliyetlerini kaliteden ödün vermeden en düşük seviyeye indirmeye ve belirli bir kâr payı elde etmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla bu yaklaşımı benimseyen firmalar, projelerde belirlenen hedeflere ulaşmak için yapılacak olan projenin türünü, içeriğini, büyüklüğünü, taşıdığı riskleri ve sürece dâhil olan paydaşların görev ve sorumluluklarını proje yöneticileri eliyle uygun bir şekilde belirlemelidir. Ardından projenin planlama, uygulama ve kontrol süreçlerinde hangi teknik ve yöntemlerin kullanılacağına doğru bir şekilde karar vermelidir. Aksi durumlarda projenin planlamasında kullanılan yanlış teknikler ve hatalı uygulamalar projenin kalite, maliyet ve süre açısından kayıp yaşamasına neden olabilmektedir. (Pellerin ve Perrier, 2018) Projelerin planlama, uygulama ve kontrol aşamasında kullanılan ve bu çalışmada detaylı bir şekilde incelenen Gantt Diyagramı, CPM ve PERT teknikleri sayesinde projelerde yapılacak olan faaliyetleri, işlem sıralarını, kritik olan ve olmayan yolları ve işlem

zamanlarını ortaya koyan bir işlem diyagramı oluşturulup projelerde kaynak, tedarik, maliyet ve süre yönetimi yapılarak proje sürecinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi ve projelerin istenen hedefe ulaşması sağlanmalıdır. Bu nedenle çalışmada da detaylı şekilde ifade edilen Gantt Diyagramı, CPM ve PERT tekniklerinin projelerde kullanılması;

- Projedeki kritik yolun belirlenmesine ve hangi işlemler üzerinde gecikme yaşanmaması gerektiğine karar verilmesine,
- Projelerde herhangi bir olumsuz durum yaşanması halinde belirlenen kritik yollara kaynak aktarımı yapıp iyileştirilerek projelerde maliyet ve süreden tasarruf edilmesine,
- Projelerdeki her adımın incelenmesine imkân vermesi sayesinde projedeki verimliliğin ve performansın artmasına,
- Projelerde planlanan sürecin maliyet ve süre bakımından sağlıklı bir şekilde yürütülmesine,
- Mevcut kaynakları projede hedeflenen süre ve maliyete uygun kullanarak projenin kontrolünün sağlanmasına yardımcı olacaktır.

Ancak yapılan literatür araştırmaları kapsamında; projelerin kendilerine özgü farklı şartlar barındırmasından doğan organizasyon stratejilerinin farklılaşması, küçük hacimli projelerde hâlâ geleneksel yöntemlerin kullanılması, kullanılan tekniklerin avantaj-dezavantajları ve kullanım alanları gibi durumların proje yürütücüleri veya küçük ölçekli yatırımcı tarafından göz ardı edilmesi hatalı proje yönetimine yol açarak sektörde olumsuz etki yaratabilmektedir. Yapılan araştırmalar ve değerlendirmeler doğrultusunda proje yönetimi ve proje yönetim tekniklerinin önemi, detaylı özellikleri, kullanım alanlarının doğru belirlenmesi ve yaygın kullanımının teşvik edilmesi;

- Süre ve maliyet tasarrufu sağlanacağı için sektörde pozitif bir büyümeye,
- Projelere dâhil olan tüm paydaşlara proje yönetim bilincinin kazandırılması noktasında projelerdeki organizasyonel yetkinliğin artmasına,
- Geleneksel yöntemlerle proje yürütenlerin uygulamalarda daha başarılı olması için proje içeriği ve hedeflerinin iyi belirlenmesi ile ilgili sektörel okuryazarlığın artırılması ve böylece kalite, maliyet ve süre kaybının yaşanmasının önlenmesine,
- İlgili departmanlarda, proje süreci içerisinde proje yönetim tekniklerinin yanlış uygulaması sonucu ortaya çıkan problemlerin önlenmesine,
- Sektörde kullanılan CPM, PERT ve Gantt Diyagramlarının avantaj ve dezavantajlarının iyi bir şekilde tespit edilip projelerde kullanılmasına

fayda sağlayacaktır.

Bu kapsamda, karmaşık olmayan ve görece basit, başlangıç ve bitiş tarihi belli işlemler içeren, hızlı güncelleme ihtiyacı duyulan projelerde çubuk (Gantt) diyagramı tekniğinin; görece daha fazla işlem içeren, ancak daha önce yürütülmediği için süreleri tahmin yoluyla belirlenecek işlemleri barındıran projelerde PERT tekniğinin; işlemlerin sürelerinin, önceki deneyimler sayesinde kesin olarak belirlenebildiği, takip ve yönetimin

kritik öneme sahip olduğu görece karmaşık projelerde CPM tekniğinin kullanılmasının uygun olduğu değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak, elde edilen bulgular doğrultusunda etkili bir proje yönetimi; yapılması düşünülen projenin iyi bir şekilde tanımlanması, nicel ve nitel olarak analiz edilmesi, proje evrelerini oluşturan planlama, uygulama, kontrol ve gözden geçirme aşamalarının planlanması ve projenin hedeflerine ulaştırılması için kullanılacak olan tekniğin avantaj-dezavantajları göz önünde bulundurularak uygun proje yönetim tekniğinin seçilmesi gibi faaliyetleri kapsamaktadır. Çalışmanın amacını teşkil eden bu yaklaşımla, çeşitli yazılı kaynaklarda yukarıda ifade edilen tekniklerle ilgili çalışmalar birbirleriyle karşılaştırılıp inşaat sektöründe proje yönetimi ve yaygın olarak kullanılan tekniklerin proje hedefine ulaşmasında sağladığı yararları, önemleri ve avantaj-dezavantajları ortaya konularak ilgili firmalara ve bu alanda akademik olarak çalışmalar yürütenlere bir yol gösterici olması hedeflenmiştir.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Makalede ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Yazar Katkısı ve Çıkar Çatışması Beyan Bilgisi

Makalede tüm yazarlar eşit derecede katkıda bulunmuşlardır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Açıkel, D.A., Altın, M., Açıkel, H., (2013). *Yapı İşletmesi ve Şantiye Yönetimi*, Eğitim Yayınevi, Konya, 7-8.
- Albayrak, B., (2009). *Proje Yönetimi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Bakışkan E., (2019). *CPM-PERT Proje Yönetim Tekniklerinin Karadeniz Tipi Balıkçı Gemileri İnşa Sürecine Uygulanması*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Cleland, D.I., Ireland, L.R., (2002). *Project Management, Strategic Decision and Implementation*. 4. Baskı, McGrawHill, Boston, 170-321.
- Copertari, L.F., (2002). *Time, Cost and Performance Tradeoffs in Project Management*, Doktora Tezi, McMaster Üniversitesi, Ontario.
- Coşkun O., Ekmekçi İ., (2012). *Bir İnşaat Projesinin Evreleri İle Zaman ve Maliyet Analizinin Proje Yönetim Teknikleri Vasıtasıyla İncelenmesi*, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 20, 39-53.
- Dunne, E. J., Klementowski, L.J. (1982). An Investigation of The Use of Network Techniques in Research and Development Management, *IEEE Transactions On Engineering Management*, 29(3), 77.
- Gültekin, A.T., (2007). *Proje Yönetimi Yapım Öncesi Süreci*, Palme Yayıncılık, Ankara, 64.

- Halaç, O., (2001). Kantitatif Karar Verme Teknikleri Yöneylem Araştırması, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- Kerzner, H., (2003). Project Management A System Approach to Planning, Scheduling, and Controlling, 8.Baskı, John Wiley & Sons Inc., 387-388.
- Kır, E., (2007). Yazılım Sektöründe Proje Yönetimi, Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kızıl F., (2020). İnsansız Hava Aracı (İHA) Yapımının Proje Değerlendirme ve Gözden Geçirme Tekniği (PERT) ile Planlanması, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Kömürlü R., Toltar L., (2018). İnşaatta Proje Yönetimi; Projenin Başarısına Etkisi (Project Management in Construction and Its Effect on Project's Success), *Mimarlık ve Yaşam Dergisi*, 3(2), 249-258.
- Pellerin, R., Perrier, N., (2018). A Review of Methods, Techniques and Tools for Project Planning and Control, *International Journal of Production Research*, 57(7), 2160-2178.
- PMBOK, (2000). *A Guide to the Project Management Body of Knowledge*, Newton Square:Project Management Institute.
- PMBOK, (2013). *A Guide to the Project Management Body of Knowledge Proje Yönetimi Bilgi Birikimi Kılavuzu*, 5. Baskı, PMI Project Management Institute, İstanbul.
- Pontrandolfo, P., (2000) Project duration in stochastic networks by the PERT-path technique, *International Journal of Project Management*, 18(3), 215-222.
- Starr, M.K., (1996). Operation management A System Approach, First Published, Boyd & Fraser Pub Co., San Francisco.
- Taxen, L., Lilliesköld, J., (2008). Images as action instruments in complex projects, *International Journal of Project Management*, 26(5), 527-536.
- Temel, M., (2011). Proje Yönetimi Teknikleri ve Kara Salyangozu Üretim Çiftliği Projesi Üzerine Bir Uygulama, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Trietsch, D., Baker, K.R., (2012). PERT 21: Fitting PERT/CPM for use in the 21st century, *International Journal of Project Management*, 30(4), 490-502.
- Ünder, M.B., (2006). İnşaat İşletmelerinde Proje Yönetimi ve Bilgi Teknolojileri Uygulamaları, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yalkı İ., (2009). Proje Yönetimi ve CPM-PERT Teknikleri Üzerine Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 240330.
- Yıldız A., (2015). Farklı Coğrafi Bölgelerde Petrol Kuyusu Açma Maliyetlerinin PERT-CPM Proje Planlama Teknikleri ile Karşılaştırılmalı Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Dışa Kapalı Konut Yerleşimlerinin Mekânsal Algı Bağlamında İrdelenmesi: Konya Örneği

Arastırma Makalesi
Research Article

Hüseyin Özdemir

Arş. Gör., Konya Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Konya, TÜRKİYE.
ORCID ID: 0000-0002-5878-8668

ÖZ

Günümüz toplumunun giderek tüketici hale gelmesi, bireyin yaşam kalitesini ve yaşam tarzını değiştirmektedir. Bu durum dışa kapalı konut yerleşimlerini bir cazibe merkezi haline getirmiştir. Dışa kapalı konut siteleri; orta ve üst gelir grubundan hane halklarının dışarıya kapalı, özel güvenlik önlemleri ile korunan ve çeşitli sosyal olanakları barındıran konut alanları olarak ifade edilebilir. Günümüzde çeşitli üretim biçimleriyle karşımıza çıkan dışa kapalı konut yerleşimleri bireyin mekân algısını zayıflatan kentler oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışma dışa kapalı konut yerleşimlerinin kişisel deneyimlerle oluşan algısal mekân okumalarını sorgulamaktadır. Çalışma kapsamında; Konya’da farklı gelir guruplarına göre ayrıştıran Naturapark, Mete Konakları ve Temeşehir dışa kapalı konut yerleşimleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Mevcut durumları yerinde inceleme ve gözlem yapılarak tespit edilmiştir. Lynch’in geliştirdiği zihinsel haritalama metodu ve Gestalt temel tasarım ve kompozisyon ilkeleriyle bireyin mekân algısını etkileyen faktörlerin analizleri yapılmıştır. Sonuç olarak, dışa kapalı konut yerleşimlerinde sosyal alanlar, peyzaj alanları ve farklı mekânsal fonksiyonların bir araya gelmesi düşünülmüştür. Ancak, orta ve üst gelir durumuna göre mekân kullanımı ayrışmış ve bütünleşme kurgusu zayıf kalmıştır.

MAKALE BİLGİSİ

Geliş 16 / 09 / 2021
Kabul 26 / 02 / 2022

ANAHTAR KELİMELER

Kapalı Konut
Yerleşimleri
Mekansal Algı
Zihinsel Haritalama
Tasarım

Review of Gated Communities in the Context of Spatial Perception: The case of Konya

ABSTRACT

The fact that today's society is becoming increasingly consumer is changing the quality of life and lifestyle of the individual. This has made gated community an attraction. Gated community can be expressed as residential areas of households from the middle and upper income group that are closed to the outside, protected by special security measures and have various social opportunities. Gated communities, which are encountered today with various forms of production, form cities that weaken the individual's perception of space. In this context, the study questions the perceptual space readings of Gated communities formed by personal experience. Within the scope of the study, Naturapark, Mete mansions and Temeşehir gated communities, which are divided according to different income groups in Konya, were examined comparatively. Their current status was determined by on-site examination and observation. The mental mapping method developed by Lynch and the Gestalt basic design and composition principles analyzed the factors affecting the individual's perception of space. As a result, a combination of social spaces, landscape areas and different spatial functions were considered in decidedly gated communities. However, according to the middle and upper income situation, the use of space has diverged and the integration fiction has remained weak.

ARTICLE HISTORY

Received 16 / 09 / 2021
Accepted 26 / 02 / 2022

KEYWORDS

Gated Community
Spatial Perception
Mental Mapping
Design

GİRİŞ

Küreselleşme ile tüketim kültüründeki meydana gelen bir dizi değişim bireyin yaşam biçimini değiştirmiştir. Yaşam biçiminde ortaya çıkan bu yeni algıda mekân da farklı vazifeleri üstlenmektedir. Bu mekânlar arasında yer alan dışa kapalı konut siteleri de hane halkını toplumdaki ayrıştıran ve belirli bir sınıfın sosyal ve ekonomik gücünü göstergesi olarak ortaya çıkmıştır.

1980’li yılların sonlarına doğru gelişmeye başlayan dışa kapalı konut siteleri fiziksel sınırlarla çevrili, dışarıya kapalı, içe dönük, özel güvenlik önlemleri ile korunan ve çeşitli sosyal olanakları barındıran, kentten soyutlanmış yaşam alanları oluşturmaktadır. Kentte yaşanan değişimlerden soyutlanmış bu alanlar için çeşitli tanımlamalar literatürde yer almaktadır. En yaygın kullanımıyla “gated communities” (kapalı topluluk) (Blakely & Snyder, 1997) olarak geçmektedir. Farklı

araştırmacılar tarafından “edge cities” (kenar kentler) (Garreau, 1991), “fortified enclaves” (güçlendirilmiş kapalılık) (Caldeira, 1996), “enclosed neighbourhoods” (kapalı mahalleler) (Landman, 2000), “enclosed housing developments” (kapalı konut yerleşmeleri) (Glasze, 2005), “gated enclaves” (kapılar ardındaki yerleşim bölgeleri) (Grant, 2005) şeklinde tanımlanmaktadır.

Dışa kapalı konut siteleri kültürel, ekonomik ve toplumsal değişimlere bağlı farklı nedenlerden ortaya çıkmıştır. Brezilya’da suç, kentsel korku ve güvenlik (Carvalho, George, & Anthony, 1997), Afrika’da ırkçılık ve sosyal ayrımcılık (Landman, 2000) nedenlerinden ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu durum kentsel planlama ve mimari ölçekte mekânsal organizasyonu yeniden yorumlayarak özel alanlar üretmektedir. Mekânların özelleşerek kamusal alanlardan ayrılması ve erişimin fiziksel engeller ile sınırlandırılması toplumsal farklılaşmayı beraberinde getirmektedir. Toplumda meydana gelen bu farklılaşma alt ve üst gruplar arasında çöküşe neden olmasının yanı sıra kamusal alanların işlevlerinin değişimine neden olmaktadır.

Bir yandan orta ve üst düzey gelir gruplarının ilgisini çeken dışa kapalı konut siteleri, kent çeperlerine doğru yayılmıştır (Yıldız, 2011). Böylece, kentten uzak ve yaşam kalitesi nispeten yüksek alanlarda yer seçmeye başlamış ve orta sınıf gruplarının mekânsal karşılığını bu konut bölgelerinde yeniden üretimini ortaya çıkarmıştır (Bektaş, 2011).

Dışa kapalı konut siteleri bireylerin sadece yaşamlarını sürdürdükleri yerleşimler olmanın ötesindedir. Yeni yaşam biçimi olgusu altında çeşitli sosyal aktiviteleri içinde barındıran, kent merkezinden kopuk olan, yaşam alanları mülkiyet ilişkisine dayanan, kamusal erişime izin vermeyen biçimleriyle karşımıza çıkan dışa kapalı konut siteleri literatürde farklı yaklaşımlarla ele alınmıştır. Bu yaklaşımlar özellikle dışa kapalı konutlarda; kamusal mekân üzerindeki etkileri (Bektaş, 2011; Gürkan, 2017), Sosyal ve ekonomik kullanıcı profili, tercih nedenleri ve komşu ilişkileri (Akalin, 2016; Ayten, 2011; Kuyrukçu & Ulusoy, 2014), mekânsal organizasyonlarındaki değişim (Sıramkaya, 2018), eğitimcilerin dışa kapalı konutlara karşı bakış açılarının belirtilmesi, kapalı site yaklaşımının postmodern planlama kriterleriyle istikrarlılığı, kente etkileri ve geleceğe yönelik planlarda dikkat edilmesi gereken hususların belirtilmesi (Yakışan, 2008), mekânsal ve toplumsal bağlamdaki yansımaları (Türk, 2020) analiz edilmektedir. Her ne kadar dışa kapalı konut siteleri bazı araştırmacılar tarafından çalışılmış olmasına rağmen dışa kapalı konut sitelerinin bireyin mekân algısı üzerindeki etkileri ile ilgili herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bu bağlamda çalışma dışa kapalı konut sitelerinin kişisel deneyimlerle oluşan algısal mekân okumalarını sorgulamaktadır. Çalışma kapsamında; Konya’da farklı gelir guruplarına göre ayırtıran Naturapark, Mete Konakları ve Temeşhir kapalı konut siteleri karşılaştırılmalı olarak incelenmiştir. Mevcut durumları

yerinde inceleme ve gözlem yapılarak tespit edilmiştir. Lynch’in geliştirdiği zihinsel haritalama metodu ve Gestalt temel tasarım ve kompozisyon ilkeleriyle bireyin mekân algısını etkileyen faktörlerin analizleri yapılmıştır.

DIŞA KAPALI KONUT YERLEŞİMLERİNİN DÜNYA’DAKİ GELİŞİM SÜRECİ

Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri’nde sanayileşmenin gelişmesiyle bağlantılı olarak toplumsal ve siyasi çatışmaların çıkmasıyla birlikte etnik ve ırksal gerilimlerin şehir sokaklarına aktarılması, büyük metropollerde kamusal alanların ve sokakların etkin bir şekilde denetlenmesinin muhtemel olmayacağı yönündeki algıları artırmıştır (Akalin, 2016). Bu gösterge “savunulabilir mekânlar” düşüncesine paralel yeni bir kentsel mekânın açığa çıkmasına neden olmuştur (Newman, 1972). 1960’lar ve 1970’ler boyunca güvenli konut siteleri üst ve üst orta sınıfların geniş bir kesiminde giderek artan bir yaygınlık kazanmaya başlamıştır (Kuppinger, 2012).

Avrupa ve Amerika’da kalabalık ve birçok problemleri barındıran metropol merkezi aşırı yoğun, bitişik ve kiralık daireler yerine; doğayla iç içe, müstakil dairelerde, sakin bir yaşam isteğiyle yeni bir hayat yayılmaya başlamıştır. Sanayileşme öncesi klasik kent temel olarak, gelir düzeyi yüksek gruplar kent merkezinde, gelir düzeyi yetersiz gruplar ise çeperde yer alan bir düzendedir (Fishman, 1987; Mumford, 2007). Sanayileşmeden sonra yaşanan gelişmelerle birlikte dışa kapalı konut siteleri, kentsel mekanları farklı biçimlerde şekillenme sürecine girmiştir. Bu kentsel mekanlara göç eden bireylerin kişisel istekleri doğrultusunda sosyo-fiziki açıdan birbirinden ayrılan mekânsal bir düzeni ortaya çıkarmıştır. Özellikle konut bölgelerinde görülen bu farklılaşan mekânsal nitelikler, konutun farklı bir sunum ifadesi olarak kabul edilmektedirler (Altun, 2010).

Dünyada bu tanımlar altında ilk defa ortaya çıkan “kapalı site yerleşimleri 1800’lerin sonlarına doğru kentlerin endüstrileşmesiyle birlikte, kamusal alt yapının kötü olması sorunlardan kendilerini korumak ve izole etmek isteyen üst gelir grupları tarafından oluşturulmuştur (LaCour-Little & Malpezzi, 2001). 1970’lere kadar üst gelir grubuna hitap eden kapalı siteler, 1970-1990 ortalarında üst-orta ve üst gelir grubuna hitap etmeye başlamıştır (Blakely & Snyder, 1997)

İlk dışa kapalı konut yerleşimleri New-York’da görülmüştür. Hızla endüstrileşen kentten izole olmak isteyen zenginler, Tuxedo Park ve St. Louis gibi kapalı sitelerini inşa ettirmiştir. 20.yy boyunca batı sahillerinde, Hollywood aristokratları tarafından, özel yaşam, korunma ve prestij için kapalı, parmaklıkları konut yerleşimleri inşa edilmiştir (Blakely & Snyder, 1997). İlk olarak Amerika’da görülen dışa kapalı siteler daha sonra aynı dönemde Avrupa’da, gelişmişlik düzeyleri farklı olmakla birlikte Latin Amerika, Asya, Orta Doğu ve Afrika ülkelerinde ise ilerleyen yıllarda ortaya çıkmıştır (Güven & Kar, 2013).

Dünyada, dışa kapalı konut yerleşmeleri birçok benzerlik göstermektedir (Leisch, 2002). Ancak, oluşum şekilleri, organizasyon biçimleri, buldukları yerler ve sahip oldukları sosyal aktivite olanakları açısından farklılıklar

göstermektedir (Tümer & Dostoğlu, 2008). Dünyanın farklı bölgelerindeki dışa kapalı konut yerleşimleri benzer veya farklı amaçlara göre inşa edilmektedir. Genellikle, aynı etnik kökene sahip veya aynı gelir durumuna sahip ailelerin oluşturduğu homojen gruplar için, güvenlik amaçlı ya da aidiyet- kimlik arama, ayrıcalıklı yaşam tarzı talebi (prestijli yerleşim alanları) olarak küreselleşme ve Neoliberal ekonominin yarattığı yeni bir yaşam tarzı arayışlarına cevap verecek biçimde geliştirilmektedirler (Berköz, 2012).

DIŞA KAPALI KONUT YERLEŞİMLERİNİN TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİM SÜRECİ

Başlangıçta kentsel teröre karşı güvenlik sağlama ve homojen bir tüketici grubuna prestij sunma amacı güden bu konut toplulukları ilk olarak Amerika'da görülmüş ve kısa zamanda aynı kıtaya yayılmıştır (Kuyrukçu & Ulusoy, 2014). Türkiye'de ise kapalı konut alanlarının oluşumu 1980'li yıllarda gelişen neoliberal ekonomi ve buna bağlı kentleşme politikalarıyla gelişmiştir. Küreselleşme ve neoliberal politikaların dünyada yarattığı değişimden Türkiye kentleri de nasibini almıştır. 1980'li yıllarda kentin çeperlerindeki boş arazilerin özel sektör yatırımlarıyla toplu konut sitelerine uygun hale getirilmesi yönünde yasal adımlar atılmıştır (Taş & Sağlam, 2020).

1970 yılında Amerika'da ortaya çıkan güvenli siteler, 1990 yılından sonra Türkiye'de de somut olarak görülmeye başlamıştır. Güvenli sitelerin ilk örnekleri İstanbul ve Ankara'da görülmüş ardından bu yerleşim yerleri hızla diğer illere yayılmaya başlamıştır.

1990 yılından sonra Türkiye'de orta ve alt sınıfların konut sorununu çözmek için küçük sermayeli müteahhitler harekete geçmesiyle hızlı bir apartmanlaşma süreci yaşanmıştır (Taş & Sağlam, 2020).

Bir başka boyuttan bakıldığında 1990 yıllarında küçük sermayeli müteahhitlerin inşa ettiği apartmanlara gelir düzeyi orta ve alt sınıflar hızla yerleşirken diğer taraftan gelir düzeyi yüksek elitlerin kentin çeperlerinde inşa edilen uydu kentlere veya güvenli kapalı sitelere yerleşme söz konusu olmuştur (Taş & Sağlam, 2020).

Kentlerde gerek toplumsal ve kültürel gerekse de mekânsal değişimler, kentlerde konut farklılıklarını arttırmış, dengesizlik artırmış, fakir ve zenginlerin yaşam biçimlerini ayırtmış ve kentsel bütünleşmeyi yıpratmıştır (Sipahi, 2011).

Yeni ekonomik politikalarla büyüyen üst gelir grubu yeni konut yerleşim bölgelerine doğru kaymıştır. Ekonomik refaha sahip üst gelir grubunu kentten ve alt gelir grubundan ayırmıştır (Sipahi, 2011). Bu durum bir imtiyazlar evreni oluşturduğu ve bu imtiyazlar, bazen lokasyon avantajıyla manzara, bazen adı eskilerden türetilen bir mahalle pırlantısı olmakta, ama imtiyazlı yaşamı simgeleyen dışa kapalı sitelerin en alt düzeyde olanından en erişilmez kesimi temsil edenine kadar hepsinin ortak noktası, güvenliği sağlaması olarak belirtilmektedir (Özgür, 2006). Böylece, kentlerdeki yalıtılmış yaşam alanları, farklı sosyal statüde yer alan insanların birbirlerini görmediği ve etkileşimde bulunamayacakları bir şekilde tekrar düzenlenmeye başlanmıştır (Sıramkaya, 2018).

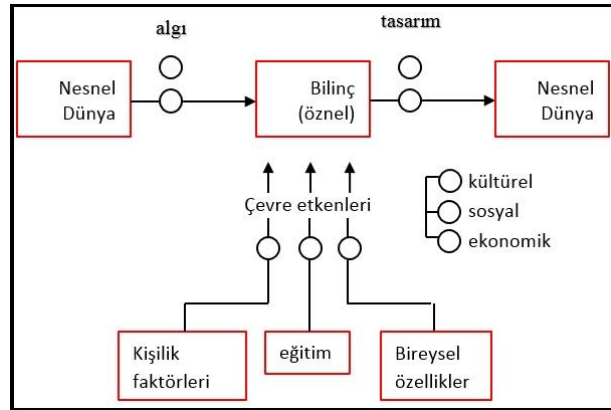
Suç oranlarında görülen önemli artış, kişilerin yaşadıkları mekânların güvenliğine ilişkin kaygılarını gidermek ve rahat bir şekilde yaşamak için güvenli hale getirilmiş yaşam alanlarını diğer bir ifadeyle güvenli siteleri tercih etmektedirler (Özgür, 2006). İnsanların tüm ihtiyaçlarını karşılayabilen ve problemlerine çözümler üreten dışa kapalı konut yerleşimleri üst grupları çekecek bir cazibe merkezi olmaya başlamıştır. Gerek mekânsal biçimleniş gerekse de sağladığı yeni yaşam biçimi ile karşımıza çıkmaktadır.

MEKÂNIN ALGISI

Aydınlı (1992) algıyı, "çevreden gelen uyarıcı etkilerin, duyu organları yardımıyla duyumsanması ve anlamlandırılmasına ilişkin zihinsel bir olgu" süreci olarak görmüştür. Us (2009) ise algıyı; insanın çevresiyle olan iletişim sürecinin temelini oluşturan bir olgu olarak tanımlamıştır. Bu nedenle algı, her bireyde 'farklılık' gösteren ve 'devamlı' değişen bir olgudur (Asar, 2013). Kısaca, bireyin ilgi ve tutumlarına bağlı kalarak geçmişte yaşanmış eski deneyimleri, kültür, sosyal grup ve çevresel özellikler bireyin algılama boyutunu belirler.

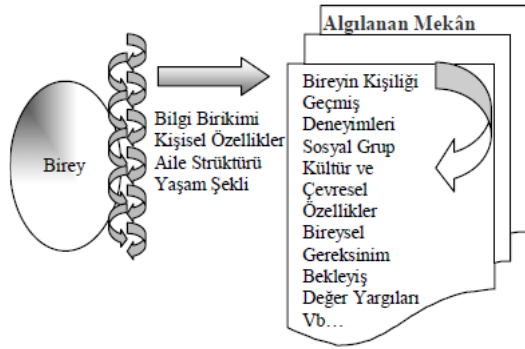
Çevreden gelen uyarıcı etkenleri, bireyin duyu organlarıyla algılamasıyla öncelikle fark edilir, sonrasında bilgiye dönüştürülerek bireyin belleğine kaydedilir. Sonuç olarak algı, "duyularla fark etme" ve "bilişsel yollarla bilgi alma" olmak üzere iki anlamı da içine almaktadır.

Bireyin etrafındaki soyut ve somut nesnelere göstereceği tepki algı sayesinde gerçekleşmektedir. Bir anlamda öznel değerlerin nesnel değerlere dönüştürülmesini ve yorumlanabilmesini sağlamaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Algı-tasarım ilişkisi (Ertürk, 1984)

Mekân sayısız farklı biçimde algılanabilir bir deneyimdir. Mekânın algılanmasında kişisel deneyim, yeteneğe bağlı detaylı gözlem, hızlı algılama, ayrıntı fark edebilme ve hayal gücünü kullanabilme gibi temel gereksinimler vardır (Asar, 2013). Bu gereksinimler bireyin içinde bulunduğu mekâna ait bilgileri bilişsel olarak anlamlandırır. Mekânda hissedilen sesler, seslerin çeşitliliği ve düzeyleri, kokular, ışık, dokular, renkler vb. gibi mekâna ait fiziksel özellikler çok sayıda duyuya hitap ettiğinde birey bunları kendi öz süzgecinden geçirerek bir takım anlamlandırmalara ulaşır ve mekân algılanır (Özak & Gökmen, 2009)(Şekil 2).

Şekil 2. Bireyin algısıyla ilişkili hatırlanan mekân (Özak & Gökmen, 2009)

Mekânsal algı, ölçeğin büyüklüğü ve karmaşıklığı, bireyin pasif bir dış gözlemci olmaktan çok çevresel düzenin hareket eden, dinamik bir parçası olarak ilerlemektedir. Bireyin, hareket eden çevresel düzenin amacına yönelik davranması nesne algısını farklılaştırmaktadır (Edgü, 2021). Bu durum bireye mekâna ait bir algı çerçevesi içinde yeni bilgiler yüklemek zorunda bırakmaz.

MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırma Alanı

Dışa kapalı konut yerleşmelerinde bireyin mekân algısını etkileyen faktörlerin analizlerini tespit amacıyla, örneklem alanı olarak Konya' da üç dışa kapalı konut sitesi seçilmiştir. Bu siteler; Selçuklu bölgesinden Naturapark, Mete Konakları, Meram Bölgesinden Tema Şehir seçilmiştir. Bu bölgelerden seçiminde etkili olan başlıca faktör Konya'nın en fazla talep görmesi, Selçuklu ve Meram bölgelerinde kapalı konut yerleşimlerinin daha yoğun bir şekilde görülmesidir. Bu yoğun dışa kapalı konut yerleşim bölgelerden örneklem alanı olarak seçilen üç yerleşimin belirlenmesinde çalışmanın kontrol ve denetlenebilirliği açısından sınırlandırılmıştır. Örneklem alanını detaylandırmadan önce Konya özelinde dışa kapalı konut yerleşimlerinin gelişim süreci ele alınmıştır. Ardından seçilen örneklem alanları detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

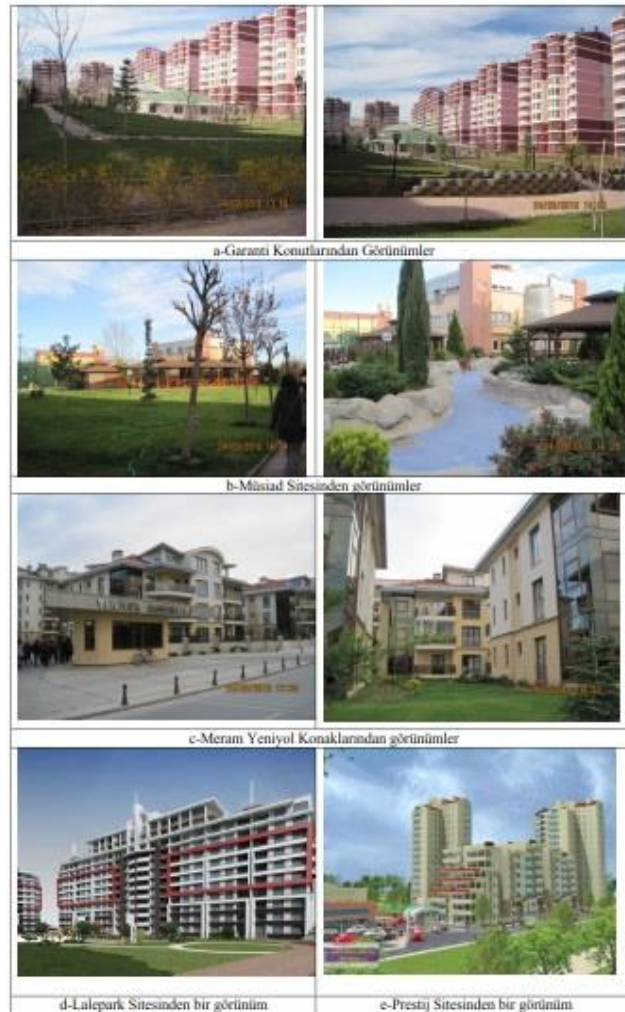
Dışa Kapalı Konut Yerleşimlerinin Konya İli Özelindeki Gelişim Süreci

1980'li yıllarda neoliberal ekonominin yeniden yapılandırılmasıyla yeni tüketim alışkanlıkları, yaşam tarzları ve kentleşme politikaları toplumsal grupların konuttan beklentileri artmıştır (Akalin, 2016).

1980 yılı başında kentlerdeki aşırı nüfus artışı neticesinde konut talebi ortaya çıkmıştır. Konut talebini giderebilmek için kurulan Toplu Konut İdaresi'nin yerine getirdiği toplu konut siteleri, belediyelerin girişimleriyle kurulan kooperatifler ve özel girişim tarafından yürütülen toplu konut uygulamaları, kent çeperlerindeki boş arazilerde çok katlı apartman bloklarından oluşan siteler inşa ederek konut ihtiyacını gidermeyi amaçlamışlardır (Yıldız, 2011). Bu durum zamanla konut gereksinimini karşılamak ziyade üst gelir gurubuna hitap eden yerleşim biçimleri olarak karşımıza çıkmıştır (Sıramkaya, 2018).

Konya'da dışa kapalı konut yerleşimleri 2000'li yıllardan sonra yaygınlaştığı görülmektedir (Sipahi, 2011). 2000 yılı başında Konya'daki ilk güvenli site MÜSİAD Konutları Meram Bölgesinde inşa edilmiştir. MÜSİAD konutlarının ardından Meram Bölgesinde Havzan Beyzade Konutları, Sültem, Güzel Bahçe, Sertler, Altınel, Şehzade Siteleri, Meram Yeni Yol Konakları, Altın Koza Sitesi inşa edilirken Selçuklu bölgesinde Kardelen, Tepe, Elitkent, Lalepark, Menekşe, Gesapark Siteleri, Tepe Villaları ve Prestij Konutları bu bölgedeki güvenli sitelerdir (Sipahi, 2011) (Şekil 3).

Bu çalışma kapsamında dışa kapalı konut yerleşimlerinden değişimi ortaya koyacağı öngörülen örnekler seçilerek bireyin mekân algısını etkileyen faktörlerin analizleri tespit edilmeye çalışılacaktır.

Şekil 3. Konya'daki dışa kapalı lüks sitelerden görünüm (Yıldız, 2011)

Naturapark, Mete Konakları ve Temaşehir Dışa Kapalı Konut Yerleşimlerinin İncelenmesi

Naturapark, Konya'nın Selçuklu bölgesinde 109.258 m² bir arsa alanı üzerinde toplam 238.500 m² inşaat alanından oluşmaktadır. Proje "doğa içinde yaşam" felsefesiyle kullanıcılarına kentin stresinden uzak, yeşil ve suyun iç içe geçtiği bir yaşam sunmak olduğu belirtilmiştir. 2+1'den 6+1'e kadar 25 farklı tipte 715 daire ve 37 mağaza

alternatiflerini barındırmaktadır. Ayrıca sosyal imkanlar, geniş peyzaj alanları vb. gibi birçok işlevi de barındırmaktadır (Şekil 4).

Şekil 4. Naturapark'dan genel görünüm (Yazarın kişisel arşivi)

Mete Konakları da Konya'nın Selçuklu bölgesinde Kahramanlar Caddesi üzerinde 38.000 m2 bir arsa alanına inşa edilmiştir. 3+1 ve 4+1 tipolojilerinde dairelerden oluşmaktadır. Düz bir arazi üzerinde kapalı otopark, peyzaj alanları, konut, sosyal ve ticari mekânları içermektedir (Şekil 5).

Şekil 5. Mete Konakları'ndan genel görünüm (Yazarın kişisel arşivi)

Tema Şehir ise Konya'nın Meram bölgesinde Çeçenistan Caddesi üzerinde 60.000 m2 bir arsa alanına inşa edilmiştir. 2+1'den 6+1'e kadar farklı tipolojide daireler içermektedir. Tema Şehir projesi konut, ticari ve sosyal mekânları barındırmaktadır. Çevresinde Meram Belediyesi hizmet binası ve Meram Belediyesi Spor Kompleksi yer almaktadır (Şekil 6).

Şekil 6. Tema Şehir'den genel görünüm (Yazarın kişisel arşivi)

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada; algı psikolojisine dayalı teorilerin, belirlenen örneklem alanlarının dış mekânlarını analiz etmekte fayda sağlayacak olan alt ölçütleri tespit edilerek, bu ölçütlerin seçilen örneklem üzerinde sorgulamasını ve kıyaslamasını sağlayacak, karma bir yöntem oluşturulmuştur.

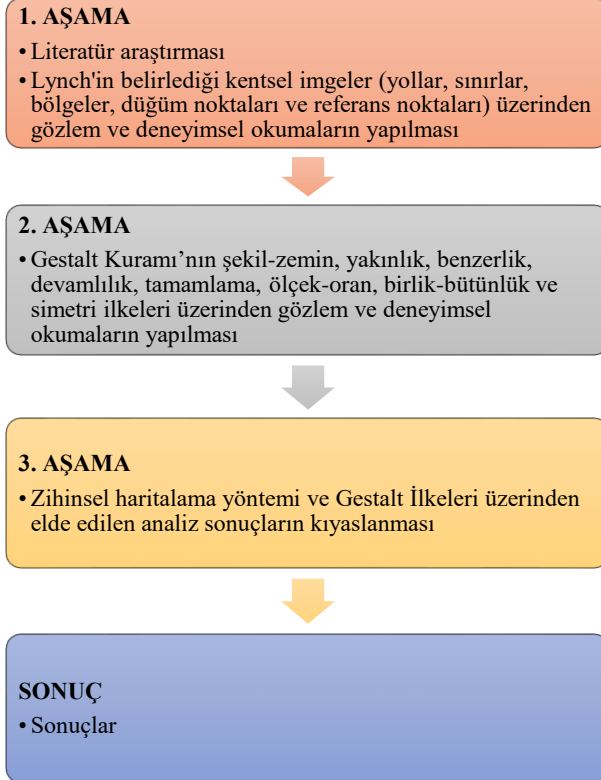
Çalışma üç aşamada gerçekleştirilmiş, her aşama kendi içerisinde analiz edilmiş ardından analiz sonuçları kıyaslanarak bir sonuca ulaşılmıştır (Çizelge 1).

İlk aşamada, Lynch'in "Çevrenin imgesi" adlı çalışmasında, birey ve çevresi arasında bir reaksiyon olduğunu, çevrenin çeşitli görüntüler sunduğunu ama bireyin bu görüntüleri kendi deneyimlerine göre değerlendirip, düzenleyerek anlamlandırıldığından bahsetmektedir. Bu doğrultuda çalışmada Lynch belirlediği kentsel imgeler (yollar, sınırlar, bölgeler, düğüm noktaları ve referans noktaları) üzerinden Naturapark, Mete konakları ve Temaşehir örneklem kapsamında yapılan gözlemler ve deneyimsel okumalar ile analiz edilmektedir.

İkinci aşamada, Gestalt Kuramı'nın şekil-zemin, yakınlık, benzerlik, devamlılık, tamamlama, ölçek-oran, birlik-bütünlük ve simetri ilkeleri üzerinden Naturapark, Mete konakları ve Temaşehir örneklem kapsamında yapılan gözlemler ve deneyimsel okumalar ile analiz edilmektedir.

Üçüncü aşamada, Zihinsel haritalama yöntemi ve Gestalt İlkeleri üzerinden elde edilen analiz sonuçları kıyaslanmıştır.

Çizelge 1: Çalışma Yönteminin Aşamaları

Zihinsel Haritalama Yöntemi (Cognitive Mapping Method)

Lynch'e göre imgeler; birey ve çevresi arasında karşılıklı olarak bir etkileşim neticesinde ortaya çıkmaktadır. Birey ise; kendisini meydana getiren olaylar dizisiyle, belleğindeki deneyimlerin hatırasıyla çevrenin sunduğu verileri algılayabilir (Lynch, 2012). Duyulara hitap eden bu veriler (imgeler) bireyin yön bulmasını sağlar.

Zihinsel imgeleri ortaya koyabilmek için zihinsel haritalama metodu kullanılmıştır. Zihinsel haritalama; günlük yaşamda bireyin içinde bulunduğu mekânsal çevrede edindiği göreceli konumların ve olgusal durumların deneyimlendiği, belleğine depolandığı ve hatırladığı psikolojik etkilerin bir araya gelmesiyle oluşan bir an olduğudur (Downs & Stea, 2011). Rapoport (1977), Zihinsel haritayı, 'insanların mekânsal çevreleri, öğeleri, göreceli konumları, mesafeleri ve yönleri ve genel yapısı hakkında bilgi edinmesini, kodlamasını, depolamasını ve şifresini çözmesini sağlayan bir kaç psikolojik dönüşüm' olarak ifade etmektedir (Sihombing, 2014).

Lynch'e göre zihinsel haritalamanın önceliği olarak mekânın okunabilirliğini ele alır. Lynch mekânın okunabilirliğini kente ait imgelerin insan tarafından algılandığı görselliği kavrama eylemi olarak nitelendirir ve kentsel imgeleri beş ana başlık altında sınıflandırır (Lynch, 2012). Bunlar; yollar (paths), sınırlar (edges), bölgeler (districts), Düğüm noktaları (nodes) ve referans noktalarıdır (land marks) (Lynch, 2012).

Yollar: Diğer şehir elemanlarını birbirine bağlayan ulaşımı sürekli kılan sirkülasyon ağı olarak tanımlanabilirler. Kentlinin sıklıkla kullandığı bu araçlar; sokaklar, araç yolları, yaya yolları, demiryolu, kanallar gibi çeşitlendirilebilmektedir.

Sınırlar: Kenarlar olarak da adlandırılabilirler. İki bölge arasında, sınır işlevi görür, sürekliliği doğrusal olarak bölerler. Kıyılar, topografik özellikler gibi doğal sınırların yanı sıra; duvarlar, gelişme bölgesi sınırları, demiryolları gibi yapay sınırlar ile karşılaşılabilmektedir.

Bölgeler: Bireylerin fiziksel sınırlarını zihinlerinde şekillendirdikleri, içinde bulduklarında yer aldıkları alanı hissettikleri geniş kent bölümleri ve alanlarıdır. Gözlemci, psikolojik olarak belirli bir bölgeye girdiğini hissetmektedir.

Düğüm/Odak Noktaları: Düğüm noktaları; bireyin kente doğru ilerlemesini sağlayan stratejik odaklardır. Bir odaktan başka bir odak noktasına ilerlerken kullanılan stratejik noktalar. Düğümler; ulaşım sisteminde kesintilere sebep olan kavşaklar, bir bölgeye girişi niteleyen kapılar, meydanlar, gibi çeşitlendirilebilmektedir.

Referans Noktaları: İşaret öğeleri olarak da adlandırılabilirler. Kentteki nesnelerin farklılaşmasıyla kent dokusundan ayrılan ve ayırt edilebilen bir özellikte olma biçimleridir. Özelleşmiş bir yapı veya yapı elemanı, heykel, işaret tabelası, ağaç, gibi çevreden farklılaşan ve dikkat çekici unsurlardır. Yakın çevreden algılanabilen, daha küçük ölçekli elemanlar

olabileceği gibi, kentin dışından algılanabilecek ve büyük ölçekli özelleşen elemanlar da olabilirler (Lynch, 2012).

Lynch; tanımladığı kent imgeleri üzerinden "zihinsel haritalama metodunu açığa çıkartmıştır. Kısaca bu haritalar yeni bir çevreyi öğrenmenin nasıl gerçekleştiğini açıklamaya çalışan, kentsel imgelerinin varlığını irdeleyen bir dizi algısal psikolojinin sonucunda oluşan şemalardır.

Gestalt Temel Tasarım İlkeleri (Gestalt; Principles of Basic Design)

Gestalt, 20.yy. başlarında bir psikoloji akımı olarak Almanya'da açığa çıkmıştır. Max Wertheimer öncülüğünde başlatılan Kurt Koffka ve Wolfgang Köhler tarafından geliştirilen Gestalt birçok kuramın temelini oluşturur. Türkçe'de "düzen" "form" "şekil" anlamına gelen Gestalt kavramı Almanca'da biçim, form ve şekil anlamlarına gelmektedir. Gestalt kuramı bilişsel aktiviteler içerisinde genellikle "algı" ve "algısal örgütlenme" kavramlarına yoğunlaşan psikoloji teorisidir.

Gestalt kuramının kelime anlamı: "zihinsel örüntüler ve biçimler" olarak tanımlanabilmektedir (Kurdoğlu & Bekar, 2018) Ayrıca "tasarlanmış parçaların oluşturduğu anlamlı bütünün organizasyonu ve işleyişi" manasına gelen "anlamın biçimi" olarak özetlenen kavramdır (Kurdoğlu & Bekar, 2018). Bunun sonucunda, bir durumun veya olayın tek başına değil de organize edilmiş bütünsel bir kapsamda algılanmaktadır (Wertheimer & Riezler, 1944).

Literatürde araştırmacılar Gestalt ilkelerini çeşitlendirmişlerdir (Çizelge 2). Bu çalışmada Gestalt Kuramı'nın şekil-zemin, yakınlık, benzerlik, devamlılık, tamamlama, ölçek-oran, birlik-bütünlük ve simetri ilkelerinin bireyin üzerindeki mekan algısını tespit edecek ve etki boyutunu belirleyecek biçimde hazırlanmıştır.

Şekil-Zemin İlişkisi: Vaziyet planını veya cephe kurgusunu doluluk boşluk olarak ele alarak cephe oranlarını ve kütle etkisini açığa çıkartmaktadır. Şekil ile zemin anlatımları arasında belirlilik, benzerlik, uygunluk, karakter ve kullanma birliği aranmaktadır.

Yakınlık: Vaziyet planında kütlelerin birbirlerine yakınlığı ve aralarındaki ilişkiler ağını ortaya çıkartmaktadır. Eğer nesnelere veya formlar birbirlerine yaklaştırılırsa; aralarında etkileşim olduğu anlaşılır.

Benzerlik: Vaziyet planını veya cephe kurgusunu biçim, doku ve renk bakımından benzerlikler olması durumudur. Benzer formlar her zaman bir bütünün parçaları gibi bir etki göstermeye elverişlidir.

Devamlılık: Vaziyet planını veya cephe kurgusunu meydana getiren öğelerin kesintiye uğramadan sürekliliğin sağlanmasını amaçlamaktadır.

Tamamlama: Tamamlanmamış nesnelerin bütün olarak algılanmasıdır. Bireyler görsel bir şekilde algıladıkları uyarıların boşluklarını doldurur, onları yerleştirir ve anlamlandırır.

Ölçek-oran: Ölçü, tasarımda iki büyüklük durum arasındaki ölçünün birimsel olarak tanımlanmasıdır. Oran ise birbiri aralarındaki bağlantıların ilişkisini ortaya koyar.

Düğümler: Araç-Yaya yollarındaki yoğun kesişimler ve kontrollü girişler düğüm noktaları olarak belirlenmiştir. Alanın kuzeydoğu yönünde Şafak Cad. ve doğu yönünde Dr. Sıddık Özmerzifonlu Caddesinde araç-yaya yoğunluğunun fazla olması kullanım yoğunluğunu arttırmaktadır. Bu nedenle kuzey-güney aksı boyunca odak noktaları toplanmaktadır.

Referans Noktaları: Bölgede, referans noktası gözlemlenememiştir.

Sınırlar: Arazi çeperinde duvar ile set kurularak, yapay bir sınır oluşturulmuştur.

Bölgeler: Alan farklı nitelikte ve fonksiyonlarda (konut bölgesi, ticari bölge, otopark alanları, sosyal alanlar) bölgeler barındırmaktadır.

Mete Konakları

Lynch'in belirlediği ilkeler özelinde dışa kapalı konut yerleşim örneklem alanı olarak belirlenen Mete Konakları üzerinden gözlem ve deneysel okumalar yapılmıştır. Bu doğrultuda Mete Konakları'nda konut alanlarının yerleşimi az katlı, bitişik nizam uzun blokların arazinin çeperi boyunca yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Blokların bu şekilde oluşturulması duvar etkisi yaratmaktadır. Açık otopark alanı yok denecek kadar az planlanmış, arazinin altı kapalı otopark alanı olarak oluşturulmuştur. Arazi içerisinde araç yolu bulunmamaktadır. Ticari bölge, Kutbilcihan ve Kahramanlar Caddeleri kesişiminde dışarıdan gelen kullanıcılara açık bir şekildedir (Şekil 8).

Şekil 8. Mete Konaklarının zihinsel haritalama yöntemi ile analizi

Yollar: Kuzey ve Batı yönünde (Kutbilcihan ve Kahramanlar Caddeleri) araç ve yaya kullanım yoğunluğu

görülmektedir. Güney yönünde bu yoğunluk azdır. Arazi bisiklet ve araç yolları planlanmamış, tamamen yaya kullanımına ayrılmıştır.

Düğümler: Araç-Yaya yollarındaki yoğun kesişimler ve kontrollü girişler düğüm noktaları olarak belirlenmiştir. Arazi, Kutbilcihan ve Kahramanlar Caddelerinde araç-yaya yoğunluğu fazladır. Dolayısıyla bu caddeler üzerinde odak noktaları toplanmaktadır.

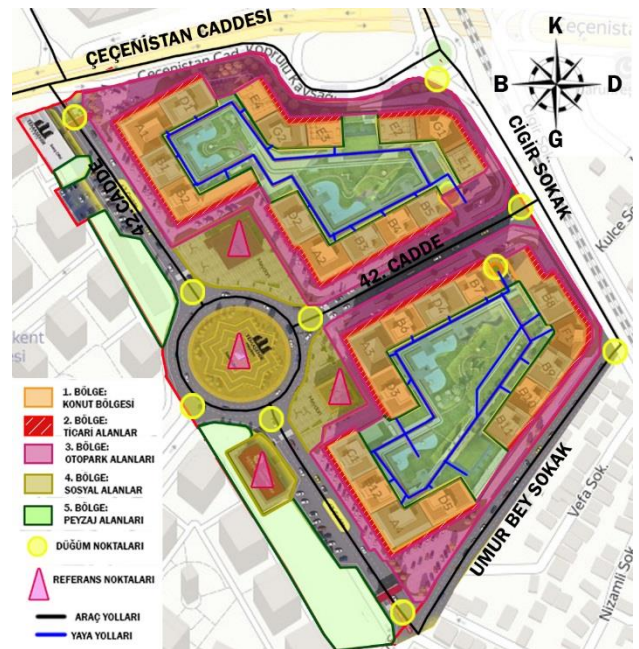
Referans Noktaları: Bölgede, referans noktası gözlemlenememiştir.

Sınırlar: Arazi çeperinde duvar ile set kurularak, yapay bir sınır oluşturulmuştur.

Bölgeler: Alan farklı nitelikte ve fonksiyonlarda (konut bölgesi, ticari bölge, otopark alanları, sosyal alanlar) bölgeler barındırmaktadır.

Temaşehir

Lynch'in belirlediği ilkeler özelinde dışa kapalı konut yerleşim örneklem alanı olarak belirlenen Temaşehir üzerinden gözlem ve deneysel okumalar yapılmıştır. Bu doğrultuda Temaşehir'in ortasından geçen araç yolu konut yerleşimini iki adacığa ayırmaktadır. Konut yerleşimi az ve çok katlı blokların bitişik nizam şeklinde iki adacığın etrafını sarmaktadır. Bloklar çeperde sınır etkisi yaratmaktadır. Açık otopark alanı da çeperi saran bir düzende kapalı otopark arazinin altında planlanmıştır. Ada içerisine araç girmemektedir. Konut bloklarının zemin katları ticari mekânlar olarak dışa açık bir şekilde tasarlanmıştır. Bu mekânlara birçok noktadan erişilebilmektedir (Şekil 9).

Şekil 9. Temaşehir'in zihinsel haritalama yöntemi ile analizi

Yollar: Ortasından geçen 42. Cadde iki konut bölgesine ayırmaktadır. Kuzeybatı'dan Çeçenistan Caddesi ve Güneydoğu yönünden Umur Bey Sokak ile

çevrenmektedir. Konut bölgelerine araç ve bisiklet yolları planlanmamış sadece yaya kullanımına açıktır. Bodrum katta düşünülen kapalı otoparka 42. Cadde üzerinden erişilmektedir.

Düğümmler: Araç-Yaya yollarındaki yoğun kesişimler ve kontrollü girişler düğüm noktaları olarak belirlenmiştir. 42. Cadde sosyal alanlara, Konut bölgelerine ve ticari mekânlara erişim sağlamaktadır. Bu nedenle araç ve yayanın yoğun olduğu caddedir. Yoğun olan 42. Cadde üzerinde odak noktaları toplanmaktadır.

Referans Noktaları: Bölgede, Saat kulesi, Cami, Kütüphane ve Gençlik ve kültür merkezi referans noktası olarak belirlenmiştir.

Sınırlar: Arazi çeperindeki konut blokları ve duvarlar yapay bir sınır oluşturulmuştur.

Bölgeler: Alan farklı nitelikte ve fonksiyonlarda (konut bölgesi, ticari bölge, otopark alanları, sosyal alanlar) bölgeler barındırmaktadır.

Yukarıda ayrı ayrı analiz edilen ilkeler, mekân ile etkileşime geçildiğinde bütüncül olarak algılanırlar. Fiziksel unsurlar bir mekânın algılanmasına imkân tanırlar. Dolayısıyla bu unsurların aslında her zaman birbirleriyle iç içe geçtikleri unutulmaksızın, mekânın algısal boyuttan analiz edilebilmesi için, bu unsurlar ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında bu unsurlar Naturapark, Mete Konakları ve Temaşehir özelinde birlikte ele alınmış ve değerlendirilmiştir (Çizelge 3).

Çizelge 3: Çalışma alanlarının zihinsel haritalama yöntemine göre karşılaştırılması

	Naturapark	Mete Konakları	Tema Şehir
Yollar	Araç, yaya ve bisiklet ayrımı yapılmıştır.	Bisiklet ve araç yolları planlanmamış, tamamen yaya kullanımına ayrılmıştır.	Bisiklet yolları planlanmamış, araç ve yaya ayrımı yapılmıştır.
Düğümmler	Araç-Yaya yollarındaki yoğun kesişimler ve kontrollü girişler düğüm noktaları olarak belirlenmiştir.		
Referans Noktaları	Bölgede, referans noktası gözlemlenmemiştir.		Saat kulesi, Cami, Kütüphane ve Gençlik ve kültür merkezi
Sınırlar	Arazi çeperinde duvar ile set kurularak, yapay bir sınır oluşturulmuştur.	Arazi içerisindeki yollar ve yolların bölüdüğü adacıkların sınırdaki duvarlar	
Bölgeler	Alanlar farklı nitelikte ve fonksiyonlarda bölgeler barındırmaktadır.		

Naturapark, Mete Konakları ve Temaşehir Dışa Kapalı Konut Yerleşimlerinin Gestalt Temel Tasar ve Kompozisyon İlkeleri ile Analizi

Gestalt temel tasar ve kompozisyon ilkeleri çevre ve bina ölçeğinde görsel analiz yapılmasını sağlamaktadır. Çevremizde gördüğümüz her şey bir sistem içerisinde. Sistemin bütünlüğünü algılamak için parçaların belirli evrensel kurallara bağlı olarak birbirleriyle etkileşimini algılayıp kavramamız gereklidir. Çalışma kapsamında Naturapark, Mete Konakları ve Temaşehir Dışa Kapalı Konut Yerleşimlerinin vaziyet planları ve cephe kurgularının Gestalt temel tasar ve kompozisyon ilkelerine (şekil-zemin, yakınlık, benzerlik, devamlılık, tamamlama, ölçek-oran, birlik-bütünlük ve simetri) göre kullanıcılar üzerinde mekan algısı tespit edilerek parça ve bütün ilişkisi sorgulanmıştır (Şekil 10,11,12).

Naturapark

Şekil 10. Naturapark'ın gestalt temel tasar ve kompozisyon ilkeleri ile analizi

Şekil-Zemin İlişkisi: Vaziyet planında doluluk-boşluk dengesi başarılıdır. Kütle yoğunluğu sınırlandırılarak, açık ve yarı-açık mekânlar planlanmıştır. Kütlelerin bitiş blok düzeninde tasarlanması cephe kurgusunda dolu-boş dengesini zayıflatmaktadır.

Yakınlık: Bitişik blok düzeninde olan kütlelerin aralarındaki mesafeler birbirine yakın olacak şekilde düşünülmüştür. Böylelikle kütleler arasında bir ilişki kurulmaya çalışılmıştır.

Benzerlik: Vaziyet planında kütleler biçimsel olarak birbirinden farklılaşmaktadır. Cephe kurgusunda ise doku ve renk bakımından benzerlik taşımaktadır. Cephede dil birliği sağlanmaya çalışılmıştır. Ticaret ve konut bölgeleri farklı cephe tasarımıyla birbirinden farklılaşmaktadır.

Devamlılık: Arazi çeperi boyunca yerleştirilen kütleler süreklilik sağlamaktadır. Bu durum cephede de süreklilik etkisi uyandırmaktadır.

Tamamlama: Arazi çeperi boyunca yerleştirilen kütleler ara ara kesilmiş olsa da bir bütünlük içerisinde olduğu algılanmaktadır. Aynı etki cephelerde de hissedilmektedir.

Ölçek-oran: Biçimsel olarak farklı kütleler plan düzleminde oransal bir ilişki sunmaktadır. Üçüncü boyutta hareketlenme olumluysen insan ölçeğinden uzaklaşılması olumsuz bir algı bırakmaktadır. Farklı ölçeklerin bulunması tasarımı zenginleştirirken ölçekler arası farkların büyük olması istenilmeyen bir durumdur.

Birlik-bütünlük: Kapalı, yarı-açık ve açık mekânlar birlik içinde bütüncül bir ilişki göstermektedir. Farklılaşan mekânların bir araya gelişi çeşitlilik sağlamıştır.

Simetri: Vaziyet planı kurgulanırken simetrik bir tasarım yaklaşımı ele alınmamıştır. Blok düzenindeki kütleler hem ikinci hem de üçüncü boyutta birbirini tekrar eden bir simetri anlayışı göstermemektedir. İkinci boyutta farklı tipolojideki mekânların bir araya gelişi ve üçüncü boyutta asimetrik hareket simetrik olmaktan çikarmaktadır.

Mete Konakları

Şekil 11. Mete Konutları'nın gestalt temel tasar ve kompozisyon ilkeleri ile analizi

Şekil-Zemin İlişkisi: Vaziyet planında doluluk-boşluk oranına bakıldığında yaklaşık olarak yarı yarıya olduğu söylenebilir. Kütle yoğunluğu çeperde sınırlandırılarak, orta alanda açık ve yarı-açık mekânlar planlanmıştır. Kütlelerin bitiş blok düzeninde tasarlanması cephe kurgusunda dolu-boş dengesini azaltmaktadır.

Yakınlık: Bitişik blok düzeninde olan kütlelerin aralarındaki mesafeler birbirine yakın olacak şekilde düşünülmüştür. Böylelikle kütleler arasında ilişki arazi çeperinde kurulmaya çalışılmıştır.

Benzerlik: Çeşitli tipolojide daire tipleri bir araya getirilerek kütleler biçimsel olarak birbirinden farklılaştırılmıştır. Cephe kurgusunda ise doku ve renk bakımından benzerlik taşımaktadır. Cephede dil birliği sağlanmaya çalışılmıştır. Ticaret ve konut bölgeleri farklı cephe tasarımıyla birbirinden farklılaşmaktadır.

Devamlılık: Arazi çeperi boyunca yerleştirilen kütleler süreklilik sağlamaktadır. Bu durum cephede de süreklilik etkisi uyandırmaktadır.

Tamamlama: Arazi çeperi boyunca yerleştirilen kütleler ara ara kesilmiş olsa da bir bütünlük içerisinde olduğu algılanmaktadır. Aynı etki cephelerde de hissedilmektedir.

Ölçek-oran: Biçimsel olarak farklı kütleler plan düzleminde oransal bir ilişki sunmaktadır. Üçüncü boyutta hareketlenme olumluysen insan ölçeğinden uzaklaşılması olumsuz bir algı bırakmaktadır. Farklı ölçeklerin bulunması tasarımı zenginleştirirken ölçekler arası farkların büyük olması istenilmeyen bir durumdur. Ticaret bölgesinin küçük ölçekte düşünülmesi üçüncü boyutta sonradan ekleme bir mekân algısı vermektedir.

Birlik-bütünlük: Kapalı, yarı-açık ve açık mekânlar birlik içinde bütüncül bir ilişki göstermektedir. Farklılaşan mekânların bir araya gelişi çeşitlilik sağlamıştır.

Simetri: Vaziyet planı kurgulanırken simetrik bir tasarım yaklaşımı ele alınmamıştır. Ancak kütle içi tasarımda simetrik bir düzen oluşturulmuştur. Kütleler üçüncü boyutta birbirini tekrar etmektedir.

Temâşehir

Şekil 12. Mete Konutları'nın gestalt temel tasar ve kompozisyon ilkeleri ile analizi

Şekil-Zemin İlişkisi: Vaziyet planında doluluk-boşluk oranına bakıldığında yarıdan biraz fazlası dolu olarak algılanmaktadır. Kütleleri çeperde sınırlandırılarak, orta alanda açık ve yarı-açık mekânlar planlanmıştır. Kütlelerin bitiş blok düzeninde tasarlanması cephe kurgusunda dolu-boş dengesini zayıflatmaktadır.

Yakınlık: Araziyi 42. Cadde ile iki farklı alana ayrılmıştır. Bu alan içerisine kütleler bitişik blok düzeninde birbirine yakın olacak şekilde yapılmıştır. Bu iki alan üzerindeki kütleler arası ilişki zayıflamıştır.

Benzerlik: Vaziyet planında kütleler biçimsel olarak birbirinden farklılaşmaktadır. Cephe kurgusunda ise doku ve renk bakımından benzerlik taşımaktadır. Cephede dil birliği sağlanmaya çalışılmıştır. Konut altı ticaret yapılmaktadır. Bu durum zemin kat planını diğer katlardan farklılaştırmaktadır.

Devamlılık: Araziyi 42. Cadde ile iki farklı alana ayrılmıştır. Bu alana yerleştirilen kütleler kendi içerisinde

süreklilik sağlamaktadır. Tasarım alanı bütününde süreklilik etkisi uyandırmamaktadır. Kütlelerin yüksekliklerindeki farklılık cephelerde süreklilik etkisini bozmaktadır.

Tamamlama: Vaziyet ölçeğinde arazi 42. Cadde ile iki farklı alana ayırmıştır. Alan içerisindeki kütleler (Konutlar) ve alan dışındaki kütleler (Cami, kütüphane, Gençlik ve Kültür Merkezi) bir bütünlük sağlayamamaktadır. Bu durum cephelerde de hissedilmektedir.

Ölçek-oran: Biçimsel olarak farklı kütleler plan düzleminde doluluğun biraz fazla hissedildiğinden oransal bir ilişki göstermemektedir. Üçüncü boyutta köşe noktalarındaki hareketlenmeler insan ölçeğinden uzaklaştırmaktadır. Farklı ölçeklerin bulunması tasarımı zenginleştirirken ölçekler arası farkların büyük olması istenilmeyen bir durumdur (Cami, konut ve kültür merkezi yükseklikleri).

Birlik-bütünlük: Kapalı, yarı-açık ve açık mekânlar birlik içinde bütüncül bir ilişki göstermektedir. Farklılaşan mekânların bir araya gelişi çeşitlilik sağlamıştır.

Simetri: Vaziyet planında simetrik bir tasarım yaklaşımı ele alınmamıştır. Ancak blok düzenindeki kütleler hem ikinci hem de üçüncü boyutta simetri görülmektedir.

Yukarıda analiz edilen bileşenler, bir mekânın bütüncül olarak ele alınma imkânı sağlar. Dolayısıyla bu öğeleri tasarım yaklaşımlarında ayrıntılı olarak düşünülmalıdır. Çalışma kapsamında bu öğeler Naturapark, Mete Konakları ve Temeşehir Dışa Kapalı Konut Yerleşimleri özelinde detaylı olarak incelenmiş ve değerlendirilmiştir (Çizelge 4).

Çizelge 4: Çalışma alanlarının gestalt temel tasar ve kompozisyon ilkelerine göre karşılaştırılması

	Naturapark	Mete Konakları	Tema Şehir
Şekil-Zemin	Vaziyet: iyi, Ceph: zayıf	Vaziyet: orta, Ceph: zayıf	Vaziyet: zayıf, Ceph: zayıf
Yakınlık	Kütleler arasında ilişki var		Kütleler arasında ilişki yok
Benzerlik	Vaziyet planında biçimsel olarak birbirinden farklı, Ceph kurgusunda ise doku ve renk bakımından benzer		
Devamlılık	Vaziyet planında ve cephede süreklilik var		Süreklilik yok

Tamamlama	Bütünlük sağlıyor.	Bütünlük sağlamıyor.
Ölçek-Oran	Farklı ölçeklerin bulunması tasarımı zenginleştirirken ölçekler arası farkların büyük ve insan ölçeğinden uzaklaşmaktadır.	
Birlik-Bütünlük	Kapalı, yarı-açık ve açık mekânlar birlik içinde bütüncül bir ilişki göstermektedir.	
Simetri	Asimetrik	Vaziyet: Asimetrik Kütle: Simetrik

Naturapark, Mete Konakları ve Temeşehir Dışa Kapalı Konut Yerleşimlerinin Zihinsel Haritalama Yöntemi ve Gestalt Temel Tasar ve Kompozisyon İlkeleri Analiz Sonuçlarının Kıyaslanması

Çalışmada hem zihinsel imgeleri ortaya koyabilmek için kullanılan zihinsel haritalama metodu hem de algı ve algısal örgütlenme biçimlerin açığa çıkartılmasında kullanılan Gestalt kuramı Naturapark, Mete Konakları ve Temeşehir Dışa Kapalı Konut Yerleşimleri örneğinde analiz edilmiştir. Analizler sonucunda, Konya özelinde seçilen örnek alanı üzerinden mekan algısını test edilmiş ve etki oranını tespit edilmiştir.

Zihinsel haritalama metodu yollar, sınırlar, bölgeler, düğüm noktaları ve referans noktaları ilkelerine temas ederken; Gestalt Kuramı şekil-zemin, yakınlık, benzerlik, devamlılık, tamamlama, ölçek-oran, birlik-bütünlük ve simetri ilkelerine temas etmektedir. Algı psikolojisine dayalı her iki yaklaşımda farklı ilkelere temas etmesine rağmen birlikte ele alınması mekan algısının test edilmesine bir bütünlük içinde değerlendirme olanağı sağlamaktadır. Bu bütünlük Naturapark, Mete Konakları ve Temeşehir dışa kapalı konut yerleşimleri örnek alanları kapsamında vaziyet, cephe, kütle ilişkisi ve parsel düzeni bakımından iyi, orta ve zayıf ölçeğinde mekansal algı Çizelge 5'teki gibi sonucu ortaya konulabilir.

Çizelge 5: Zihinsel haritalama ve Gestalt temel tasar ve kompozisyon ilkelerine göre mekansal algı sonucu

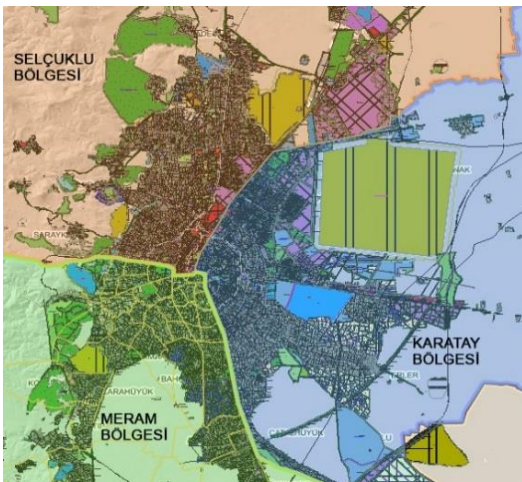
	VAZİYET	CEPHE	KÜTLE İLİŞKİSİ	PARSEL DÜZENİ
Naturapark	İyi	Zayıf	İyi	İyi
Mete Konakları	Orta	Zayıf	İyi	İyi
Temeşehir	Zayıf	Zayıf	Zayıf	İyi

TARTIŞMA VE YORUM

Gerek görsel algı gerekse diğer algılar, içinde yaşadığımız mekânları hissetme, anlamlandırma ve deneyimleyebilme yeteneğine olanak sağlar. Bu bakış açısıyla dışa kapalı konut yerleşimi olan Naturapark, Mete konakları ve Temeşehir üzerinden yapılan okumada şu mekânsal durumlar algılanmaktadır:

- Tekil konut blokları yerine bitişik nizam uzun konut blokları tasarlanmıştır.
- Arazi sınırı boyunca düzenlenen duvarlar, konut blokları yapay bir sınır ögesi oluşturmaktadır.
- Naturapark ve Temeşehir de açık otopark alanı arazinin çeperinde planlanırken Mete Konaklarında açık otopark alanı yok denecek kadar az bir durumdur.
- Bodrum kat kapalı otopark olarak kullanılmaktadır.
- Araç, yaya ve bisiklet yolları ayrımının sağlandığı gözlenmiştir.
- Kesintisiz bir yaya erişimine ve rekreasyon alanı kullanımına elverişli olduğu tespit edilmiştir.
- Naturapark ve Mete Konaklarında referans verebilecek herhangi bir öge bulunmazken Temeşehir de Saat Kulesi, Cami, Kütüphane ve Gençlik ve Kültür Merkezi referans noktaları olarak algılanmaktadır.
- Her üç örnekte de arazi çepri boyunca yerleşen konut bloklarının düzeni ve duvarlar içe dönük, dışa kapalı bir yaşam tarzını ortaya çıkarmaktadır.
- Her üç örnek alanında girişler, araç ve yaya yollarındaki kesişimler kontrollü bir şekilde düzenlenmiştir.

Bu tespitler ışığında kapalı konut yerleşimleri kentin farklı lokasyonlarında olmalarına, farklı bölgesel (Meram ve Selçuklu bölgesi) verilere sahip olmalarına rağmen, neredeyse birbirine benzer konut bloklarının ve yerleşim tasarımlarının önerildiği görülmüştür (Şekil 13). Ayrıca kapalı konut yerleşimlerinin içe dönük, dışa kapalı olarak tasarlanması kent mekânlarındaki geçirgenliği engelleyen bir algı bırakmaktadır. Bu algı sosyalleşebilecekleri kamusal mekânlar önerilerek geliştirilebilir.

Şekil 13. Konya merkezdeki bölgeler

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Dışa kapalı konut yerleşimlerinin artışı genellikle kentlerde artan gelir dengesizliği çerçevesinde gelişen sosyal ve ekonomik katmanlaşma ve güvenlik nedenlerine bağlı kentten soyutlanacak şekilde planlandığı görülmektedir.

Dışa kapalı konut yerleşimleri, küreselleşme ve neo-liberal ekonomilerin oluşturduğu yeni yaşam biçimine cevap verecek şekilde tasarlanmaktadır. Yeni bir yaşam biçimi sunan bu konut yerleşimleri kentsel ölçekte sosyal ve mekânsal ayrılmayı giderek arttırmaktadır. Alt, orta ve üst gelir grubu insanların ekonomik refahına göre konut tipolojisi (3+1 den 6+1) değişmektedir. Bu tarz mekânsal düzenlemeler grupların birbirleri ile tasarım bağlamında ilişkilerini koparttığı algılanmaktadır.

Dışa kapalı konut yerleşimlerine kentsel ve mimari ölçüğe algısal olarak bakıldığında fiziksel bir sınır göze çarpmaktadır. Bu durum Zihinsel Haritalama metodu ve Gestalt Kuram ilkelerine göre yapılan analizler sonucunda vaziyet, cephe, kütle ilişkisi ve parsel düzeninin birlikte ele alınarak ve bütünlük içerisinde değerlendirilmeye alınarak bireyin mekân algısına olumlu yönde geliştirecek mekânsal düzenlemelere yer verilerek aşılmalıdır.

Dışa kapalı konut yerleşimlerinin içe dönük, dışa kapalı olarak tasarlanması mekânsal geçirgenliği önleyen bir algı bırakmaktadır. Bu algı bütüncül tasarım yaklaşımını göz önünde bulundurularak sosyalleşebilecekleri kamusal mekânlar önerilerek geliştirilmelidir.

Dışa kapalı konut yerleşimlerinin, kontrollü girişleri, açık ve kapalı otopark olanakları, yaya taşıt ayrımının sağlandığı, bireyin sosyalleşebileceği rekreasyon alanları gibi olumlu yönleri korunarak, kentle daha yakın bir ilişki içerisine girecek şekilde tasarlanmalıdır.

Kullanıcıların fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarının iyi saptanarak mekânlar tasarlanmalıdır. Farklılaşan yaşam tarzlarına cevap verebilen nitelikli alanlar düşünülmelidir. Tasarımcılar, sosyalleşebilecekleri mekânlar önererek ve doğayla bütünleşmelerini sayılabilecek parklar tasarlayarak kullanıcının mekânsal algılarını olumlu yönde etkilemelidir.

Dışa kapalı konut yerleşimlerinde, algısal psikoloji alanlarınınca tavsiye edilen tasarım ölçütlerini göz önünde bulundurulması toplumun algı ve psikolojisini olumlu yönde etkileyecek kaliteli ve huzurlu bir kent oluşumu sağlayabilecektir.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Makalede ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Yazar Katkısı ve Çıkar Çatışması Beyan Bilgisi

Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akalın, M. (2016). Mekânsal Ayrışmanın Bir Yeni Biçimi Olarak Kapalı/Kapılı Siteler: Akkent Konutları Örneği. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(2).
- Altun, T. D. A. (2010). *Kent Çeperlerindeki Az Katlı Konut Topluluklarının Kullanıcı-Mekan İlişkisi Bağlamında Değerlendirilmesi: İzmir Örneği*. (Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Asar, H. (2013). *Mimari Mekân Okumasında Algısal Deneyim Analizinin Bir Yöntem Yardımıyla İrdelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Aydınlı, S. (1992). *Mimarlıkta görsel analiz: İTÜ Mimarlık Fakültesi*.
- Ayten, S. S. (2011). *Kapalı Sitelerin Sosyal ve Mekansal Yapısının Ankara Örneğinde İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Bektaş, B. (2011). Kapalı Siteler Üzerine Yerel Bir Değerlendirme: Mersin Örneği. *Toplum ve Demokrasi*(11), 97-114.
- Berköz, L. (2012). Güvenlikli Yerleşimler: Konut Kullanıcılarının Yaşam Tercihlerindeki Değişim. 3(6), 172-189.
- Blakely, E. J., & Snyder, M. G. (1997). *Fortress America : Gated Communities in the United States*. Cambridge, Massachusetts: Brookings Institution Press.
- Caldeira, T. P. R. (1996). Fortified Enclaves: The New Urban Segregation. *Public Culture*, 8(2), 303-328. doi:10.1215/08992363-8-2-303 %J Public Culture
- Carvalho, M., George, R. V., & Anthony, K. H. (1997). Residential Satisfaction in Condominios Exclusivos (Gated-Guarded Neighbourhoods) in Brazil. *Environment and Behavior*, 29(6), 734-768.
- Downs, R. M., & Stea, D. (2011). Cognitive Maps and Spatial Behaviour: Process and Products. In *Image and Environment*: John Wiley & Sons, Ltd.
- Edgü, E. (2021). Hayatta Kalma Güdüsü: Bir Mekânsal Algı Süreci. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 19(1), 217-241.
- Ertürk, S. (1984). *Mimari Mekan Algılanması Üzerine Deneysel Bir Çalışma*. (Doktora Tezi), Karadeniz Üniversitesi, Trabzon.
- Fishman, R. (1987). *Bourgeois Utopias: Visions of Suburbia*.
- Garreau, J. (1991). Edge city: Life on the new frontier. In *New York: Doubleday*.
- Glasze, G. (2005). Some Reflections on the Economic and Political Organisation of Private Neighbourhoods. *Housing Studies*, 20(2).
- Grant, J. (2005). Planning Responses to Gated Communities in Canada. *Housing Studies*, 20(2), 273-285. doi:10.1080/0267303042000331772
- Gürkan, Ü. Ç. (2017). *Postmodern Dönemde Kamusal Mekânın Dönüşümünün Kapalı Siteler Üzerinden İncelenmesi: İstanbul, Gökürk Örneği*. (Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Güven, S. K., & Kar, A. (2013). Kutuplaş (tır) manın yeni mekânları: Kapalı siteler. *19(75)*, 9-36.
- Kuppinger, P. (2012). Dışlayıcı Yeşillik: Kahire'de Yeni Güvenlikli Siteler. *İdealkent*, 10-39.
- Kurdoğlu, B. Ç., & Bekar, M. (2018). Bir Fuaye Alanının Değişiminin Temel Tasarım İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(60).
- Kuyrukçu, E. Y., & Ulusoy, M. (2014). Yeni Konutlaşma Eğilimi Olan Dışa Kapalı Konut Yerleşmelerinde Kullanıcı Memnuniyeti Analizi: Konya Örneği. *Selçuk Üniversitesi Mühendislik Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 2(3).
- LaCour-Little, M., & Malpezzi, S. (2001). Gated Communities and Property Values.
- Landman, K. (2000). *The Urban Future: Enclosed Neighbourhoods*. Paper presented at the The Urban Future Conference, Johannesburg, South Africa.
- Leisch, H. (2002). Gated communities in Indonesia. *Cities*, 19(5), 341-350. doi:[https://doi.org/10.1016/S0264-2751\(02\)00042-2](https://doi.org/10.1016/S0264-2751(02)00042-2)
- Lynch, K. (2012). *Kent İmgesi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Mumford, L. (2007). *Tarih Boyunca Kent / Kökenleri Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Newman, O. (1972). *Defensible Space; Crime Prevention Through Urban Design*.
- Özak, N. Ö., & Gökmen, G. P. (2009). Bellek ve mekan ilişkisi üzerine bir model önerisi. *iiüdergisi/a mimarlık, planlama, tasarım*, 2(8), 145-155.
- Özgür, E. F. (2006). Sosyal ve Mekânsal Ayrışma Çerçevesinde Yeni Konutlaşma Eğilimleri: Kapalı Siteler, İstanbul, Çekmeköy Örneği. *Planlama Dergisi*, 4, 79-95.
- Sihombing, A. (2014). *Drawing Kampung through Cognitive Maps Case Study: Jakarta* Paper presented at the 2013 5th International Conference on Chemical, Biological and Environmental Engineering (ICBEE 2013), Indonesia.
- Sipahi, E. B. (2011). *Sonrası Yeni-Liberalizm ve Küreselleşmenin Etkisinde Yeni Bir Kentsel Gelişme Biçimi Olarak Güvenlikli Siteler: Konya Örneği*. (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Sıramkaya, S. B. (2018). Dışa Kapalı Konut Yerleşimlerinin Mekânsal Organizasyonlarındaki Değişimin İncelenmesi: Konya Örneği. In Z. Ö. P. Biçer (Ed.), *Mimarlık, Planlama ve Tasarım Araştırmaları*: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
- Şenyiğit, Ö. (2010). *Biçimsel ve Anlamsal İfade Aracı Olan Cephelerin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Yaklaşım: İstanbul'da Meşrutiyet ve Halaskargazi Caddeleri'ndeki Cephelerin İncelenmesi*. (Doktora Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Taş, L., & Sağlam, E. B. (2020). Güvenlikli Sitelerde Yeni Eğilimler ve Sosyo-Mekânsal İlişkiler. *Journal of Economy Culture and Society*, 61(1).
- Tümer, H. Ö., & Dostoğlu, N. (2008). Bursa'da Dışa Kapalı Konut Yerleşmelerinin Oluşum Süreci ve Sınıflandırılması. *13(2)*.
- Türk, E. (2020). Batman'da Mekânsal ve Toplumsal Ayrışmanın Yansıması Olarak Güvenlikli Siteler. *Journal of Academic Researches and Studies*, 12(22), 230-244.
- Us, F. (2009). Mimari Mekanın Aktarılmasında Algılayıcı Hareketinin Önemi. *tasarım+kuram*(7), 82-98.
- Wertheimer, M., & Riezler, K. (1944). Gestalt Theory. *Social Research*, 11(1), 78-99.
- Yakışan, D. (2008). *Postmodern planlamanın Bir Yansıması Olarak Kapalı-Güvenlikli Siteler ve Konya Örneğinde Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Yıldız, E. (2011). *Konya'da Dışa Kapalı Konut Yerleşmelerinde Kullanıcı Memnuniyeti Araştırması*. (Yüksek Lisans Tezi), Yüksek Lisans Tezi, SÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya, Konya.